

T.C
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**MEDRESE EĞİTİMİNDEN MODERN EĞİTİME
GEÇİŞTE HALKA YÖNELİŞ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Âdem KÖSEOĞLU**

**Enstitü Anabilim Dalı: TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI
Enstitü Bilim Dalı: YENİ TÜRK EDEBİYATI**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Musa AKSOY

EYLÜL - 2007

T.C
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**MEDRESE EĞİTİMİNDEN MODERN EĞİTİME
GEÇİŞTE HALKA YÖNELİŞ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Âdem KÖSEOĞLU

Enstitü Anabilim Dalı: TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI
Enstitü Bilim Dalı: YENİ TÜRK EDEBİYATI

Bu tez 10/09/2007 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hasan AKAY

Yrd. Doç. Dr. Musa AKSOY

Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÖZDEMİR

Jüri Başkanı

Jüri üyesi

Jüri üyesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahribat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Âdem KÖSEOĞLU
SAKARYA-2007

ÖN SÖZ

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde batılılaşma çabaları, askeri alanda başlar. Ancak, var olan eğitim kurumlarının halka bir şeyler kazandırmadığı, bu yerlerin insanların zamanını boşa harcadığı yerler olarak algılandığı da bir problem olarak görülür. Medresenin eğitim yükünü kaldıramadığının farkına varan devrin aydınları, medreseye dokunmadan, onun yanında batılı tarzda eğitim veren yeni okullar açarlar.

Bizim ele aldığımız konu, medrese eğitiminden modern eğitime geçişte, halkın da dikkate alınmasıdır. Batı tarzında açılan bu okullarda, yalnız ilköğretim çağındaki insanların eğitilmesi yeterli değildir. Eğitim çağı geçmiş insanların da bir şekilde eğitimden geçirilmesi gerekir. Bunun için de, camilerde ve halka açık yerlerde, halkın aydınlatılması ve eğitilmesi için dersler verilmelidir. Böyle bir eğitim programının uygulanması gerektiğini, Sami Paşazâde Abdülbâki Bey 1881 yılında, "Tercümân-ı Hakikât"te yazdığı makalelerde dile getirir.

Bu tez çalışması, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki Batılılaşma çabalarını, eğitim alanında yapılan reformları ve bu reformların ne kadar başarılı olduklarını, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin hazırlamış olduğu kalkınma amaçlı programın ülkeye, ülke insanına neler kazandırdığı, nasıl etkileri olduğu, hangi faydaları sağladığını ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır.

Bu amaçla hazırlanan bu tezin ilk bölümünde Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki Batılılaşma çabaları, eğitim alanında yapılan yenilikler, ilerleyen bölümlerinde kültür seviyesinin yükseltilmesi, köylünün eğitilmesi ve aydınlatılması, sivil halkın eğitimi ve aydınlatılması ve sosyal hayatın düzenlenmesi konularına değinilmiştir.

Tezin hazırlanmasında "Tercümân-ı Hakikât" gazetesi gibi basın organlarında yayınlanan makaleler ile, "Hafta" dergisinde konu ile alakalı yazıların yanı başında, "Yeni Adam" adlı dergi de taranmış, bu sahada alanımıza giren çalışmalar derlenerek, sıralanmış, fişlemeler yapılarak yazım aşamasına geçilmiştir. Kaynak taramasında 19. asırdan geriye gidilmemiştir.

Bu çalışmamın, yeni kurulan Türk Devleti'nin kalkındırılması ve Türk halkının aydınlatılması için, bu güne kadar hangi aşama ve safhalardan geçtiğinin belirtilmesi, yapılan çalışmaların neler olduğu gözler önüne serilip, daha sonraki çalışmalara bir başlangıç oluşturacağı düşüncesindeyim. Bu amaçla yapılan söz konusu araştırmanın, hedefine ulaşacağı ümidini taşımaktayım.

Bu tezin hazırlanmasında bana maddi ve manevi her türlü desteği veren, kıymetli eşim ve biricik oğluma, beni okutan ve benim bu günlere gelmemde benden hiçbir desteğini esirgemeyen, benim için çok değerli olan aileme, Osmanlı Türkçesi ile yazılan makaleleri transkrip etmede emeği geçen meslektaşım Yılmaz Kırgöz'e, tespit ettiğim kaynakları bana ulaştırmada değerli zamanlarını harcayan Yüksel Halil ağabeye, tezi yazmam esnasında bilgisayarımda oluşan arızaların giderilmesinde emek harcayan, meslektaşım A. Galip Çetinkaya kardeşime çok teşekkür ederim. Bunun dışında, kaynak temininde bizden yardımlarını esirgemeyen, Yüksek Kimya Mühendisi Fatma Aslıhan Aksoy Hanım'a; ayrıca kaynak tespiti ve taraması esnasında, yardımlarını gördüğüm değerli hocam, Yrd. Doç. Dr. Mehmet Özdemir'e, bütün çalışmalarda bana yön ve yol gösteren, gerekli mesaiyi harcamaktan çekinmeyen, Yeni Türk Edebiyatı öğretim üyesi değerli hocam, Yrd. Doç. Dr. Musa Aksoy'a teşekkürü bir borç bilirim.

Âdem KÖSEOĞLU

EYLÜL - 2007

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
SUMMARY.....	iv
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: OSMANLI'NIN BATILILAŞMASI İÇİN ATILAN ADIMLAR..5	
BÖLÜM 2: OSMANLI AYDINININ TANZİMÂT ÖNCESİNE DÂİR İNTİBALARI.....	15
BÖLÜM 3: TANZİMÂTLA BİRLİKTE HALKA YÖNELİŞ.....	18
3.1. Eğitimin Okullaşmasına doğru.....	21
3.2 Bizdeki Halk Eğitimi Çalışmalarına Paralel Ülke Dışından Bir Örnek.....	42
3.2.1. Nasıl Kral Oldular?.....	52
BÖLÜM 4: OSMANLI DEVLETİ'DE EĞİTİM ALANINDA YAPILAN REFORMLAR.....	61
BÖLÜM 5: ILSULTAN ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE EĞİTİM REFORMLARI.....	66
5.1. Öğretmen Meselesi.....	76
BÖLÜM 6: II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ VE CUMHURİYET'E GEÇİŞ.....	78
6.1. İlköğretim Kampanyası ve Köy Enstitülerinin Açılması.....	82
BÖLÜM 7: DÂRÜLFÜNÛN.....	84
BÖLÜM 8: HALK EVLERİ.....	89
BÖLÜM 9: CUMHURİYET SONRASI HALK VE KÖYLÜYÜ EĞİTME ÇALIŞMALARI.....	94
9.1. Halkın Eğitiminde Edebiyatın ve sanatın Rolü.....	97
9.2. Köylünün Eğitilmesi ve Kalkındırılması.....	104

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	113
KAYNAKÇA.....	117
ÖZ GEÇMİŞ.....	121

Tezin Başlığı: Medrese Eğitiminden Modern Eğitime Geçişte Halka Yöneliş	
Tezin Yazarı: Adem KÖSEOĞLU	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Musa AKSOY
Kabul Tarihi: 10/09/2007	Sayfa Sayısı: IV (ön kısım) + 121 (tez)
Anabilimdalı: Türk Dili ve Edebiyatı	Bilimdalı: Yeni Türk Edebiyatı
<p>Bu tezde, Osmanlı Devleti'nde medrese eğitiminden modern eğitime geçişte yapılan yenilikler ve düzenlemeler ele alınmıştır. Modern anlamda eğitim alanındaki çalışmaların cumhuriyet dönemine etkileri, halkın eğitimi hususundaki rolü incelenmiştir.</p> <p>Osmanlı Devleti'nin her alanda modernleşme çabasının en önemli ayağını ilköğretim alanındaki yenilik çalışmaları oluşturur. Bu dönemde yapılan reformlar, Türkiye cumhuriyeti döneminde de devam etmiştir. Halkın eğitimi sorunu ele alınmış, eğitim alanında, sosyal hayatın düzenlenmesinde birçok reform yapılmıştır.</p> <p>Türkiye Cumhuriyeti devleti'nin hedefleri arasında buluna, "muasır medeniyet seviyesine ulaşma" hedefi doğrultusunda, şehirlisi ve köylüsü ülkenin kalkındırılması için el ele vermiştir.</p> <p>Ekonomik anlamda ülkenin kalkınması için köylünün üretime katılması sağlanmıştır. Köylünün eğitim seviyesinin yükseltilmesi için halka hizmet edecek "Halk Evleri" kurulmuştur.</p> <p>Yapılan bu çalışmada, reformların gerçekleşmesinde halka yönelmenin etkileri ortaya konulmaya çalışılmış, bu etkilerin ülkenin ilerlemesine katkıları ele alınmıştır.</p> <p>Anahtar kelimeler: Medrese, Osmanlı Devleti, Modern Eğitim, Halk</p>	

Sakarya University Institute of Social Sciences Abstract of Master's/ Thesis

Title of the Thesis: Orientation To Public in Entrance to Modern Education From Old Education

Author: Adem KÖSEOĞLU **Supervisor:** Assist. Prof. Dr. Musa AKSOY

Date: 10/09/2007 **Number of the page:** IV (pre text) + 121 (main body)

Department: Turkish Language Literature. **Subfield:** New Turkish Literature.

In Ottoman Empire, on passing from medrese education to modern education, a lot of changes and newness were done. In this thesis, these changes and were searched. The studies which are connection with education, as modern and its effects to Republic Term and the role of folk's education were searched, too.

The newnesses in primary education area are the most important study to be modern in Ottoman Empire. The reforms in this term which continue in Turkish Republic Term. The education of folk was searched and a lot of too reforms were done in cultural, education area and in ordering of life.

One of aims of Turkish Republic is to join forces with peasants and citizens for making process of country, their aim sentence is "to reach Modern Civilization Level"

It is provided that peasant joined to production for being of country in economical area. For this aim, folk houses were founded which will service to folk for increasing the education level of folk.

At done is studies, it is arisen to be effects of tending to folk when reform is realized and the adding of the effects. Were dealt with processing of country.

Keywords: Old Education, Ottoman Empire, Modern Education, Folk

GİRİŞ

Araştırmanın Amacı

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, geri kalmışlığımızın ve Avrupa Devletleri'nin seviyesinde olmayışımızın sebebi olarak, halkımızın eğitim ve aydınlanma işinin ihmal edilmesi olduğu tespiti yapılır. Bu tespitten sonra halkın eğitim düzeyinin artırılması için, medreselerin yanında, Batılı tarzda eğitim veren mektepler ülkemizde hızla açılmaya başlar. Osmanlı Devleti'nde reform hareketleri askeri alanda başlar. Bunun sebebi ise, Avrupa orduları karşısında uğradığımız askeri yenilgilerdir.

Tanzîmâtın ilanından sonra eğitim alanında reform hareketleri devam eder. Ancak bu devirde yeterli başarı elde edilemez. Fransız eğitim bakanı Duruy'un Osmanlı Devleti'ni sömürgeleştirmeye yönelik olarak hazırladığı eğitim sistemi programı çerçevesinde Saffet Paşa, 1869 yılında bir nizamnâme hazırlar. Bu nizamnâmeden sonra, Osmanlı Devleti'nde eğitim alanında yapılan reformlar bir düzene oturtulur. Tanzîmât devrinde yapılan eğitim hamleleri Batı taklitçiliğinden öte geçmezken, adı geçen nizamnâme ile birlikte, II. Sultan Abdülhamid zamanında eğitim alanında hızlı bir reform hareketi başlar.

Bu devirde, özellikle ilköğretim alanına ağırlık verilir. İlköğretim zorunlu hale getirilir. Her mahalleye bir sıbyan okulu açılır. Sıbyan okullarının ardından, rüştiyeler ve yüksek okul olan sultanilerin açılması devam eder. II. Sultan Abdülhamid devrinin eğitim alanında yaptığı en önemli hizmetlerden biri de, eğitim kurumlarının İstanbul dışına çıkarılması ve Anadolu'ya yayılmasıdır.

Bu aydınlanma ve halkın eğitimini sağlama hamlesi ülkemizde birçok yeni okulun açılmasına zemin hazırlar. Medreselerin yanında açılan mektepler ve azınlıkların açmış oldukları özel okullar, eğitim alanında ülke içersinde bir ikiliğin doğmasına yol açar. Azınlıkların açmış oldukları okullarda Osmanlı devleti aleyhine faaliyetler yapılır. Galatasaray lisesinden okuyan yabancı uyruklu öğrenciler buradan mezun olunca devlet-i âliyenin aleyhinde çalışma yaptıkları tespit edilir. II. Sultan Abdülhamid'in dikkatini çeken bu durumun ortadan kaldırılması için, önce bu okulun yabancı olan müdürleri Türkler arasından atanır. Atanan Türk müdürler, okulda fazla olan yabancı uyruklu öğrencilerin sayısını azaltır ve

Müslüman öğrencilerin çoğunluk haline gelmesini sağlar. Böylece Osmanlı aleyhine yapılan faaliyetlerin de önüne geçilmiş olur.

II. Sultan Abdülhamid'in tahttan indirildiği 31 Mart 1909 hadisesine kadar geçen dönemde eğitim alanında birçok yenilikler yapılır. Bu devirden sonra da, eğitim alanındaki reform çalışmaları devam eder. Yüksek öğretim alanında da geniş bir hamle yapılarak, dârülfünûnun yanında kız öğrenciler için İnas Dârülfünûn'u açılır.

Yukarıda belirtilen çalışmalar, Cumhuriyet sonrası halkın, eğitim seviyesinin yükseltilmesi, devletin muasır medeniyet seviyesine ulaşması için, ülkemizde yapılması öngörülen çalışmalara bir program dâhilinde zemin hazırlamıştır.

Benim bu alanda çalışma yapma isteğimin temel sebebi, 19.asrın birinci yarısının sonu ile ikinci yarısının başlarında, Osmanlı Devleti'nde eğitim sahasında yapılan reformları incelemek ve bu reformların cumhuriyet dönemine etkilerini belirlemektir. Çünkü, eğitim problemi günümüzde hâlâ halledilebilmiş değildir. Amacım, eğitim reformları yapılırken atılan adımlardaki ihmalkârlıkları bir nevi tespit etmektir. Ben de bir öğretmen olarak, eğitim alanında yapılan yeniliklerin amacına ulaşp ulaşmadığı noktasındaki tereddütlerimi gidermeye çalıştım. Günümüzde hâlâ halledilmesi gereken eksiklikleri görüp, bu eksikliklerin giderilmesi için elimden gelen çabayı göstermem gerektiğine inanıyorum.

Araştırmanın Önemi

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti de, halkın kalkınmasının, ülkenin kalkınması anlamına geleceği noktasından hareketle, halkın eğitim problemini halletmeyi birinci öncelik olarak ele alır, eğitimin sağlam temeller üzerine oturtulması için birtakım radikal adımlar atar. Öncelikle, eğitim alanında birliğin sağlanması için, "Tevhîd-i Tedrîsât" kanunu çıkarılır. Bu kanunun çıkarılmasıyla, yabancı uyrukların açmış oldukları okullar kontrol altına alınır. Eğitimde, medrese ve mektep ikiliği ortadan kaldırılarak, birlik sağlanır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, kurulduğu günden itibaren hedefini muasır milletler seviyesine çıkmak olarak belirlediği için, Türk halkının, köylüsü ve şehirlisiyle eğitimden geçirilmesi gerektiği noktasını önemle vurgular. Bu amaçla yeni eğitim programları hazırlanır. Hazırlanan programlarda, başta eğitim olmak üzere, Türk halkının kültürel, ekonomik, sosyal alanlarda kalkındırılması hedeflenir. Halka hizmet veren halk evleri açılır ve yapılan bütün yenilikler, buralarda halka anlatılmaya çalışılır. Kurulan köy enstitülerinde de, köy çocukları sağlam bir eğitimden geçirilir.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, özellikle II. Sultan Abdülhamid devrinde eğitim alanında yapılan reform çalışmaları, cumhuriyet devrinde de devam eder. Artık hedef, ülkenin “muâsır medeniyet seviyesine” çıkarılması olarak belirlenmiştir.

Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'ndan sonra, cumhuriyetin ilanı ile yeni kurulan Türk Devletinin, her alanda ilerlemiş, kalkınmış devletler seviyesine ulaşması için, Türk halkının eğitim sorununun çözülmesi ve Türk halkının şehirlisi ve köylüsüyle birlikte aydınlatılması gerekiyordu.

Bu amaçla, eğitim ve öğretim birliğinin sağlanması, ülke içersindeki yerli ve yabancı okulların kontrol altına alınması için, “Tevhid-i Tedrîsat” kanunu çıkarılır. Böylece Osmanlı'nın son dönemlerinde, eğitim alanında ortaya çıkan ikilik, bu şekilde ortadan kaldırılmış olur. Eğitim birliğinin sağlanmasından sonra, alfabede bir yenilik hamlesi yapılır. Arap alfabesi terk edilerek, Latin kökenli yeni bir Türk Alfabesi kabul edilir. Bunun neticesinde okuma ve yazmada kolaylık elde edilir. Yeni kabul edilen bu alfabe ile okuyup yazmayı öğrenmek için bir eğitim seferberliği başlatılır. Daha önce mecburi hale getirilen ilköğretim sistemi devam ettirilerek, kız-erkek ayrımı yapılmadan, herkesin okuması zorunlu hale getirilir. Okur-yazarlığı olmayan vatandaşların da, eğitime tabi tutulması konusu temel ilkeler arasında yer alır. Bu amaçla kurulan halk evleri halkın eğitim seviyesini yükseltme gayretlerinin yanında, cumhuriyetin halka anlatılması faaliyetlerini de sürdürür. Halk evlerinde yapılan etkinliklerde, halkın kültür ve sanat alanında yükseltilmesi hedeflenir. Ayrıca, kültürel kalkınmanın gerçekleştirilmesi için, Halk Evlerinin yanında, Köy Enstitülerinin açılmasına da ağırlık verilir. Köy

enstitülerinin açılmasıdaki maksat, köylü çocuklarının okuyup yazmasını sağlamak ve onlara hayatlarında para kazanabilecekleri bir mesleği öğretmektir.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmamı hazırlamam esnasında uyguladığım yöntemlere gelince, alanın geniş olması münasebetiyle gazete ve dergi taraması yaptım. Bu tarama esnasında incelemeye çalıştığım alanla ilgili olan makaleleri tespit ederek, bunları yayımlandıkları zamana göre sıraya koydum. Fişleme yaptıktan sonra, makaleleri yorumladım. Alanımla ilgili bilgi bulabileceğim kaynakları tespit ettikten sonra, bu kaynaklara hocamın yönlendirmeleriyle ulaştım ve konumuzu ilgilendiren bölümleri aldım. Daha sonra, elde ettiğim bütün bilgileri birbirleri ile uyumlu olarak zaman sırasına koydum ve tezimi yazdım.

BÖLÜM 1: OSMANLI'NIN BATILILAŞMASI İÇİN ATILAN ADIMLAR

Batılılaşma, Batılı olmayanların Batı değerlerine uygun olarak yeniden yapılanmasını ifade eder.15 ve 16. yüzyıllardaki Rönesans hareketleriyle beraber, Batı dünyası bilim, sanat, teknoloji gibi alanlarda ilerlemiş ve doğu toplumlarının çok önüne geçmiştir. Bir doğu devleti görünümünde olan Osmanlı devleti de, Avrupa'daki gelişmeleri yeterince takip edememiş ve bunun sonucu olarak da her alanda Avrupa'dan geri kalmıştır. Aslında Osmanlı'nın geri kalmasının etkenlerinden biri de , Avrupa'da olup bitenleri takip etme ihtiyacı hissetmemesidir. Çünkü, Osmanlı devleti Avrupa karşısında hala çok güçlü olduğuna inanıyordu. Yalnız, Avrupa'daki sanayi devrimi neticesinde kapitalizm ortaya çıkmış ve Osmanlı Devleti'nin birçok bölgesi, Batılı devletler için sömürülecek birer ülke olmuşlardır. Kendini yenileyen Batılı devletlerin karşısında zayıf kalan Osmanlı Devleti, Batılları yakalamanın yolu olarak, batı kurumlarının bazılarını taklit etmenin yeterli olacağına inanmıştır. 18.yüzyılın başından Cumhuriyet dönemine kadar olan ıslahat çabaları, bir anlamda Osmanlı Devleti'nin batılılaşmasını ifade eder. Osmanlı Devleti'nde Batılılaşma ihtiyacı, askeri alanda Avrupalı devletler karşısında yetersiz kalındığını fark edince ortaya çıkmaya başlamıştır. Batılılaşma yolundaki ilk adım III. Selim zamanında Avrupa'ya gönderilen Ebubekir Ratip Efendi'dir. Viyana'ya gönderilen bu şahıs orada yeni ordu teşkilatlanmasını incelemiş ve bunu, "Nizam-ı Cedid" adıyla bir rapor halinde padişaha sunmuştur. Askeri alanda başlatılan bu ıslahat hareketleri, II. Mahmut ve sonraki padişahlar tarafından her alanda devam ettirilmiştir.

Tanzîmat Fermânı'nın ilan edilmesinden sonra, Osmanlı toplumunda köklü değişiklikler olmuştur. Bunlardan en önemlileri de insan hakları konusunda olanlardır. Ancak, bu dönemde de eğitim alanında geniş çaplı bir reformdan söz etmek doğru değildir. Yalnız, Tanzimat diğer bir yanıyla, Batılılaşmanın ön plâna çıktığı dönem olmuştur (Kılıçbay,147–152).

Osmanlı Devletinde meydana gelen bu gelişmelerin yanında, müspet ilimler dediğimiz, batılı okullarda okutulan derslerin de ülkemizde yavaş yavaş yaygınlaşmaya başladığı görülür.

Zaten Osmanlı Devletinin yükseliş dönemlerinde medreselerde verilen eğitimde, müspet ilimler okutuluyordu. Fatih Sultan Mehmed'in ölümünden sonra bu ilimlere

olan ilgi azalmağa başlamıştır. Böylece 17.yüz yılda matematik, astronomi gibi akli ilimler ihmale uğrayarak, fıkıh, kelâm gibi nakli ilimlerin itibarı artmıştır. Avrupa’da ise, aydınlanma hareketinin başlamasıyla birçok alanda reformlar yapılmıştır. Batıdaki gelişmelerden medrese dışında yetişen bazı ilim adamları kısmen haberdar olmuşlardır.

1797 de elçilik görevi ile Fransa’ya giden Moralı Seyyid Ali Efendi, Paris’teki rasathaneyi gezmiştir. Buradaki gözlemlerini seyahat dönüşünde etrafındakilerle paylaşmıştır. Ancak, müspet ilimler Osmanlı Devletinde Hoca İshak Efendi’nin çalışmalarıyla tanınmaya başlamıştır. Müspet ilimlerin Türkiye’ye giriş safhası, II. Mahmut zamanının son yıllarında sekteye uğradığı söylenebilir (Kuran,1994, 7).

1793’ den 1821 yılına kadar ki dönemde Yusuf Agâh(1793–1797) ve İsmail Ferruh (1797–1800)Efendiler İngiltere’ye, Seyyid Ali(1797–1802), Halet Efendi(1803–1806) Muhib Efendi (1806–1811) Fransa’ya, İbrahim Atıf efendi (1797–1800) Avusturya’ya daimi elçilik olarak gönderilir. (Kuran,12) Londra, Viyana, Berlin’de açılan bu daimi elçilikler, siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel alanda Osmanlı Devletinin Batıdan etkilenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Daimi elçilikler, Batıyı tanıyan devlet adamları yetiştirmeye imkân vermiş, bununla birlikte Batıdaki birçok yenilik takip edilmiştir. İslahatçı padişahlar Batıyı takip etmede en çok elçiliklerde görevli olan genç kâtiplerden faydalanmışlardır (Karal,1946,200).

Askeri alanda meydana gelen yenilikler, Avrupa’dan subaylar getirtilerek Osmanlı Ordusunda da uygulanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla İngiltere’den Captain Du Plat ve Colonel Considine adlı iki subay getirtilir. Bu subayları 1839 yılında Walker, Legard, Massie ve Foote adında dört deniz subayı takip eder.(Kuran,1994,15) Batıdaki gelişmeler elçilikler vasıtasıyla takip ediliyor, sistemli bir şekilde incelenmeye çalışılıyordu. Ayrıca, Batıda askeri alandaki gelişmeleri takip etmek ve bu alanda asker yetiştirmek üzere Batıya askeri öğrenciler gönderilmeye başlanmıştır. Askerlik dışında, sivil olarak yurt dışına gönderilen ilk öğrenci, Ahmet Vefik Paşa’dır. Ahmet Vefik Paşa, 1834 yılında öğrenci olarak Paris’e gönderilmiştir (Kuran, 1994,17). Bazı devlet ve fikir adamları Osmanlı Devletinin Batıyı yakalaması için, askeri alanda yapılması gereken reformları zorunlu görmekteydiler. Bu amaçla Batıya gönderilen asker öğrencilerin edindiği izlenimler ve tuttıkları raporlar, devlet ricali için çok önemliydi. Çünkü, Batı ne kadar iyi

algılanır ve anlaşılırsa yapılacak olan yenilikler de o kadar sağlam temeller üzerine oturtulacaktır.

1839 Tanzîmât Fermanıyla sivil halkın can, mal, namus güvenliği koruma altına alınmıştır. Ayrıca Müslümanlarla gayri Müslimler bu fermanla eşit duruma gelmiştir. Bu durum Müslüman tebaa arasında rahatsızlığa yol açmıştır.1839 dan 1876 ya kadar süren Tanzimat çağının ana vasfı, Batı taklitçiliğidir. Batı, yalnızca taklit edilmeye çalışılmıştır. Osmanlı tebaası Batılılar gibi giyip gezmeye, Batılılar gibi yaşamaya çalışmıştır.

II. Mahmud, Sultan Abdülmecid, ve Sultan Abdülaziz dönemlerinde eğitim alanında atılan adımlar, taklitçilikten öte geçmeyen Tanzîmât döneminde ihmâl edilir. İhmal edilen bu eğitim seferberliği, II. Abdülhamit zamanında yeniden ele alınır ve eğitime gereken önem yeniden verilir. II. Sultan Abdülhamid, devletin her bir yanına modern anlamda eğitim veren okullar açmıştır. İlköğretimi zorunlu hale getirmiştir. Darülfünun II. Abdülhamit zamanında açılmıştır. Eğitim alanında atılan bu adımlara rağmen, bu dönemde Batı'nın hür düşünce ve kültür hareketlerinin ülkeye girmesi engellenmiştir (Berkes,1978,374).

Açılan bu Avrupa tarzı okullar bir yandan eğitime devam ederken, yeni okulların açılması devam etmiştir. Çünkü açılan okullar ihtiyaca cevap verecek sayıya ulaşmamıştı. Yeni okulların açılması eğitim seviyesinin yükseltilmesi anlamına geldiğinden çalışmaların artarak devam etmesi en uygun olanıdır. Bunun için padişahın emriyle Avrupa tarzında yeni okulların açılmasına devam edilir. Yeni okulların kurulmasıyla ilgili haberler maarif-i umumîye tarafından: Yeni okulların kurulmasıyla ilgili haberler, maarif-i umumîye tarafından bildirildiğine göre, Ataullah Efendi-zâde Şerif Efendi'nin başkanlığında, ikinci başkan, Hayrullah Efendi ile beraber 18 Temmuz 1851 yılında padişahın emriyle, Dârülmaârif Mektebi açılmasına karar verilir. Bu okul Atufetlu Fuad Efendi ile Meclis-i Maârif âzası Ahmed Cevdet Efendi'nin katılımlarıyla adı geçen okul, padişahın da onayıyla açılır (Mahmud Cevad,1920,41-43).

1851 yılında yayınlanan bu metinden anlaşılacağı üzere, Batı tarzı okullar Osmanlı'da yavaş yavaş yerini almaya başlamıştır.1856-57 yıllarında ise bu okulların açılmasının hız kazandığını, her alanda faaliyet gösteren kurumların ortaya çıktığını, görüyoruz. Bu durum, "Kısm-ı evvelden bu tarihe kadar cereyan

eden vaka-yı balada tafsil olunduğu üzere Mekteb-i Maarif-i Adli Nezareti, Meclis-i Maarif-i Umumiye, Mekatib-i Umumiye Nezareti, Mekatib-i Rüştiye teşkilatı, Darülmallimin küşadı, Darülmaarif küşadı, Encümen-i Daniş tesisi gibi başlıca icraat ile bazı fer'i icraata münhasır olub şu vakayi'in hey'et-i mecmuası Maarif-i Umumiye Nezareti teşkiline sebep olarak işte bu 1273 senesi Ramazanının beşinci günü (28 Nisan 1857) Meclis-i Âl-i Tanzimat azasından Samî Abdurrahman Paşa Maarif-i Umumiye Nazırı ünvanıyla bu hidmet-i mu'tena-bihâya tayin olunmuştur.

Sâir nezaretlerde olduğu gibi Maarif-i Umumiye Nezareti Mektupculuğuna Mektub-i Sadaret muavini olub me'muriyet-i mahsusa ile 'azimet etmiş olduğu Bağdat havalisinde henüz avdet eden Raşid Efendi tayin kılınmış ve müsteşarlığına da Meclis-i Maarif azasından Hayrullah Efendinin tayin edilmiş olduğu 7 Safer 1275 (16 Eylül 1858) tarih ve 564 numarolu Takvim-i Vakayi'de görülen, ... "Hâlâ Maarif-i Umumiye Nazırı devletlü Sami Paşazade hazretlerine Nezâret-i müşârün-ileyha ilaveten, Girid valiliğinin tevcihinden dolayı Nezâret-i müşârün-ileyha vekâletinin Maarif-i Umumiye müsteşarı saadetlü Hayrullah Efendi Hazretlerine ihlâsı şeref-sünuh u südur buyurulan emr ü fermân-ı hazret-i padişahî muktezâ-yı âlisi üzere icra olunmuştur" ibaresinden müstebân olmuştur." (Mahmud Cevad, 1920:60,61) tarzında ifade edilir.

Osmanlı döneminde eğitim alanında yapılan atılımların etkili olması içinde, açılan yeni okullarla ilgilenecek görevliler tayin edilir. Bu okulların programlarına baktığımızda okutulacak derslerin belirlendiğini görüyoruz. 11 Ekim 1863 tarihli resmi tebliğde, "Saye-i maarif-piraye-i hazret-i tâc-dârîde ve maarif günden güne ilerlemekte olarak bundan akdem Darülfünun'da umuma tedris olunmak üzere hikmet-i tabiiye ve ilm-i mevalid ve kimya dersleri küşâd olunmuş ve bundan böyle inşâallâhü te'âlâ daha nice nice fevaid-i külliye ve menfaat-i umûmiyeyi mucib olacak ulûm ve fûnûnun tedris olunacağı misillü bu defa birde coğrafya-yı tabi' dersi küşâd olunması Nezaret-i Celile-i Maarif-i Umûmiyeden tensib kılınmış ve tedrisine dahi bâirade-i 'aliyye Maarif-i Umumiye muavinlerinden Mekteb-i Mülkiye coğrafya hocası Mehmed Cevdet Efendi ta'yin buyurulmuş olmakla bi-mennihite'ala işbu Rebiülahir'in yirmi dokuzuncu Salı günü (13 Ekim 1863) saat dörtten beşe kadar haftada bir defa olmak üzere cümlelerin malumu olub arzu

edenlerin devam eylemeleri için i'lan-ı keyfiyete ibtidâr olundu" (Mahmud Cevad,1920,74) sözleriyle yeni açılan bu okulların programı yayınlanır.

Metinde de görüldüğü gibi batı tarzında açılan okullarda verilen eğitim de yine batıdaki okullara uygun olarak yürütülmeye çalışılmıştır. Kimya, coğrafya gibi derslerin açılan okullarda isteyenlere verileceğinin duyurulması, dönemi için büyük ve önemli bir gelişme olarak kabul edilmelidir. Bundan sonraki gelişmelere göz attığımızda yeni bir tıp okulunun açıldığını görüyoruz. Okulun açılışı ve verilecek eğitim: "1284 Muharreminde (Mayıs 1867) Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne namıyla müddet-i tahsiliyesi beş sene olmak ve Türkçe tedrîs-i funûn olunmak üzere, mekteb-i mezkûr kûşad edilmiş ve birinci sene için müstakil bir daire tahsis olunmayarak Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye derûnunda bir mahâl, dersane ittihâzıyla tedrîse başlanılmış ve rağbet-i umûmiyeyi celb için şâkirdan, Mekteb-i tıbbiye-i Askeriye talebesinin vermeye mecbur oldukları doktora imtihanlarından ve mektebe dâhil olan taşralılar kuradan muaf tutulmak ve diploma alanlar rütbe-i sâlise ile taltîf ve biner kuruş maaşla tababetine tayin kılınmak gibi teşvik-âmız ilânât ile talebe celb ve kaydına ve bir taraftan tedrîs kılınacak kitapların büyük mükâfatlar vaadiyle erbab-ı dâniş tarafından tercüme edilmesine bezl-i gayret edilmiştir" (Cevad,1920:85) şeklinde kamuoyuna duyurulur.

Kadınların durumuna baktığımızda, Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Devletinin eğitim durumunu göstermesi bakımından, Sabah Gazetesinin Kânunuevvel 1339 (1914)tarihli şu haberini göz önünde bulundurmalıyız. Haber Deyli Telgraf Gazetesinden: "Hükümet-i Osmaniye bu kere gâyet mühim bir karar ittihaz etti. Artık İstanbul'da kadınlar darülfünuna kabul olunabileceklerdir. Hanımlar için darülfünunda ilmi hıfsızsıhha, hukuk nisvan usulü idâre-i beytiyeye dair dersler açılmıştır. Türk hanımları bilhassa son muharebede hiçbir fedakârlığı diriğ etmediler. Hilâl-i Ahmer cemiyetine iştirak ederek meydân-ı muhârebede mecrûh veya hasta düşenleri tedaviye şitab eylediler. Bu husus Türkiye'de yeni bir kadınlık hayatı başlamış olduğuna delalet eder."(Ergin,1942:1292,cilt;4) şeklinde aktarılır

Yine bu dönemde kadınlar için okullarda açılan ayrı şubelerin gereksiz olduğu hususu dile getirilerek: "Ortada bir darülfünun bulunurken onun binası içinde kızlar için neden ayrı dersler açılmış olmasının sebebini anlamakta yeni nesil herhalde güçlük çekecektir. Bunun sebebi; o zamanlara kadar kızlarımızın, kadınlarımızın örtülü bulunmaları, erkekle bir arada yaşamamış olmaları ve en kestirme bir anlatıyla tamamıyla hayata atılmamış, atılamamış olmalarıdır....Fakat umumi harp içinde erkeklerin çoğunun harbe gitmiş olması memur ve amele sınıfları arasında boşluklar husule getirmiş ve yaşayışı da oldukça güçleştirmiş olduğu, bunların yerlerini ise ister istemez kadınlar doldurmağa başlamıştı. Resmi dairelerde kadın memurlar çarşafı ile iş görürlerdi. Yalnız yüzlerinde peçe bulunmazdı. Hayli zamanlardan beri muallimlikte ve ebelikte çalışan kadınlar da vazifelerini yine çarşafı ile oldukları halde yaparlardı. Bununla beraber bu sırada memlekette bir yandan kız idâdîsi açılıyor, orada kızlarımız erkek muallimlerden ders görüyorlardı. Bu dönemlerde, kadın ve erkek konferans salonlarında, salonun sağında kadınlar, solunda erkekler otururdu. Kadınlar parklara, umumi bahçelere giremezdi.1329 (1913) de Gülhane parkı açıldığı sırada Türk kadınına uygulanan yasak kaldırıldı. Ve Türk kadını ve kızı da parklara girmeğe başladı. Böylece Türk kadını içtimai hayattaki yerini yavaş yavaş almaya başlamıştır.

Dârülfünûnda, kızların dersaneleri aynı bina içinde olmakla beraber, erkeklerle ihtilat ve irtibatları yoktu. Fakat hepsi aynı kapıdan girip aynı kapıdan çıkıyorlardı"(Ergin,1942:1294,1295 eleştirisi yapılıır.

Osmanlının son dönemlerinde, kadının içtimai hayata katılmaya başlamasıyla, kız okullarının yanı sıra öncelikle, girişleri erkeklerle aynı olan binalarda eğitim gördüklerini müşahede ediyoruz. Dönemi için büyük bir hamle olan bu gelişme, daha sonraları kız-erkek karışık eğitimin başlamasına kadar devam eder. Tâbi ki karma eğitimin sakıncaları olduğu kadar faydaları da vardır. Aşağıdaki paragrafta:..."Birlikte okumanın, bilhassa, bizim muhitimiz için pek mühim olan bu ilk içtimai fâidesinden başka, birçok da terbiyevi faydaları vardır. Bunların en dikkate değer olanı birlikte ders okutan sınıfların canlı, hararetli olmasıdır. Kızların ancak dikkati, aksamayan çalışması, sağlam hafızası, taklit kabiliyeti ve lisanı idaredeki mahâreti, erkeğin kuvvetli iradesi, daha iyi inkişaf etmiş zekâsı, doğurucu zihin ve faaliyeti daima birbiriyle rekâbet halinde temasta bulunur. Bu birlikte ders ne kadar sürebilir? Dersler harse ait olduğu müddetçe cinslerin aynı

bıkmaz, çalışma, aynı ciddi düşünüş, aynı sıcak duygu, aynı kuvvetli irade ile teşhiz edilmesi maksat olduğu için bir ve ameli meslek çalışmak vasıtaları cinslere göre ayrılınca dersleri de ayrı olması tabidir."(Ergin,1942:1296) şeklinde olumlu bir durum olarak değerlendirilmiştir.

Okullarda karma eğitimin yaygınlaşmaya başlamasıyla, Türk kadını toplum hayatındaki yerini daha sağlamlaştırarak ve toplum hayatına daha iyi adapte olur. Yapması gerekenlerin farkına vararak, rolünü üstlenerek daha istekli ve arzulu olur. Erkeğini cepheye gönderen Türk kadını, erkeklerin yapması gereken işlerin de kendilerinin omuzlarına kaldığını görmeleri, onları cesaretlendirir ve toplumun aksayan yönlerinin tamir edilmesindeki katkılarını esirgememelerini sağlar. Sorumluluklarının ve görevlerinin yerine getirilmesinin, devletin devamı anlamına geldiğini bilerek hareket ederler. Bu dönemde yaptıkları işlere baktığımızda onların yaptıkları: "Yine bu sıralarda kadın muallimliğe, ebeliğe, memurluğa atılmakla beraber, san'ata, ameleliğe ve ticarete de sülûk etmeğe, bankalarda, ticarethanelerde daktilo ve memur kızlar da görülmeğe başlamıştı. Bu mecburiyetlerle karşılaşan o zamanki maarif nezareti inâs dârülfünûnunda ticarete atılacak kadınlar için de dersler açtırdı. Bununla beraber, kızlar ve kadınlar hâlâ tabiplik yapamıyorlardı.1917 senesi ilkteşrininde, sıhhiye meclisi umûmîsinin, Osmanlı ülkesinde kadınların, bundan sonra tababet yapmakta serbest olduklarına karar vermesi üzerine, Türk kızlarının tıp fakültesine devam etmemesi için mâni de kalmamıştı." (Ergin,1942:1297) şeklinde belirtilir.

6 Eylül 1334 (1918) tarihli Vakit gazetesinde, Ahmed Emin tarafından yazılan makalede, memleketin kadınlardan istifadeye mecbur ve muhtaç olduğu cihetler izah edildikten sonra, kadınların dârülfünûna erkeklerle birlikte kabul edilmesi zamanının gelmiş olduğu belirtilerek: "Kadınlara ait telâkkiler bir iki nesil içinde ümit edilemeyecek bir şekilde değişmiştir. Kadının okuyup yazmasını, sokağa çıkmasını ahlâka mugâyir görenler, şimdi daire ve ticarethanelere memur olarak kabul edilmesini telâkki ediyorlar. Kadınların hayat-ı umûmîyeye katılması hususundaki tekâmül, serî bir sûrette cereyan etmekle beraber, tedrîci kademelerden geçmiştir. O surette ki Türk ocağında ve milli talim ve terbiye merkezinde erkek ve kadınlara konferanslar verildiği zaman, bunu çirkin bulmak kimsenin hatırına gelmemiştir" (Ergin,1942:1298) cümleleriyle ispat edilir.

Bundan dokuz gün sonra, yine Ahmed Emin'in bu yazısına atıfta bulunan 15 Eylül 1334 (1918) tarihli Muallim Mecmuası (sayı:20,sayfa:858) de şunu söylüyor: "Esasen bugün mevcut olan kız darülfünununa darülfünun ünvanı vermek doğru olmaz. Kavânîni cariye, kitabeti resmiye gibi yer bulduğu bir müessese bir mekteb-i âli olsa bile bir darülfünun değildir. Sonra birtek darülfünunu idare edecek müderris ve muallim bulmakta müşkilat çekilirken iki darülfünunu yaşatacak müderrisleri nereden bulacağız? Huzur-ı ilimde kadınlık ve erkeklik yoktur. İlim ve fen karşısında, kadını erkekten ayıran zihniyetin hâkim olduğu yerde, esasen darülfünun yaşamaz. İki sene önce tıbbiyeye talebe kabulü fikri ortaya atılmış ve birçok lehdarları da ortaya çıkmıştı. Bu sene meselenin yalnız kavliyyatta kalmayarak, hanımlarımızın darülfünun sıralarında, erkek arkadaşlarıyla birlikte ders dinlediklerini görmeyi temenni ederiz. İşte bu türlü neşriyat üzerine olacak ki, bu sırada Türk kızları yüksek bilgilerden tıp ve ticaret tahsili veren meslek ve ihtisas mekteplerine de girmişlerdir" (Ergin,1942:1298).

Türk kadınının toplum hayatında yerini alması için, zamanın gazete ve dergileri de Türk kadınının yanında yer alır ve kadınlarımıza destek olur. Bu sayede okul hayatını devam ettirir, toplum hayatındaki rolünü de daha aktif bir şekilde yerine getirir.

1870–1871 Almanya- Fransa savaşı sonrası önemini yitiren “Osmanlıcılık” ideolojisi, o dönemde yerini “ İslamcılığa” (İttihâd-ı İslâm) bırakır. Bu fikir1908 meşrutiyetinden sonra tekrar gündeme gelir. Bundan sonra, 1918 e kadar olan dönemde, Türkiye’de hızlı bir kültür değişmesi gerçekleşir. Siyasi hürriyetlerin kısıtlanmasına rağmen, düşünce ve edebiyat alanlarında oldukça geniş bir serbestlik ortaya çıkar. Osmanlı Devletinin kurtuluşunu “Osmanlıcılık” ideolojisinde gören aydınlar, Balkan savaşlarının kaybedilmesi sonucu, Hıristiyan unsurların istiklâlini ilân etmesiyle, bu ideolojinin geçerliliğini yitirdiğini anlamışlardır. Arnavut kavminin isyanı sonucu da, “İslâmcılık” siyaseti rafa kaldırılmıştır. Bu ideolojilerden sonra, ortada kalan Türk unsuru da, kendi yolunu belirlemek zorunda kalmıştır. Bu durum, Avrupa’daki milliyetçilik akımlarının da etkisiyle, Osmanlı devletinde Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura gibi aydınların sistematik hale getirmeye çalıştığı “Türkçülük” akımını ortaya çıkarmıştır.

Türkiye’de gelişen çağdaşlaşma hareketi, Batı taklitçiliğinden ileri gidememiştir. Osmanlı devlet ve fikir adamlarının düşüncesine göre, Batı’daki kurumların benzerleri imparatorluk sınırları içinde kurulduğunda, imparatorluk yıkılmaktan kurtulacaktır. Ancak sonuç aydınların düşündüğü gibi olmamıştır. Ne Batı taklitçiliği, ne de meşrutiyet rejimi imparatorluğun yıkılmasını engelleyebilmiştir.

Buna benzer düşünceler, E. E. Ramsaur’ın “Jön Türkler ve 1908 İhtilâli” adlı eserinde de mevcuttur. O, Jön Türklerin mahiyetini bilmedikleri vatan, meşrûtiyet ve meclis gibi kavramların peşine düştüklerini belirttikten sonra: “ Bunlar, büyük bir alana serilmiş yatan ölüm döşeğindeki darmadağınık çeşitli milletlerden kurulu Osmanlı İmparatorluğu içinde öyle yersiz, öyle garip düşen sözcüklerdir ki..(Ramsaur, 20) eleştirisinden sonra sözü Jön Türk hareketinin düşüncelerine getirerek: “ İlk başta bir edebiyat akımından başka bir şey olmayan Jön Türk hareketi, zamanla siyasi bir özellik kazandı. Batı Avrupa’nın kurum ve geleneklerinin etkisi altında, imparatorluğun meşrûti hükümetle idare edilmesi gibi istekler öne sürmeye başladılar.

Maksatları, Batı Avrupa’nın kurumları şekil olarak imparatorluğa aktarılırsa, güçlü, modern bir devletin kendiliğinden doğacağıydı.

Düşüncelerinde milliyetçilik düşüncelerine karşı bir tutumun belirtileri sezilmekteydi. Islâhatı kendi başına bir amaç olmaktan çok, can çekişen imparatorluğu güçlendirecek bir amaç olarak görmekteydiler. Ödünç alacakları batı kurumları ile Batı’nın gittikçe artan saldırılarına karşı koyacak gücü kazanmak umundaydılar” (Ramsaur,21) gibi uçuk ve hayâli düşünceler peşinde koştuklarını belirterek, bu noktada onların Batı’yı gerçek manada tanımadıkları kanaâtini beyan eder.

Tanzimatçılar, gerçekleştirilen ıslahat hareketlerinde önceleri eğitimi ihmal etmişlerdir. Çoğu zaman plânsızca hareket eden Tanzimatçılar döneminde birkaç rüşdiye ve bazı meslek okulları ile 1848 de Dârülmuallimîn, ona ilave olarak da mülkiye mektebi açılmıştır.1846 da açılmasına karar verilen Darülfünun ancak, 1864 de açılmış, öğrenci yetersizliğinden ve çıkan bazı tartışmaların ardından kısa bir süre sonra öğretime son verilmiştir.(Ergin,1940,453) 1852 de edebiyat ve fennin gelişmesini sağlamak amacıyla kurulan “Encümen-i Dâniş” 1863 de dönemin paşalarının aralarında çıkan rekabete kurban gitmiştir. Bu dönemde Şinasi, Batı

medeniyetinin temeli dediği terakki ve akılcılık kavramlarını ¼lkemize getirmiştir (Okay,1991,106).

BÖLÜM 2: OSMANLI AYDINININ TANZİMÂT ÖNCESİNE DÂİR İNTİBALARI

Osmanlı devletinde, Tanzîmât öncesi ve sonrası eğitim meselesine temas eden ve bu konuya dikkat çeken fikir ve devlet adamları sırasıyla, Sâdık Rıfat Paşa, Mustafa Sami Efendi, Tunuslu Hayreddin Paşa, Sâid Paşa, Said Halim Paşa, ve Sat'i El-Hüsri'den oluşmaktadır. Bu aydınların bir kısmı Tanzîmât'tan önce yaşamış ve Tanzîmât'ın ilan edilmesine fikirleriyle katkıda bulunmuşlardır.

Bu konuda elimizde bulunan önemli belgelerden biri, Sadık Rıfat Paşa'nın(1807), seyahatnâme tarzındaki “Müntahâbât-ı Âsâr” adlı eseridir. Paşa bu eserinde, Avrupa'da gördüklerini dile getirirken, bu devrede yapılan yeniliklerin başarısız oluşunu, dağınık ve tutarsız oluşlarına bağlamaktadır.

Paşa, halkın terbiyesi, ordunun ve donanmanın tanzimi, sanayinin himayesi noktalarında da görüşlerini ifade eder. O, Avrupa'daki himaye usulünün, memleketin sanayine ne kadar faydalı olduğunu bilir. Az ithalata karşı çok ihracat, senelik sergi, icat ve buluşları himaye, milli ürünlere itibar gibi tedbirlerle memleketin zenginleşeceğini ve kalkınacağını söyler.

O'nun Avrupa'da gördükleri saydıklarımızla sınırlı değildir. İlk, orta, yatılı ve yüksek mektepler ile matbaaları, kitap basma faaliyetlerini, çünkü o dönemde Avrupa'da matbaacılığın bir geçim kaynağı olduğunu ifade ettikten sonra, Osmanlı Devletinde ise hâlâ yazı yazarak geçimini sağlayanların varlığını belirtir ve sonra, sözü milli eğitime getirerek, bütün bir milli eğitim teşkilatı, halkın istirahatını temin eden ve yaşantıya büyük kolaylıklar sağlayan bir belediye hizmeti ve nihayet hayata neşesini veren bütün eğlenceler, balolar, konserler, çalgılı kır gezintileri tekliflerini dile getirir. Halkı avundurmayı siyasi tedbir gösteren Paşa, yine muhtelif yazılarında halk ve memurlar için eğlence hürriyetinde dâima ısrar eder.

Genel hatlarıyla bakıldığında, “Avrupa Ahvâline Dâir Risâle”nin Avrupa'da gördüklerini memleket ahvâline uygulamaktan başka bir şey olmayan “Devlet-i Âliye'nin Islâh-ı Ahvâli” hakkındaki mütâlâanâme ile beraber Gülhane Hattı'nın esaslarına bir nevi hazırlık olarak bakılabilir. Döneminde insanın üzerinde ısrar edişini vurguladığını gösteren aşağıdaki cümle çok önemlidir: “ve sokaklar müstevi ve muntazam olduğundan eşya ve hamule, bargirler ve iânet-i külliye ve el arabaları

ile nakl onulup “fıtrat-ı insaniyeye yakışmayan arka hamallığı” misillü san’at-ı müşkile yoktur”.

Avrupa Ahvâline Dâir Risâle’nin genel hatları göz önüne alınırsa, “Devlet-i Âliye’nin Islâhı Ahvâli” adlı risalesi, orada gördüklerinin ülkeye tatbik etmekten başka bir şey değildir. Bu mütalâanâmede, Gülhane Hattı’nın esaslarının bir çeşit hazırlığı var gibidir. Tanpınar’a göre burada; Reşit Paşa’yı geçen yanının, insan unsuru üzerinde durup ısrar edişi olduğu noktasıdır (Tanpınar,1997, 119–122).

Bu dönemde, Takvim bakanlığı görevinde bulunduğu esnada Takvîm-i vekâyî gazetesinde yazdığı makale türü yazıları ile dikkat çeken bir diğer şahıs da, Mustafa Sami Efendi’dir. O, yazdığı yazılarını halk için ve memlekete bir iyilik yapmak için yazdığını belirtir. Halkın yararlanacağı köprü, cami vb hayrat yaptırmak için parası olmadığından, onların yerine bu eserini yazmış olduğunu söyler. Bu tavrı ile ne kadar Avrupalılaşıma taraftarı olduğunu yanında, çağdaşlarından ne derece farklı olduğunu da bize göstermektedir.

Sami Efendi gezdiği yerler içinde Londra, Napoli, Roma, Floransa, Venedik ve Paris üzerinde durur. Çok önem verdiği Roma’da onu tam manasıyla bir sanat eseri meraklısı olarak görürüz. O, zamanın Türkiye’sine, eski eserlerin önemini ve müzelerin faydasını anlatır. Floransa’da kadavra üzerinde inceleme ve araştırma yapan tıp kurumu ve kuruluşlarından bahseder. O’nun asıl tekliflerini sunduğu, Avrupa Ahvâline Dâir Risaledeki kısım, “Der-Beyan-ı Ahvali Umumiye-i Avrupa” adlı bölümde dile getirilmiştir. Burada, Avrupa’da din serbestliğinden, milli eğitimin öneminden, tecrübenin yaşantıdaki yerinden, hastaneler gibi genel hizmet kurumlarının düzeninden ufak tefek karşılaştırmalarla bahseder. Ayrıca bir ilave yaparak, matbaanın önemi ve okuma yazmanın milli iktisat dengesinde oynadığı rolü: “Paris şehrinde bir sene zarfında muttali oldukları ahvâl ve sanayi-i cedideye dair bin beş yüz ciltten ziyade kitaplar telif ve basmahanelerin kesreti hesabıyla bissuhûle nusâh-i adîdesini tâb ve temsil ve Avrupa’da her nâ makule fûnûn ve usûl ve muamelât hakkında ve bayağı umûr-i hasîseden addolunan mesela, ra’y-i ganem ve faraza bir hanede fare ve emsali mûziyatın def’i çaresi üzerine bile Avrupa’da lisanlarının cümlesinde kati çok kitaplar bulunduğu derkâr ve bu takribler ile bunlar hem kendi daire-i maişetlerini tevsi ve mülklerini mamur ve hem de sâir ekâlimde kâin mahlûkata hayır ve menfaat eyledikleri aşikârdır. Binaberin Avrupalıların

destgâh-ı hüner ve marifetlerinde hâsıl olan şekerin baklava ve hoşafı bize hoş gelip, iyd ve sûrgâhda kadife ve çuhaları kıyafet ve endamımıza doğrusu ne âlâ yaraşır”(Tanpınar,1997, 126) sözleriyle anlatır.

Burada dikkat edilecek husus, Paşa'nın Avrupa'daki izlenimlerine dayanarak ülkemizde ıslahatın hangi alanlarda yapılması gerektiğini vurgulamasıdır. Eğitim alanında Avrupa'da uygulanan yeni tekniklerin, kamu hizmetlerinde gelinen aşamaların ülkemizde de uygulanmasının gerekliliğini vurgulayan Paşa, yapılan işlerde başarılı olmanın bir yolunun da tecrübeli kişilerden yararlanmaktan geçtiğini anlatmaya çalışır. Bu gün ülkemizde uygulanan eğitim sistemi ile Paşa'nın düşüncelerini karşılaştırdığımızda, karşımıza şöyle bir sonuç çıkmaktadır. Osmanlının geri kalmasının önemli sebeplerinden biri , eğitimin teoriden ibaret olmasıdır. Bugün ülkemizde uygulanan eğitim sistemine baktığımızda da aynı durumla, yani yapılan eğitimde uygulamaya yer verilmediğini müşahede etmekteyiz. O zaman, bugün uyguladığımız eğitim sisteminin bizi Avrupa medeniyeti seviyesine çıkmanızda yeterli olduğunu söylememiz mümkün değildir. Yapılacak iş, Mustafa Sami Efendi'nin tavsiye ettiği eğitim modelini uygulamak olacaktır.

Kitapta temas edilen birçok mesele, o zamanki ıslahat hareketlerinde ön safta olmuştur (Tanpınar,1997, 124–127).

BÖLÜM 3: TANZİMÂTLA BİRLİKTE HALKA YÖNELİŞ

III. Selim'in Batı ile olan ilişkileri artırmaya başlamasıyla gelişen Batıcılık, Tanzîmât'la hız kazanır. Bu devrede 1826 doğumlu Şinasi efendi, halka yönelik yayınladığı gazetesi ile, Namık Kemal tiyatroları ile, Ahmet Mithat Efendi'de okumaya ayırdığı özel okuma saatleri ile, her biri ayrı ayrı kollardan halkımızı eğitime mücadelesine girerler.

İbrahim Şinasi Efendi çıkarmış olduğu gazetelerde, yazdığı eserlerde Türk toplumunun, Türk irfanının Avrupalılaşmasına çalışır. Dönemine kadar parça parça yapılan ve mahdut hedeflerin ötesine geçemeyen yenilikleri, muayyen bir istikamette toplar ve yenileşme hamlelerini cemiyete, topluma yönlendirir. (Tanpınar,189) Yaptığı çalışmalarla, uygulanan ıslahatları halka yönlendirmeye çalışan Şinasi: "Ulemanın elindeki oyuncak menzilesinde olan edebiyatı, milletin ahlaki ve entellektüel terbiyesi için bir vasıta haline getirir. Halkın anlamadığı eserlerden faydalanamayacağı düşüncesiyle de, mevcut edebiyat dilini değiştirmeye, sadeleştirmeye çalışır. Çünkü okuduğunu anlamayan bir topluluğa edebiyatın da bir şey öğretmesi beklenemez."(Tanpınar,1997, 198) şeklinde beyanda bulunur.

Şinasi'ye göre her şeyden evvel, nefsinin yenen ve kendisini insanlığa, onun ıslahına, "tenvir ve tezhibine" vakfeden insan gerçek kahramandır. Çünkü halkın eğitilmesi ve aydınlatılması bu yolla mümkündür. İstenilen medeniyet seviyesini yakalamak için de, insanların ve cemiyetin ıslahına çalışmak gerekir.

O'na göre sadece fertler değil, milletler de insanlığa hizmetle, onu yükseltmek ve aydınlatmak vazifesiyle yükümlüdür. Yani fertlerin vazifesini yapmasıyla, toplum aydınlanmalıdır ki, aydınlanan toplum medeniyete bir şeyler katsın.

Medeniyet denen şeyin esasında aklın var olması gerektiğini söyleyen Şinasi, garp medeniyetinin böyle bir medeniyet olduğunu ifade eder. Eskiden medeniyetini akıl üzerine inşa eden Müslümanlar, ne zamanki akıl temelinden vazgeçtiler, işte o zaman medeniyet yarışında geri kaldılar. Geri kalınan medeniyet seviyesini yakalamak için, medeniyet değiştirmemiz gerektiğini vurgulayan Şinasi, değiştirilmeye çalışılan medeniyet sonucunda ihtiyaçlarımızın da arttığını söyler. Bu ihtiyaçların karşılanması için, insanımızın fikren ve bedenen daha fazla

çalışması gerekir. Bir bütün olan cemiyet hayatında, herkesin çalışması önemlidir. Çalışamayanlara da devletin yardımcı olması gerekir. Birbirine kenetlenmeyen bir toplumun medenileşmesi kolay değildir (Tanpınar,1997,201–204).

Şinasi'nin kullanılan dil konusundaki görüşlerine baktığımızda, karşımıza şunlar çıkar. O'na göre öncelikle dilimiz için bir gramer hazırlanmalıdır. Grameri olmayan bir dilin yazılıp okunması problem yaratır. Çıkardığı gazetelerde kullandığı dilin sade, anlaşılır olmasına dikkat eden Şinasi, halkın dikkatini çekmek, halka bir şeyler anlatabilmek amacıyla da mahalli ağız (günlük konuşma) özelliklerini kullanır.

O, gazeteyi yalnız halkı aydınlatmak için değil, halkın kendini ifade etmesi için bir vasıta olarak görür. Gazetede halka bilmeceler sorar, gençlerin gazeteye yazı yazmalarını teşvik eder. Halkı gazeteyle eğitmenin peşinde olan Şinasi, gazetede kullandığı yazı diline de dikkat eder. Çünkü, okuyucu gazetede güzelleşen bir yazı bulursa daha çok etkilenir.

Dil ile ilgili çalışmalarında, Türkçedeki yabancı kelimelerin azaltılması için de uğraşır. Bu amaçla gazeteyi bir mektep haline getirir. Şiirde ve nesirde yeni bir dil oluşturmanın peşindedir. Dil konusundaki çalışmaları ve yenilikleri ile kendinden sonrakilere örnek olur. Edebiyatımızda ve dilimizde aydınlatıcı zekânın uyanışını o başlatır. Onun açtığı yolda, kendisinden sonra günün meselesi dil olur (Tanpınar,1997, 210–215).

Şinâsi'nin yolundan giden Namık Kemal ise, halkı eğitmek için, tiyatroyu bir araç olarak kullanır. Şinâsi ile tanıştıktan sonra, cemiyetin medenileşmesi için bir şeyler yapılması gerektiğini benimser. Bu amaçla tiyatroyu her şeyden önce faydalı bir eğlence olarak görür. Burada dikkat edilmesi gereken husus, “faydalı” kelimesidir. Onun tiyatrosu bir dava tiyatrosudur. Yazmış olduğu eserlerde, vatanperverlik, İslam ittihadı, insan hakları gibi inandığı belli başlı şeylerle, cemiyetimizin kalkınması için gerekli gördüğü fikirlerini ya da geleneklere karşı tenkitlerini birkaç ağızdan dile getirir (Tanpınar,377). Buradan şunu anlıyoruz. Şinasi'nin gazete ile halkı eğitme, aydınlatma işini Namık Kemal, tiyatro ile yapmaya çalışıyor. Dilimiz için gerekli olduğunu düşündüğü lügat ile ilgili fikirlerini de, dört yüz on bir numaralı Tasvir gazetesindeki yazısında dile getirir (Tanpınar,1997, 210).

“Medeniyet” makalesinde, yeni yaşama ufukları açtığı kadar, medeniyeti sadece Avrupa’dan gelme bir eğlence zannedenlere de hücum eder. Garpcılığı muayyen ve faydalı hudutlarda tutmak gerektiği, fakat garp medeniyetine, yaşadığı asra hayran olduğu hususunu dile getirir. O, yaşadığı devri beğenmekle birlikte, cemiyetin gerçeklerini de açık bir şekilde, çeşitli kıyaslamalarla tenkit eder. Garp medeniyetine hayran olan Namık Kemal, milli çerçeveyi bozmadan Avrupalılaştırmanın çarelerini arar. Çünkü O’na göre, değişme, varlığını devam ettirmenin gerekli şartlarından biridir (Tanpınar,1997, 432). Kısaca, varlığımızı devam ettirmek için, yaşadığımız cemiyetin, değişen dünyanın şartlarına uyum sağlaması için değişmesi gerekir. Ona göre, bu değişim olmadığında, cemiyetimizin, yani Osmanlı Devleti’nin varlığını sürdürmesi mümkün değildir.

Yine aynı yolu takip eden bir diğer şahsiyet de, gazeteci, fikir adamı ve edebiyatçı Ahmet Mithat Efendi’dir. O, her şeyden evvel, toplumun nabzını tutar ve onu yazar. Yazdığı eserlerinde halk dilini kullanır. Şinasi’nin dilde sadeleşme yolunu takip eder. Ülkemizde gazeteciliğin yerleşmesini sağlar ve gençleri etrafında toplar. Millete okuma zevkini aşılır, vakit öldürme olarak okumayı, bilgi edinme, bir şeyler öğrenme durumuna getirir. Şinasi’nin her şeyden evvel halkı eğitime prensibine uyararak, gittiği yerlerde ev ve mektebi birlikte düşünür. Halkı eğitime konusunda Şinasi gibi gazeteyi kullanan Ahmet Mithat Efendi, “Dağarcık ve Kırk Ambar”(1872) adlı dergilerinde, şirket fikrini ve şahsi teşebbüsü, çalışarak yaşamayı ve içtimai adaleti vurgular. Ömrü boyunca yazdığı eserlerde vurguladığı bu konuları halka benimsetmeye çalışır (Tanpınar,1997, 448–449). Bütün amacı cemiyet hayatını yükseltmek olan Ahmet Mithat Efendi, kendinden öncekilerin açtığı yoldan gitmiştir.

Rodos’a sürgün edilen yazarımız, burada da boş durmaz. Kendini okumağa ve okutmağa ve eser yazmağa verir. Çocuklar için de “Süleymaniye” adını verdiği bir medrese açarak burada ders okutmağa başlar (Tanpınar,1997, 450).

Namık Kemal’de, büyük özdeyişlerle hareket ederek, daima münevver kalabalığa hitap görülürken, A. Mithat Efendi’de bir zamanlar attar çıraklığı yaptığı “Mısır Çarşısı” esnafıyla yârenlik edermiş gibi bir yazım tarzı görülür. Hiçbir zaman sanat kaygısı gütmeyen muharrir, daima halka yönelir. Üslûbu esnaf kahvehanelerinde anlatılan meddah hikâyeleri devamı tarzındadır. Bütün eserleri halk okuma odasıdır

diyebiliriz. Birdenbire onun kitaplarıyla, çalışan insanın hayatına dinlenme saati girer. Cemiyetimize getirdiği en önemli yenilik budur. Böylece evlerde okuma bilenlerin etrafında toplanılarak çeşitli münakaşalar yapılır. Türk toplumuna roman okumayı sevdiren A. Mithat Efendi, roman, gazete makalesi, hikâye, halka indirilmiş bilgi eserleri ile daima ailesi saydığı okuyucu kitlesini bir dev gibi besler. Piyeslerini dahi genellikle okunmak için yazar (Tanpınar,1997, 459,460). Amacı halkı okutarak eğitmek olan muharrir, topluma öncelikle okumayı aşılabilir ve okumayı sevdiren. Çünkü okuyan insan, okudukları sayesinde gelişir, aydınlanır ve böylece yaşadığı toplumun aydınlanması için çalışır. Özetle, toplumun medeni toplumlar arasına girmesi fertlerin yetiştirilmesine bağlıdır. Fertleri yaşanan zamanın ihtiyaçlarına göre donatılan toplumun medenileşmemesi için bir gerekçe kalmaz. Bunun bilincinde olan A. Mithat Efendi de hayatı boyunca toplum fertlerini eğiterek, toplumun aydınlanması için çalışır.

3.1.Eğitimin Okullaşmasına Doğru

Halkı eğitmek için Şinasi'nin araç olarak gazeteyi seçmesi, Namık Kemal'in tiyatroyu eğitim vasıtası olarak ele alması, Ahmet Mithat efendi'nin ise bunu evlerde özel okuma saatleri düzenlemek suretiyle uygulama safhasına koymasından sonra, II. Sultan Abdülhamit devrinde eğitim, bir yandan cami ve halka açık kurumlarla, halkın geneline hitap etmeye çalışırken, diğer taraftan da eğitimin tek başvuru mercii olan okullar ön plâna çıkarılmaya başlar.

Tarihimize 93 harbi olarak geçen (1877–78)Osmanlı - Rus savaşı ile ekonomisi iyice çöken Osmanlı Devleti, evvelden de bozuk olan eğitim problemlerini çözmek için, 1880'li yılların başlarında bir takım arayışlarda bulunur.

Bu arayışlar çerçevesi içinde bazı görüşler, devrin matbuatında yer alır. Bunlardan birisi de Sami Paşazâde Abdülbaki Bey'in yine Şinâsi gibi, gazeteyi halkı eğitme aracı olarak kullanmak maksadıyla kaleme aldığı yazılarıdır.

Abdülbaki Bey, bu konuda kaleme aldığı “Bend-i Mahsus” başlığı altında dört makale yazmıştır. İlk makalesi gazetenin takdim yazısı ile çıkmıştır. Gazete, söz konusu yazarın ilk makalesini, basın dünyasının bir fikir yarışması alanı olduğu sözleriyle okuyucuya takdim eder.

Sami Paşazâde Abdülbaki, makalesinin girişinde, insan ömrünün kısıllığı, eşyanın işlenmesi, işlenmeyen bir madenin ham madde olarak bir değerinin olmadığı gibi, kısa ömrü müddetince insanların da eğitilmesi gerektiği, bunun için ise eğitim kurumlarının modern bir şekilde yaygınlaştırılması noktası üzerinde durduktan sonra, bahsi üç dört asır önceki İslâm dünyasında ilim ve tekniğin ne derecede parlak olduğu konusuna getirir ve devamla: “ Bundan üç dört asır evveline gelinceye kadar, memâlik-i İslâmiye'nin ekser taraflarında intişar eden envâr-ı maarif ve âsâr-ı medeniyet vukû bulan nice nice keşfiyât ve ihtîât-ı mühime ve Avrupa'nın oralardan alarak tecdîd ve tevsîine muvaffak olduğu bugünkü ulûm ve fûnûna o asırlarda ve ne de bu asırlarda yeniden icat olunmuş ilimler olmayıp, bunlar iptidây-ı hilkat-i âlemden beri mevcut birtakım kavânin-i mestûre-i ilâhiye idi ki, eski Müslümanlar ve bugünkü Avrupalılar uğraşa uğraşa ilm-i fûnûn itlâk olunan bu kanunları meydana çıkarmışlardır. Ve ona göre tatbik-i hareketle umrân ve saadetlerine, yani maarif-i medeniyet denilen devlete mazhar olmuşlardır” değerlendirmesinde bulunur.

Avrupalıların Müslümanlardan aldıkları ilim ve teknik ile kendilerini nasıl geliştirdiği, nasıl bir değişim ortaya koydukları yolunda ortaya attığı düşüncesinden sonra, sözü değişimin kaçınılmaz olduğu noktasına getirerek, şu beyanda bulunur: “Avrupalılar, kendilerine intikâleden bu gayret sayesinde, daha meydana çıkmamış esrar ve kavânin-i tabiiyenin dahi keşfine muvaffak olacaklar ve böylelikle âlem-i insaniyeti beş on kat daha nâil-i umrân ve saadet eyleyeceklerdir. Kavâid-i mebsûta münderecâtından en ziyâde mer'î ve tesir-i hükmü câri olan bir madde varsa, o dahi zerrelersen başlayıp tâ küre-i arza ve bilumûm ecrâm-ı semâviyeye varıncaya kadar her kısımda, her şeyde, her hâl ve harekette görülen tebeddülât ve teceddüdât-ı mütevâliye olduğu kabil-i inkar olmadığından insanların dahi her şeyden evvel bu kaziyeyi debîş-i nazar-ı ehemmiyet etmesi mecburiyeti musaddık-ı enâm bir keyfiyettir. İşte bundan ma'lum oluyor ki, âlemin bir hâl üzere kalmayıp daima değişmesi muhakkak olduğuna ve insanların bir inkılâb-ı dâimşye mümânaat edemeyeceği ve etmek istedikleri anda pâ mâl olacakları derkâr bulunduğu binâen bu hakikât-i envâr-ı maarif ve kemalât ile münevver olmuş birtakım milletler en ziyade nazar-ı îtinâya alarak her bir hâl ve hareketlerini işte şu nokta-i nazardan icrâ ve imâle himmet eyledikleri cihetle günden güne âlây-ı şân etmektedirler.

Tafsilât-ı meşrûhadan anlaşıldı ki, dünyada iktibâs-ı nuru medeniyet etmiş ne kadar milletler varsa, cümlesi işbu teceddüt madde-i mûtenabihâsına muvafık surette hareket etmiş ve kemkerde-i râh-ı necât olmuş ne kadar akvâm mevcut ise onlar bu kanuni tabiatın icra-yı ahkamından tebâûd eylemiş demek olur

(Tatğîru'l ahkâm bittağyîruz zaman) yani zamanın değişmesiyle hükümler değişir hadisi şerifinin infâz-ı hükmü celîline en ziyade himmet edecek bilumum Müslümanlar iken bunu kat'an derbîş-i nazar-ı ehemmiyet etmeyip birtakım âdât ve etvâr-ı sakîme-i kadîme içine saplanmış kalmışlar ve birkaç asırlardan beri bu hizmet-i insaniyenin icrasını mileli saireye terk ederek şu hareketleriyle hem Cenâb-ı Hakkın kânûn-i ezelîsine, hem de Fahr-i Kâinât Efendimizin emri celîline muhalefet eylemişlerdir. Ne büyük hata, ne büyük gaflet! Ey âciz insanlar, bunca avâlim-i nâ-mütenâhiyenin hâlik-i kâdiri olan Cenâb-ı Hakkın kânun-i kudretini siz mi bozacaksınız? Görüyorsunuz ki, zaman daima değiştiriyor, bir şey eski halinde kalmıyor. İşte bunu her millet anlayıp zamanın tağyîrine göre onlar da tebdîl-i meslek ve Allah'ın emrine ve peygamberimizin târik-i hidâyetine bizden bin kat ziyâde sülûk ediyorlar. Eğer Müslümanlık yalnız namaz kılmak, oruç tutmak ve Hz. Âdem babamızdan ne gördüysek onun haricine çıkmamak olsaydı, bugün küre-i arzın üzerinde ne bie hükûmet-i İslâmiyet, ne Devlet-i Osmaniye ve ne de bir Müslüman bulunmaz idi. Bu hakikat bu kadar meydanda durup dururken biz acaba kendimizde ne kuvvet hissediyoruz ki, O'nun hilâfında hareket etmeye cesaret eyliyoruz.”

Bundan sonra maarifin ne demek olduğunu izaha çalışan yazar, onun birinci amacının ilim elde etmek olduğunu belirttikten sonra :

“İbtidâ, ebnâ-yı cinsinin saadet haline hizmet etmek, saniyen tezhîb-i ahlâk ilke beraber şahsı ve ailesini vâreste-i kaydı ihtiyaç eylemektir. Şimdi şurasını muhâkeme edelim ki, acaba bizim memleketteki mekteplerde, medreselerde, hanelerde gece gündüz sırf himmet ve gayret olunarak tahsil olunan ulûm bu maksatlardan hangisine hizmet ediyor. Bir çocuk mahalle mekteplerinden başlayarak tâ derece-i ulyâda bulunan mekteplere girip çıkıncaya kadar ne öğreniyor? Bu esnada on, on beş seneler kemâl-i şevk ve gayretle tahsil etmiş olduğu güya ulûm ve fûnûn sayesinde bir telif veyahut fûnûn ve ulûma müteâllık bir ihtirâ ve keşfe muvaffak olarak ebnâ-yı cinsine ne faydası oluyor? Hadi

bundan da sarf-ı nazar edelim. Tahsil ettiği ulûm acaba kendisine en cüz'î bir sermaye hâsıl edip de kimseye minnet etmeksizin kendisini besleyebiliyor mu? Yoksa mahzan maaş için bir memuriyet alayım diyerek şunun bunun eteğini öpmek ve yüzüsu dökmekle mi vakit geçiriyor.

Hani ya o on beş senelik tahsilin mahsulü nerede kaldı? Medreselerde tahsil olunan ulûmun faydasına gelince, medreseler vaktiyle birtakım erbâb-ı fetânet ve hamiyet birçok masraflar, fedâkârlıklar ederek ve bunların temin-i devamı için lâzım gelen îradları hazırlayarak bina ettikleri mektepler ve zamanlarına göre âdetâ dârülfünûnlardır ki, bunlarda tadrîs olunmak üzere her türlü ulûm ve fûnûn vaaz olunmuştur.”(1) sözleriyle, medreselerde ilmin yetersiz ve faydasızlığını izaha çalışır.

İkinci makalesinde aynı konuyu izaha çalışarak, medreselerin değişime direndiği noktasını ele alan yazar, o kurumların acınacak durumlarını şu sözleri ile gözler önüne sermeye çalışır:

“Fîlvâki, o ulûm ve fûnûn o zamanlara göre pek nafi olduğundan medreselerden çıkanlar içinde devlet ve millete büyük büyük hizmetleri sebk etmiş nice zevât-ı kiram gelmiş geçmiştir.

Fakat mademki cihanda her şeyi tebdîl eden ve terakkî etmek kanunluğu muktezâsıdır, elbette o zamandan beri ulûm ve fûnûn da tabi büsbütün değişmiş ve terakki etmiş olduğundan medreselerde okunan o ilimlerin şimdi derece-i kifâyede bulunması cihetle şimdi o adamlarda zuhûr etmiyor.

Lâkin, biz yine inadımızda ısrar ve eski mesleğimizde sebât edip, medreselerde tadrîs edilen ilimleri ta'dil ve tebdîl etmek asla hatırımıza gelmediğinden, bundan dört yüz sene evvel ne tadrîs olunuyorsa yine onları tadrîs etmek gibi bir hatâ-yı azîmde bulunuyoruz.

---

(1) Sami Paşazâde Abdülbâki, Bend-i Mahsus, Tercümân-ı Hakikât, nr.1005, 2 Zilhicce 1298, 25 Teşrîn-i evvel 1881

Mesela, talebe-i ulûmdan bir efendi, Memâlik-i Osmâniye'nin bir ucundan kalkıp yalın ayak İstanbul'a kadar gelip medreseye giriyor, o medresede bin türlü sefâlet ve mihnet içinde gecesini gündüzüne katıp on beş yirmi sene kemâl-i say ve gayretle çalıştıktan sonra cihanda öğrenmediği bir şey kalmamış ve bütün esrâr ve kudret-i mükevvenâtı tahsîl etmiş gibi bir de icazetnâme alarak çıkıyor. Acaba, bî-çârenin o kadar uzun bir müddet zarfında, tahsil ettiği ulûm ve fûnûndan istifadesi nedir?

Üç aylarda, sırtına bir torba alıp şehirden şehre, köyden köye gezerek cerasınca veyahut şuna buna serfürû' ederek bir müderrisliğe nâiliyete bâb-ı fetvâdan beş on guruş arpalık veyahut maaş almayınca taayyüş edebilir mi?

Canım yirmi sene mütemâdiyen sa'yu gayret ve bunca emeklerle tahsil olunan ulûmun ne faydası oldu. Bir adam yirmi sene gece gündüz tahsil ile uğraşır da kendi lisânında mektup yazmağa muktedir olamaz veyahut okuduğu lisân-ı Arabî'de olsun yine yazamaz. Ve lisân-ı mezkuru tekellüm edemez.

Avrupa'daki sekiz yaşındaki mektep çocukları bile mebâdi-i ulûm ve fûnûn-u cedîdeden behresi olmayarak ahvâl-i âleme kesb ve kuvvet eyleyemezse, ondan başka bu kadar uzun bir tahsil kuvvetiyle devletine ve milletine yarar meydana bir eser koyamaz, devletten maaş almayınca veyahut taşralara cerre çıkmayınca geçinemeyip aç kalırsa, bunun da böyle olduğunu üç dört yüz seneden beri bütün âlem görürse, umumu hâlâ bu usul-i tahsile meyl göstermek insanı nasıl deli etmez. Memâlik-i Osmâniye veya Bilâd-ı İslâmiye'de nice yüz senelerden beri, böyle medreselerde bu yolda tahsil-i beyhûde ile vakit geçirmekte olan birkaç yüz bin talebe-i ulûma lâyıkıyla tahsil ettirilip de, Âlem-i İslâmiyet bunların himmetiyle bu günkü hale gelmeseydi ne olurdu?

Eğer bu adamlar bu kadar şevk ve gayretleriyle beraber ilim yolunda tahsil etmiş olsaydılar, Memâlik-i İslâmiye'de ne büyük büyük adamlar yetişip ne azîm hizmetler ederlerdi. İşte kürre-i arz üzerinde bulunan iki yüz milyonu mütecâviz Müslümanın böyle darmadağın olarak kimisini Moskof, kimisini İngiliz, kimisini Fransız vesaire ellerine düşüp parça parça edilmelerinin ve bu derece cehâlet ve fakr u zarûret de kalmalarının sebebi ancak usul-i tahsil-i kadîmin kânûni ilâhi ve hadîs-i nebevî hilâfına olarak asla tebdîl ve tadîl olunması meselesi can-güdâzidir.

Birkaç asırlardan beri taht-ı tabiiyet ve hükmümüzde olan milel-i gayr-i Müslime, gerek maarif ve gerek sanayi ve ticaret ve nüfusça yakın vakitlere gelinceye kadar bizden pek aşağı buldukları halde, maarifin eşeddi lüzûmunu onlar da anlayıp kendi başlarına mektepler küşâd ve tadrîs ettikleri ulûm-u muktezâ-yı zamana göre tebdîl ve ıslâh ederek maarifin terakkîsine muvaffak olmuşlardır. Ve o sayede bugün, Memâlik-i Osmâniye'nin heman kâffe-i sanayi ve ticâretini ellerine geçirdikten başka, servet ve nüfusça dahi akıllara hayret verecek surette ilerlemişlerdir.

Bir Hıristiyan gerek kendi mekteplerinde ve gerek Avrupa da, bir avukatlık veya mühendislik vesaire tahsil ederek İstanbul'a geliyor, kimseye minnet etmeyerek ve kimseye yüz suyu dökmeyerek ve gözünü devlet maaşına dikmeyerek kendine bir iş bulup kemâl-i rahat ile çok para kazanıyor ve bu sayede hem kendi taayyüş ve hem de kazandığı paradan milletine mânen ve maddeten îaneler filanlar ederek iki cihetten müstefit oluyor. Diğer taraftan İstanbul'un âlem-i ulemâsı addolunan ve ben âlimim diye azâmetinden yanına varılmayan bazı hoca efendiler yahut ben filan rütbe ve memuriyete, filan nişana hâizim diye kemâl-i kibir ve gulüvvetinden selam vermeye bile tenezzül etmeyen birçok beyler, paşalar temmuz maaşını kırdırmak veya saatinin kordonunu rehin koyup istikrâz etmek için çarşı içlerinde, sarraf odalarında irtikâp etmedikleri mezellet yoktur. Bundan maada hevâic-i zarûriyemizin tedârikinde bile dâima Hıristiyan'lara, Yahudi'lere müracaat ve minnet eylemekten hâli kalınmıyor.

Şimdi, o âlim hoca efendilerin senelerce medreselerde veya beylerin, paşaların mekteplerinde ve konaklarında güya tahsil ettikleri ilimlere mi ilim diyelim, yoksa tâbiye-i gayr-i müslimenin kimseye minnet etmeyerek kendilerini servet ü sâ mân sahibi eden ve teksîr-i nüfus ile beraber mazhar-ı saadeti medeniyet olmalarına sebep-i mahaz olan ulûma mı ilim diyelim. Elhâsıl bizdeki tahsil olunmak istenilen ve hâşâ ilm-i itlâk olunan şeyler tâzî-i evkât-ı azîzeden ibaret olup, ne bir şahsı ne bir milleti belâ-yı cehâletten ve bu sebeple ne de fakr u zarûretten kurtaramadığı ve binaenaleyh bizim de kuvvet ve miknetimizi dakika bedakika mahvetmekte olduğu gün gibi meydandadır. Fakat, sâir milletler tamamı kanun-i ilâhiye ve emr-i Muhammediye'ye muvâfık surette hareket ettikleri için bu günkü umrân ve saadet-i hâle mazhar olmuşlar ve olmakta bulunmuşlardır.

Din-i Mübîn-i İslâm bize yalnız ibâdet emretmeyip, ulûm-u fûnûn-u muktezîyenin tahsilini âmir nice nice âyât-ı celîle ve ahâdis-i şerîfe mevcuddur ki, bunlara herkesten ziyâde talebe-i ulûm efendilerin malûmu olmak lâzım gelir.

Hele hükemâ-yı İslâmiye'nin tâ'mim-i maarifi ve tehzib-i ahlâkı hakkında kütüphaneler dolusu yazıp ahlâfa bırakmış oldukları kitapların kısm-ı 'âzâmı Arapça yazılmış olduğundan münderecâtına herkes vâkıf olamayıp bunların tercümesi ve münderecâtıyla halkı tenvîr etmek kaziyesi, tahsillerini lisân-ı Arabiye'ye hasreden hoca efendilerin en birinci vazifelerinden ise de, ne çare ki bâlâda beyân olunan usul-i tahsil kendilerini bu hizmeti mukaddeseyi ifâdan dahi mahrum ediyor. Çünkü medresede ettikleri sa'y u gayretle kazanabildikleri sermâye veyahut kudret-i kitâbet böyle bir ciddi iş görmeğe kifâyet edecek derecede olmadığını ma'atteessüf kendileri de tasdik edeceklerinden şüphe yoktur."sözleriyle, medreseleri tenkid ettikten sonra sözü, haklarında ileri geri hayli konuşulan "Yeni Osmanlılara" getiren yazar, adı geçen edebiyatçıların Batı dillerinden yaptıkları tercümelere temasla şöyle der: " Lakin Jön Türkler filan gibi birçok tahkir ve istihza ile yâd eyledikleri gençlerimizin tahsillerinde görülen bu kadar noksan ile beraber hiç olmazsa öğrenebilmiş oldukları elsine-i ecnebiye sayesinde o lisânlarda mevcut bulunan bir takım müellefât-ı nâfi'a ve müfîdeden pek çoklarının lisânımıza nakil ve tercümesine himmet etmekte olduklarını ve böylelikle ellerinden gelebildiği kadar halkı müstefit ettikleri sezâvar takbih midir?

Acaba, lisân-ı Arabda mevcut olan bu kadar kütüb-ü nefiseden kaç tanesi hoca efendiler tarafından tercüme olunupta enzâr-ı âmmeye konmuştur?

Şurası gariptir ki, Hıristiyan dininde teşvik-i maarife dair kelime-i vâhîde söylenmemiş ve vaktiyle birçok kiliseler ve bhusus Katolik dininin birincisi olan Roma kilisesi maarife mümaneât için ulemâyı ateşlerde yakmış oldukları halde, o dine mensup olan Hıristiyanlar bu gün nimet-i maarif ve medeniyetle mesut ve dîn-i mübîn-i Muhammediye mahzan marifet ve adâlet ve ulûm ve fûnûn esasları üzerine bina edilmiştir. Öyle bir âli dine mensup bulunan Müslümanlar bugün kürre-i arz üzerinde en câhil ve fakir ve en ziyade tedennî etmekte olan milletlerden ma'duttur" değerlendirmesinde bulunur.

Ardından da, bu duruma düşmemize sebep olarak dinimizin emrine uymayışımızı gösteren Abdülbâki : “Emr-i Muhammediye'nin, vesair milletlerin büsbütün hilâfına olarak bundan dört beş yüz sene evvelki usul-i tahsilin tebdîl ve ıslâhına himmet edilmemiş ve elyevm edilmemekte bulunulmuş olması mesele-i müdhişesidir” ifadesinde bulunur.

Daha sonra, etrafımızı kuşatan medeni milletlerle bizim içinde bulunduğumuz durumu bir örnekle izaha çalışan yazar şöyle devam eder: “ Mesela, gâyet cesîm ve vâsî' bir caddeden otuz bini mütecâviz mükemmel ve muntazam bir ordu gelmekte ve caddenin her tarafını öyle doldurmuş ki, iğne atılsa izdihâmdan düşecek yer görülmemektedir. Beri taraftan üç tane başıbozuk, orduya karşı gitmeğe çalışıyorlar. Şimdi o üç kişi için otuz bin kişilik ordu hareketini tehir mi eder? Yoksa üç kişiyi çiğneyip geçer mi? Bu adamlar ayak altında ezilmemek için ihtiyâr edecekleri çare varsa, o da hemen arkalarını dönerek ordunun gitmekte olduğu yola ordu ile karışıp gitmektir ki, işte ancak çare-i halâs budur. Yok, inatlarında ısrar edip biz üçümüz bu otuz bin kişiyi çiğner geçeriz diye orduya karşı giderler veyahut oldukları yerde dururlar ise, ayaklar altında kalarak hâk ile yeksân olacaklarında şüphe edilir mi?

İşte hâl-i mevkiimiz aynıyla böyle olup saat be saat ilerlemekte ve üzerimize doğru gelmekte olan milel-i mütemeddineye nispetle biz bugün üç tane başıbozuk mesâbesinde bulunmaktayız. Eğer onların gitmekte olduğu ve kendilerini bu günkü hâl-i umrân ve saadete isal ettiği tarîk-i necât ve selâmete onlarla beraber sülûk etmediğimiz ve bu cehâlet ve sefâlet de kalmak istediğimiz halde behemehâl ayaklar altında pây-mâl olacağımız “bir ile bir iki eder” gibi meydandadır. Görünen köye kılavuz istemez”(2) sözleriyle toplumumuzun içinde bulunduğu durumun bir portresini çizer.

Üçüncü makalesinde ise, toplumların kaba kuvvet ve zorbalıkla yönetilemeyeceğini, ilim ve sanatla yönetilebileceği noktası üzerinde duran yazar, buna en güzel misâl olarak otuz milyon İngiliz'in üç yüz milyon insana nasıl

---

2) Sami Paşazâde Abdülbâki, Bend-i Mahsus, Tercümân-ı Hakikât, nr,1006, 3 Zilhicce 1298, 26 Teşrîn-i evvel 1881

hükmettiği hususunu örnek göstererek: “Demek oluyor ki, cihanda maariften büyük kuvvet olmayıp, işte o kuvvete mâlik olan bugün dünyanın hâkimi ve olmayan mahkûmudur.

Vaktiyle Müslümanlar dahi adalet ve kuvvetle dünyaya hükmetmek raddelerine gelmelerine ve bahusus Türklerin bir taraftan tâ Viyana kapılarına, diğer taraftan İran’a kadar ilerlemelerine sebep, bir ellerinde kılıncı olduğu gibi, diğer ellerinde de kitabı, yani ulûm ve fûnûn olmasıydı. İşte bugün elimizden kitabı atıp, yani ulûm ve fûnûnu terk edip öteki elimizde yalnız kılınç kaldığı için eski şevket ve saadetimiz mübeddel-i edbâr ve sefâletimiz olmuştur” der.

Cemiyetin eğitilebilmesi için, eğitim ve öğretim hizmetlerinin sadece hükümetlere bırakılmaması gerektiğini, halkın da bu çalışmalara yardımda bulunması icâb ettiğini söyleyen yazar; bunun için ise, her şeyden evvel okuma ve yazma konusu ön plâna alınarak, ıslâh edilmesi gerektiğini vurguladıktan sonra, ardından da bahsi, dil bilen ulemâdan teşekkül eden bir ilim cemiyeti kurulup, bunu da iyi Türkçe bilen şahıslardan meydana getirilmiş bir tercüme cemiyeti ile takviye edilmesi teklifine getirir: “Bir milletin birinci kitabı, lügât kitabıdır. Buna mâlik olmayan akvâm, lisânsız demektir.

Maatteessüf, görüyoruz ki, altı yüz senelik bir heyet-i hâkime olduğumuz halde, lisanımızda elyevm, ne bir lügât kitabı, ne muntazam bir elifba ve nede sarf ve nahvimiz yoktur. Ve usul-i kitâbetimiz o kadar mugâyir-i hikmettir ki, yalnız kıraat ve kitâbeti şöylece öğrenmek için bir çocuk altı sene çalışsa yine kifayet etmiyor, hele lisânımıza vakıf olmayan bir ecnebi altı sene değil, on sene uğraşsa yine azdır. Bir adam yalnız tahsil-i lisân için bu kadar vakit kaybederse, başka ilimleri ne zaman öğrenecek.

Binaenaleyh, şimdi bize her şeyden evvel lazım olan teşebbüs memâlik-i şâhânenin diyâr-ı sairenin en ileri gelenlerinden, yani elsinei ecnebiyeye, Arabî ve Fârisî ve Türkîde kesb-i vukûf etmesi ve ulûm ve fûnûn ve edebiyât ve sanâyiye dâir telif ve neşr olunan âsâra muvaffak olmuş ulemâ ve münşiyândan mürekkep cemiyet-i ilmiye, yani âdeta bir dârülfünûn teşkil ve tesis olunarak, bu cemiyette mükemmel ve muntazam bir elifba tertip ve (Kur’ân) lâfzını dört türlü okuyamamak ve pek az bir zamanda okunup yazılmak için kitâbet-i hâzırayı bir

sûrette muntazam u mâkûleye efra' ettikten sonra, derhâl hâlis Türkçe lisânda ve kitâbet-i cedîde ile gâyet mufassal bir lügât kitabı yazılmağa başlanmalıdır.

Bu lügât kitabı yalnız lisân olduğundan, lisânın şimdiki haliyle beraber nevâkısı ikmâl etmiş bulunacaktır. Bu bittikten sonra elsine-i ecnebiyede mevcut her bir ulûm ve fûnûn ve tarih vesaire üzerine yazılmış lügât kitapları celb ile her sınıftan mesela, askerden, hekimden, mühendisten, avukattan, bahriyeden, makineciden ve velhasıl bilâ-istisnâ her ilim ve fûnûn ve sanat ashâbından üçer dörder kişi toplayıp, cemiyet-i mezkûrenin âzâ-yı mevcûdesine lisânımıza göre lügât kitaplarının tercümesine ve icâbına göre zam ve ta'diline ve her bir kelime için ayrı ayrı Türkçe kelimeler bulup koymaya veyahut yeniden icat etmeğe sarf-ı himmet olunarak, kitâbet-i cedîde üzere her ulûm ve fûnûn ve sanat için ayrı ayrı lügât kitabı yazılmalıdır.

Diğer taraftan, ıslah olunan kitabetin tamimi devlet tarafından suret-i resmiye de kabul ve ilanıyla badema Memâlik-i Osmâniye'nin her tarafında yazılan evrak ve matbuat, velhasıl bilumum resmi, gayri resmi muharrerât için kitâbet-i cedîdenin istiğmaline evâmir-i kat'îye verilmelidir.

Yukarıda beyan olunan cemiyet-i ilmiye gibi, yine âzâ-yı dâimesi yüzden aşağı olmamak ve âzâ-yı mevcûdenin heyet-i mecmuası elsine-i ecnebiyenin heman kâffesine vakıf bulunmak şartıyla malumatlı ve Türkçeyi iyi bilir zevattan mürekkep bir de tercüme cemiyeti teşkili ve elsine-i mezkûrede bulunan bir takım nâfia ve müfîd müellefât-ı makbûlenin kitâbet ve lügât-ı cedîde üzere gayet sade ve herkesin kolaylıkla anlayabileceği sûrette, mütemâdiyen tercümesine, cenab-ı hak garik-i rahmet ve gufrân etsin; cennetmekân Sultan Mahmud Han Hazretlerinin gayret etmeleridir.

Filvaki askeriyemizi ıslah etmek maksadıyla eğer, Avrupa'dan mekteb-i harbiye ve mekteb-i tıbbiye için muallimler ve orduları tanzim etmek üzere mâhir birtakım zâbitler ve programlar celb buyurmayıp da, ordularımızı Avrupa orduları gibi bir hale koymayarak, bugünkü Boncestır Hanri Martini tüfeklerine karşı fitilli tüfenkler ve Kurup Armastrong toplarına mukâbil, Balyemez ve Şişhâne topları gibi, bin yıllık esliha-i atıkaya kalmış olurduk. Bugün, kuvve-i askeriyemiz de, kuvve-i ilmiyemiz gibi bir halde bulunmaz mıydı? Ve on iki dirhem sinameki, dört dirhem ıhlamur, iki buğday, nane yağı vesaire gibi bir takım kocakarı ilaçlarını

derde deva olarak veren tabib mukallidi birçok attarların eline hayatımızı teslim etmekten başka ne yapardık?” ifadesinin ardından sözü, tekrar medreselerde okutulan demode olmuş ilimlere getiren Abdülbâki Bey:

“ Cennet mekân müşarünileyhin bu tedbîr-i hikemiyanesinden, netâyic-i hüsnünden başka ne gördük? İşte bugünkü Avrupa'nın ulûm ve hikemiyâtça terakkiyâtına karşı kütüb-i hikemiyât olmak üzere medreselerde Eflatun'nun bundan ikibin sene evvelki birtakım efkârı ve mâlumât-ı hikemiyesine şâmil olan vesaireyi okumak, aynıyla fitilli tüfenklerle yahut ok yay ile Hanri Martini ve Boncester Tüfenklerinin önüne geçip muharebe etmeğe benzer” sözlerinin ardından, eğitimin modernleştirilmesi ve mecburiyet altına alınması için yapılması gereken işlemleri şöyle izaha çalışır: “Âsârı hâzıra muarıkca en ileri gitmiş ve tanzîm-i mekâtib ve medâris ve usûl-ü tedrîs hususunda derecât-ı ulyâyı ihraz etmiş Almanya milleti olduğundan, vaktiyle cennetmekân müşarünileyhin yaptığı gibi, her sınıf mektepler için Almanya'dan lâzım gelen programlar ve mâhir muallimler celp olunarak, programlar tercüme olunduktan sonra bilumum mekteplerimizi vasiyyema medreselerimizi memleketimizin mizâcına ve mezkûr programlara ve celp olunan muallimlerin rey ve tensiplerine tatbîkan tanzîm ve ıslâhı elzemdir. Yine ol suretle mükemmel ve cesîm bir dârulmuallimîn küşâdıyla bilumum mekteplere tayin ve irsâl olunacak muallimler usûl-ü tedrîs ve okutacakları ulûmu orada mükemmel surette bittahsil bâşehâdetnâme ile çıktuktan sonra, muallimîn eğitimi için diğer mekteplere gönderilmelidir. Ve emr-i tahsîl mecbûriyet tahtına alınmalıdır” sözleriyle izaha çalışır.

Eğitimin modern hale getirilmesi teklifinden sonra sözü, ülke ekonomisinin can damarı olan ziraat ve ticâretin geliştirilmesi konusuna getiren yazar: “Memleketimizin hayatı mesabesinde olan ziraat ve ticareti uyandırmak için ziraatta de en ileri olan ve ticaretçe dünyanın her tarafında eli bulunan İngiltere'den ziraat ve ticaret muallimleri ve bunlara dair kitaplar ve programlar celp olunarak, lisan ve kitâbet-i cedît üzere tercüme cemiyetinde tercüme ettirildikten sonra, mükemmel birer ziraat ve ticaret mektebi ve memleketimizin en büyük serveti olan maden ve ormanlarımızı zay'a ve hederden vikâye ve onlardan külliyetli istifadeler etmek ve memleketimizi beş on senelerden sonra iskân olamayacak sûrette kayalıktan, kumdan ibaret bir çöl haline götürmemek için bâlâda beyân olunan sûretlerle mahallerinden îcâb eden muallimler, kitaplar

vesaire celb edilerek, hemen maden ve orman mektepleri açılmalıdır”(3) ifadesiyle, vatandaşın ekmek parası kazanacağı bir mesleğe yönlendirilmesi gerektiği hususunun altını çizer.

Dördüncü makalesinde ise yazar, ülkenin geri kalışı ve eğitimi ile ilgili konuların çözümü için, Avrupa’ya öğrenci gönderilmesi, zengin halkın bu konuda fakir halka öncülük yapması, ayrıca eğitimi yalnız gençlere mahsus olarak düşünmeyip yaşlılarında gençlerle birlikte eğitilmesi gerektiği, bunun için de modern bir kütüphane kurularak, içindeki Arapça kitapların tercüme edilip, halka sunulmasına dair görüşler öne sürer. Ve bu çalışmalara devletin yanı sıra maddi yönden halkın da destek vermesi gerektiği noktası üzerinde durur:

“Milletlerin terakkîsine ve gözlerinin açılmasına ciddi hizmet edecek mevâddan biri de, hem civar bulunan diğer milletlerle ihtilât etmek ve onların memâlik-i ve ahvâl-i umûmiye ve hususiyelerine vâkıf olmak keyfiyetidir ki, bizde ise burası kat’iyen nazar-ı îtibara alınmamıştır. Bunun için gerek pâyitahtta ve gerek vilayetlerde mütemekkin ağniya-yı ahâlinin evlatlarından her sene Avrupa’nın muhtelif mekteplerine birkaç yüz genç gönderilmek için hükümet-i seniyye tarafından behemehâl pederleri taht-ı mecburiyete alınmalıdırlar. Dünyanın ta bir ucu olan Çin, Japonya, Hindistan, Felemenk-i Cedid vs. gibi mesâfât-ı bâideden tahsil için her sene Avrupa’ya binlerle adam gönderilsin de, bizden niçin gitmesin. İşte bu adem-i ihtilât sebebiyle memâlik-i mütemeddinede Türklerin kendileri değil, namları bile unutulmuştur.

“Utlüb’ül ilm-e velev kâne bi’ssîn” yani “ilmi arayıp bulmak için Çine bile gitmek icap ederse git” hadisi şerifi, bu mesele için irâd olunmuştur. Avrupa’nın

terakkisinde görülen sürat-i fevkalâdeye karşı vaktimiz pek darlaştığından ve bu cereyan-ı müthişin önüne durmak ancak, maarif kuvvetine mâlik olmaya tevakkuf

---

(3) Sami Paşazâde Abdülbâki, Tercümân-ı Hakikât, Bend-i Mahsus,nr.1007, 4 Zilhicce 1298, 27 Teşrîn-i evvel 1881

ettiğinden, buna binaen tamim-i maarifi yalnız gençlerimize hasr edersek çok vakit kaybetmiş olacağımız cihetle, tadrîs ve ta'lim hususunda genç ile ihtiyar bir dereceye kadar müsavi tutulmak icap eder.

Gençlerimiz, tanzîm ve ıslah ve yeniden teşkil olunan mekteplerde tahsil ededursunlar; diğer taraftan genç olmayanları ve yazıp okumak bilmeyen avâm-ı nâsı, mümkün olduğu kadar yazdırıp okutmaya ve cehâletten kurtarmağa çalışmak farz-ı ayndır.

Usûl-i cedîdeyi tahsil etmiş büyük küçük memurîn-i devlet ve cemiyetler âzâsı, haftada bir veya iki defa münâvebe ile halkı camilere toplayıp elifba-yı cedîdin tadrîsine ve usûl-i cedîd üzere kıraat ve kitâbet talimine hasr-ı himmet eylemelidirler.

Avrupa'da bu sınıf halkı, bir dereceye kadar mebâdi-i ulûma âşina ve ahvâl-i âleme mümkün mertebe vâkıf etmek maksadıyla, ulûm ve fûnûna dâir ve herkesin kolaylıkla anlayabileceği gibi gâyet açık ve sâde yazılmış ve gayet ehven fiyat ile satılır. Ufak ufak birtakım risaleler vardır ki, bunlardan herkes büyük büyük istifadeler etmektedir. İşte o risalelerden (Cemiyet-i ilmiye) marifetiyle bilintihâb celb ve kitâbet-i cedîde üzere gâyet sâde ve açık olarak (tercüme cemiyeti) tarafından hemen tercüme olunarak ehven fiyat ile halka satılmalıdır.

Ve halk okuyup yazmayı yahut sâde okumayı öğrenir öğrenmez, mezkûr risâlelerin yine câmilerde tadrîsine başlanmalıdır. Lâkin okunan ulûm-u fûnûn-u muhtasaranın ameliyatını dahi göstermek için, bazı mevâki-i mütenevviâda ayrıca daireler hazırlayıp, oralarda kimyaya, hikmet-i tabîiye ve saireye müteâllik bazı makineler ve haritalar, resimler hey'ete dair dürbünler bulundurulmasıyla, halk okuduğu şeyin ameliyatını müşâhededen mahrum olmamak, tahsilinden lezzet almak maksadıyla her gün açık bulunan mezkûr devâir-i ilmiyeye devam etmelidirler. Bir de memâlik-i sâirede ulûm-u fûnûna dair neler oluyor, yeniden ne gibi keşfiyât ve ihtiraat vuku buluyor, bu gibi vukûât-ı mühimme-i insaniyeden ahâlimizi haberdar etmek için, cemiyet-i ilmiye tarafından lisân ve kitâbet-i cedîde mûcibince, gâyet sâde ve açık yazılmış haftada bir veya iki kere ilmi bir gazete neşr edilip, ehven fiyat ile satılmalıdır.

Maarifin intişârına en ziyâde yardım edecek vesâitten biri de kütüphanelerdir. Hayfaki memleketimizde buna da itinâ olunmamıştır.

Filvâki, şurada burada birçok kütüphaneler mevcut ise de, bunlar hem dağınık ve hem hâvi oldukları kitapların kısım-ı ‘azâmı kudemâ mesleğinde ve şimdi hayfaki, metrûk olan Arabi lisânında yazılmış olduğundan, okuyup anlayan olsa bile, istifâde mümkün olmadığı cihetle daima kapalıdırlar. Kimse gitmez, hâfız-ı kütüplerin tesâmuhu birçok kütüb-î nefisenin bakılmazlıktan ziyan-ı mucib oluyor. Bunlar, bu halde perişan ve kapalı duracaklarına, nice senelerden beri muattal bulunan ebniyye-i cesîmeyi mârîyeden biri bilintihâb, içinde umûmi bir kütüphane yapılsa da, kitapların hepsi oraya nakl olunsu, herkes kolaylıkla gidip mütalaa etse, cemiyet-i ilmiye vesair eshâb-ı cemiyet tarafından kitapların adedi mütemâdiyen teksir edilse, daha iyi olmaz mı? Bu ayrı ayrı kütüphanelerin vakıfları hepsi bir yere toplanıp, bol maaşlı ve kitap kıymeti bilir vazîfe-şinâs birtakım hafız-ı kütüpler memur tayin ve Avrupa’dan kütüphanelere dair programlar getirtilip, onlara göre mükemmel böyle bir (kütüphane-i umûmi) tanzîm ve eski kütüphaneleri bina eden eshâb-ı hayratın namları kaybolmamak için, cümlesinin ismi büyük bir levhaya yazılıp kütüphane-i umûminin büyük kapısına tâlik olunmalıdır.

Kütüphane-i umûmide bulunacak Arabî kitapların tercümesi talebe-i ulûm efendilerin vazifesi olduğundan, bunların en muktedirlerinden kırk elli kadar efendi cemiyet-i ilmiye tarafından celb olunup, ibtidâ kendilerine lisân ve kitâbet-i cedîdi dârümualliminde iyice talim ettirdikten sonra, cemiyet-i ilmiye tarafından istifadeye salih ve zamana muvâfık intihâb olunacak kitaplar, derhâl mumaileyhin efendilere tercüme ettirilmelidir”.

Makalesinin sonunda, teklifinde bulunduğu modern eğitimin giderlerinin nasıl karşılanacağı, nerelerden kaynak elde edilebileceğine dair yol göstermeyi de ihmâl etmez. Bu yol, halktan alınacak olan yeni eğitim vergisidir.

Sami Paşazâde’nin bu tekliflerine baktığımızda, o devirde, sanki top yekün bir eğitim seferberliği ilan edilmiş hissine kapılmaktayız.

O, “bâlâda, bir tafsil-i beyan olunan ilmiye ve tercüme cemiyetlerinin nezâret-i umûmîyesi maarif nezaretine ait olacaksa da, bu yolda vukû bulacak mesârifin

ahâli tarafından tesviyesini icap eder. Böyle büyük bir teşebbüsün icrâsı külli mesârife mütevâkkîf olup, devletimizin ise şu zaman-ı mezâyıkasında buna tahammül olamayacağı der-kâr bulunduğundan, mesârif-i mezbûre bilumum memâlik-i şâhâne tebasına ait bir vazifedir. Mesela, zat-i ali-i cenab-ı pâdişâhinin bilcümle teba-ı şâhâneleri yirmi milyon nüfusa karib olup, bunun lâ-âkl on milyonundan nüfus başına ayda on para alınarak, el-yevm maarif için sarf edilen mebâliğ ile karıştırıldıktan sonra mesârif-i mezbûreyi belağan mabelağ idare ettikten başka, bu kadar ufak bir fedakârlığın ahalice dahi zerre kadar mazarrâtı olmaz. Bu verginin dört ayda bir memurîn-i mahalliye tarafından kemâl-i ihtimâm ile tahsiliyle hemen mahalli cemiyet-i ilmiye şubesine teslim ve oralardan dahi doğruca İstanbul merkezine irsâl olunmak icab eder” şeklinde açıklamada bulunur.

Yazısının sonunda ise, bu tekliflerinin yalnız okunmakla yetinilmeyip, bu hayati meselenin mahiyetinin konaklarda, mahallelerde ve mahalle kahvelerinde tartışılmasının farz olduğunu, zira, havalar kurak gitti; yağmur yağmadı; maaşlar çıkmıyor; ne yapalım kader böyleymiş; vermeyince mâbud, ne yapsın sultan Mahmud; evet efendim, kerâmet buyurdunuz gibi bir takım saçma sözlerle, bir daha geri gelmeyecek olan değerli vakitlerimizi boşa harcamanın zamanının gelip geçtiğini belirterek(4) makalesine nihayet verir.

Makalelerinin sonunda Sami Paşazâde Abdülbâki Bey, fikirlerinin bazı kimseler tarafından tenkit edilebileceğini belirterek, herkes gibi kendisinin de yanılabilirliğini söyler. Kendisinin fikirlerini olgunlukla eleştirenlere teşekkür eden yazar, her zaman doğruları söyleyeceğini de ifade etmekten geri kalmaz.

Doğruları söylerken bazılarının bundan alınabileceğini düşünür ve doğruları söylemesinin sebebi olarak da, “âlimlerin peygamberlerin varisleri olduğunu” gösterir(Sami Paşazâde Abdülbâki, 1881).

---

(4) Sami Paşazâde Abdülbâki, Tercümân-ı Hakikât, Bend-i Mahsus, nr.1008, 5 Zilhicce 1298, 28 Teşrîn-i evvel 1881

Sami Paşazâde'den sonra, benzer fikirleri savunan Şemseddin Sami'yi basında görmekteyiz. Cehalete karşı top yekün bir mücâdeleyi ele alan Şemseddin Sâmî, halkın eğitilmesi konusunda "Hafta" dergisinde yayınlanan makalesinde, toplumun yirmi beş senede eğitilebileceği iddiasında bulunur ve bunu örneklerle ispatlamaya çalışır. O, memleketin ıslâhının ne olduğunu: "Bir memleketin ıslâhından murâd, elbette o memlekette sâkin insanların ıslâh-ı ahvâlidir. Vakı'a, bir memlekette ahâlinin ahvâline asla dokunulmaksızın demiryolları, limanlar, caddeler vesâir pek çok âsâr-ı umrân ve esbâb-ı refah vücuda getirilebilir. Ancak ondan evvel ahâlinin ıslâh-ı ahvâline çalışılmamış ise, o âsâr ve vesaitten başkaları, yani, memâlik-i ba'îde ve ecnebiyeden gelmiş adamlar istifâde edip,

ahâli-i memleket o âsâr-ı umrânda amelelik ve o ticaretgahlarda hamallık etmekten başka bir şeye muktedir olamazlar. Bîçâre ahâli ondan evvel memleketlerinin sahipleri iken, amelelik ve hamallıkta buldukları cüz'i bir istifade-yi maddiyeye aldanarak, farkında olmaksızın memleketlerini ele geçiren ecnebilerin esirleri hükmüne geçerler.

Amerika kıtası bu hale bir misâl-i mücessemidir. Amerika'da esbâb-ı umrân Avrupa'dan ziyadedir, lâkin memleketin ahâli-i asliyesi istifade edemeyip ya hidâmet-i şâkka ile kanaat etmeğe, yahut dağlara çekülüp vahşi bir halde yaşamağa mecbur olmuş ve oraya toplanan Avrupalılar bütün kıtanın mâlik-i müstakillerini hükmüne geçirmişlerdir. Mısır ve Hind ve Cezayir'de dahi bu kadar değilse de buna benzer haller maatteessüf müşahede olunmaktadır.

Bir tarlanın ıslâhını murâd ettiğimiz vakit, toprağını tezyîn etmeği mi, yoksa mahsulünün suret-i matlûbede olmasına mı hizmet etmeğe çalışırız. Memleketlere dahi insan tarlası nazarıyla bakmalıyız.

Bir tarlaya sarf olunan sa'yu himmet, mahzan mahsulüne ait olmak üzere sarf olunduğu gibi, bir memlekette dahi ahâlisinin istifadesine mûcib olmayacak âsâr-ı umrândan hiçbir fayda hâsıl olmadıktan başka, o memleketin mahsûl-i tabi'isi olan ahâli-i asliyesinin bilâhere terakki ve medeniyette neşv ü nema bulmasına nebatat-ı mazarra gibi mani olan ve o mahsûl-i aslinin kökünü kurutan ecnebilerin tekessür ve galebesi münasebetiyle mazarrat-ı külliye terettüp eder.

Vakı'a bir ekinin neşv ü nema bulmasıyçün toprağın lâyıkiyla işlenmesi lâzım geldiği gibi, bir kavim veya ümmetin terakki ve temeddüne nâil olmasıyçün dahi o kavim veya ümmetin sâkin bulunduğu memlekette, her nev-i turuk ve vesâit-i servetin istihzârı lâzım gelirse de, ondan evvel ahâlinin o turuk ve vesâitten istifade edebilecek bir hale getirilmesi iktiza eder. Vakı'a, demiryolları ziraatın terakkisine hizmet eder, lâkin ondan evvel ahâlinin ziraat ne demek olduğunu ve nasıl icra olunduğunu öğrenmesi lâzım gelir. Vakı'a, limanlar ve caddeler ticareti ilerletmeğe pek iyi vasıtalarıdır, lâkin ondan evvel ahâliyi ticaretle meşgul olabilecek bir hale getirmek ve ticarete alıştırmak iktiza eder. Elhasıl, böyle şeylerin vücutlarından evvel lüzum ve ihtiyaçlarını hissettirmeli. Bunların lüzum ve ihtiyacını hisseden ahâli, bunları vücuda getirmek iktidarına dahi mâlik olacağından, bu esbâb ve vesait bir sâika-yı tabiiye ile his olunmayacak bir suretle sanki kendilerinden hâsıl olurlar." Şeklinde örneklerle açıkladıktan sonra, sözü milletlerin medenileşmesi noktasına getirir. Milletleri medenileştirecek tek unsurun maârif olduğunu belirttikten ve bunun nasıl, ne kadar zamanda başarılacağını, bunun başarılabilmesi için gerekli görülen zaman dilimlerinin aslında fazla abartılı olduğunu, halkı sekiz guruba ayırarak bunun yirmi beş senede yapılabileceği fikrini öne sürer ve şu beyanda bulunur:" "Terakki ve temeddününü arzu ve murâd ettiğiniz kavme ma'arif verin, alt tarafını düşünmeyin. Alt tarafı ma'arifin bileceği iştir. Bir kere ma'arif, efkâr-ı umûmiyeyi istilâ edip halka hüküm sürmeye başladı mı, o her şeyi yapar, her şeyi yaptırır. Ziraatı yoluna kor, halka ticaret ettirir, servet kazandırır, demiryolları yaptırır, limanlar caddeler açtırır. Bir kere göz ver de nasıl geçineceğini düşünme, câhil bir kavme ma'arif ver de nasıl terakki edeceğini kendisi bulur.

Burasını inkâr veya buna itiraz edecek kimse tasavvur edemeyeceğimizden, tatvîl-i makale hacet görmüyoruz. Ancak bunun sûret-i matlûbede ve bir sür'at-i mümkinine ile husûl-i tarikini tarif ve beyan zımında birkaç söz söylemek isteriz.

İnsan bir zulmet-i cehl içinde müstağref ve binaenaleyh fakr u zarurete dûçar ve bu iki ümmü'lhabâis tevlid ettiği kaffe-i mesâi ile muttasıl "bir kavim gördüğü vakit, efrâdının kat kat ceahlını izâle ile, zihinlerini cehaletinin doldurmuş olduğunu envâ-ı hurâfattan bit-tecrîd, nûr-u ma'arife tenvîri ve âdeta hissiyât-ı beşeriyeyi gâib edip behâim derekesine inmiş olan o kavmin ve bir şûre zâr-ı bedeviyet halini almış olan o memleketin içinden fûnûn ve ma'arif ve sanâyi

vesair esbâb-ı terakkinin neşr ve ta'mimi kendisine muhal derecesi ne kadar müşkil görünür.

Hâlbuki bu bir görünüşdür, bir rü'yet-i kâzibedir. Buna yalnız insanlar beyinde terakki ve medeniyetin nasıl hâsıl olduğunu bilmeyen tecrübesiz ve kütehbîn adamlar aldanabilir.” Evet, ziraatın nasıl olduğunu bilmeyen bir adam, kuru topraktan ibaret bir arsanın birkaç sene zarfında mükemmel ve müzeyyen bir bağ ve bağçeye tahvil olunabildiğine inanamayacağı gibi, terakki ve temeddün tarikini bilmeyen adam dahi öyle bir kavim gördüğü vakit, onun bir müddet-i muayene zarfında âlim ve mütemeddîn bir kavim olabileceğine inanamaz. Hâlbuki bundan kolay şey yoktur. Ancak her şey bir müddet-i muayeneye muhtaç olduğu gibi, bunun da muayyen bir süresi vardır.

Bu müddet ne kadar zamandan ibarettir? Bu hususta ekseriya birbirine muhalif iki fikre tesadüf olunur. Birtakım adamlar vardır ki, cehalet ve bedeviyeti bir uyku ve ‘ilm ve medeniyeti bir uyanmaktan ibaret farz ederek, uykuda farz ettikleri tâfiye: “Uyanın! Uyanın! Ne vakte kadar uyuyacaksınız?” bağırırlar beyhûde izâe-i nefis ederler. Dinleyen yok, cevap veren yok, bunlar bizlere müsaade etseler, biz suallerine cevaben: “ Kıyamete kadar” derdik. Evet, çünkü bizce ceahl bir uyku değil, bir ölümdür” sözleriyle eğitimin küçük yaşta verilebileceğini, ilerlemiş yaşlardaki insanları eğitmenin çok zor olacağı noktasına dikkat çekerek, bunlar hakkındaki düşüncelerini şu şekilde beyan eder:

“Kırk yaşında bulunan bir cahil nasıl uyanabilir, yani nasıl âlim olabilir? Zihnine yerleşmiş olan hurâfat ve efkâr-ı bâtıla nasıl çıkarılabilir? Ma’arifle mi? O ma’arifi kaç paraya alır? Ma’arif kendisine nasıl görünür? Onun nazarında erbâb-ı ma’arifden hâkir şey yoktur. Onun takdîs edebileceği bir ilim var ise, o da kendisinin ceahlını okşayan efsunculuktur. Ma’arif bunların etrafını ihata etse bile, bunlar ceahlere sadık kalarak öleceklerdir. Bunlar ancak öldükten sonra uyanabilirler.

Birtakım adamlar daha vardır ki, “Avrupalılar ancak beş altı asır zarfında bu hale gelebildi, biz de bugün başlarsak, ancak o kadar müddet zarfında onların şimdiki halini bulabiliriz” derler. Halbuki o mütemeddîn Avrupa ümeminin kâffe-i efrâdını nazar-ı muayeneden geçiresek, beş, altı yüz yaşında hiçbir adam bulamayacağız. İnsan ise doğmazdan evvel, ilim ve ma’arif tahsil edemez. Vakı’a,

şimdiki Avrupalıların babaları dahi âlim ve mütemeddîn idi. Lâkin bunlar, ilim ve medeniyete irsen konmayıp, onu tahsil ile ele geçirmişlerdir. Bir âlim pederin oğlu nasıl tahsil ederse, bir cahil pederin oğlu dahi öyle tahsil edebilir. Onların âbâ-ı ecdâdı arsan- bâde asr ettikleri terakkiyat ile birçok şeyler keşfedip hazır bırakmışlarsa da, yalnız kendi evlâtları için bırakmayıp, ‘alelum nev’i beşer için bırakmışlardır. Onların evlat ve ahvâdı, o âsâr-ı medeniyeti hazır buldukları gibi, biz de hazır bulmuşuz. Fakat istifade etmek istememiştir. Elhasıl eğer, bahis-i, nefis-i medeniyete dâhil ise, medeniyet-i hâzıra, beş altı değil, belki yüzden ziyade asır zarfında hatve hatve ilerleyerek, bugünkü hale gelmiştir. Yok, bahisi efrâd-ı beşere müteâllık ise, bunların nâil oldukları ma’arif ve medeniyeti ömürlerinden ziyade bir zamanda tahsil ettiklerini iddia etmek abestir.

Binaenaleyh, bu fikirlerin ikisi de yanlıştır. Bir kavim ve ümmetin bedeviyetten ve belki vahşiyattan bile medeniyete ve cehlden ma’arife geçmesi ne öyle ân-ı vahitte mümkün olabilir, ne de asırlara muhtaçtır. Bunun müddet-i muayenesinin tam yirmi beş sene olduğu iddiasında bulunur. Bu iddiasını da aşağıda verdiği misallerle izah etme yoluna gider:

“Nev’i beşer ve onu terkîb ve teşkîl eden ümem ve akvâm bâkidir. Lâkin efrâd-ı muttasıl değişmekte olup, bir tarftan mevcutları fevt olmakta ve bir taraftan da yenileri husûl bulmaktadır.

Koyunlarının cinsini tebdîl ve ıslâh etmek isteyen çoban mevcut koyunları tebdîle kalkışmayıp, doğacak kuzuların cinsini tebdîl ile birkaç sene zarfında maksadına nâil olduğu gibi, bir kavim ve ümmet beyninde neşr-i ma’arif edip, onu medeniyete îsal etmek isteyenler dahi sinn-i kemale ermiş efrâdı düşünmeyip, sinn-i tahsili tecavüz etmemiş olanlarla ileride doğacak olan efrâdı düşünmelidirler. Bu kâideye riayet olunduğu halde, maksadın husûlü tam yirmi beş seneye mütevakıftır. Bu müddet yukarıda îrad ettiğimiz iki fikrin birincisinde bulunanlara pek çok, ikincisinde bulunanlara pek az görünecekse de, ne bundan az zamanda böyle büyük bir işin husûlü mümkündür, ne de bundan ziyade zaman sarfına ihtiyaç vardır.” şeklinde açıklayarak, diğerlerinin görüşlerine katılmadığını kesin bir dille ifade eder.

Bir toplumun yirmi beş senede eğitilmesi için, o toplumun sekiz gruba ayrılması gerektiği noktasında ısrar eder ve yaptığı tasnifi: “ Bir kavim efrâdının isnânı muhtelif olmakla ömr-ü tabiiyi seksen yaşına kadar farz ettiğimiz halde, bir memleket ahâlisini sinnen sekiz sınıfta taksim edebiliriz. Birinci kısım, on yaşından aşağı; ikincisi on ile yirmi; üçüncüsü yirmi ile otuz; dördüncüsü otuz ile kırk; beşincisi kırk ile elli; altıncısı elli ile altmış; yedincisi altmış ile yetmiş; sekizincisi yetmiş ile seksen arasında bulunanlardır. Lâkin bu kısımların efrâdı adetçe müsavi olmayıp, mesela on yaşından aşağı bulunan yüz çocuğun içinde ancak birkaçı seksen yaşına kadar varıp, ekserisinin öteki kısımlara mensup sinlerde vefât etmeleri tabi’ olduğundan, aşağı ki sınıfların efrâdı çok olup, yukarıya çıkıldıkça azaldığı ve hususiyle beşinciden sonraki kısımların efrâdı pek az olduğu ve mesela bir ufak köyde on yaşından aşağı yüz çocuk bulunursa, yetmiş ile seksen yaşları arasında ancak bir, iki, üç ihtiyar bulunduğu ma’lumdur. Meselâ, Anadolu şibh-i ceziresinin ahâlisi sekiz milyon farz olunduğu halde, tahminen vech-i âti üzere taksim olunabilir” sözlerinin ardından, bunun nasıl yapılabileceğini belirten aşağıdaki bir listeyi vermeyi de ihmâl etmez.

“İki buçuk milyon; birinci kısım, on yaşından aşağı bulunanlar.

Bir milyon yedi yüz bin; ikinci kısım, on ile yirmi yaşları arasındakiler

Bir milyon iki yüz bin; üçüncü kısım, yirmi ile otuz yaşları arasındakiler

Bir milyon; dördüncü kısım, otuz ile kırk yaşları arasındakiler

Yedi yüz bin; beşinci kısım, kırk ile elli yaşları arasındakiler

Beş yüz bin; altıncı kısım, elli ile altmış yaşları arasındakiler

İki yüz bin; yedinci kısım, altmış ile yetmiş yaşları arasındakiler

Yüz bin; sekizinci kısım, yetmiş ile seksen yaşları arasındakiler

Toplam; sekiz milyon

Bu halde kıt’a-yı mezkûreye göre ahâlisinin sekizde üç buçuğu, yani heman nısfı on beş yaşından aşağı ve kalan nısfının da nısfına karîb miktarı otuz yaşından aşağı olup, yalnız bir sülüsü otuz yaşından yukarıdır.” cümleleriyle açıklamasının

ardından, sözü Anadolu insanının nasıl daha hızlı ve iyi eğitilebileceğini: “İmdi, bugün Anadolu’nun her tarafında mektepler küşâd olunarak, on beş yaşından aşağı bulunan erkek ve kız bütün çocukların mekteplere devamı mecbûri haline konsa, ahâli-i mezkûrenin nısfına karîb miktarıyla bundan sonra tevellüd edecek efrâdın kâffesi cehaletten kurtarılmış olacağı gibi, kalan efrâdın nısfına karîb miktarı dahi gençlikleri münasebetiyle, küçük kardeşlerinin tahsil edecekleri ilim ve ma’ariften biraz hisse kapacak ve hiç olmazsa cehl-i mürekkebden kurtularak ilim ve medeniyetin kadrini bilir, bilenlerin ihtar ve nasihatini dinler ve onların nezareti altında iş görür bir hale gelmiş ve yalnız ahâlinin bir sülüsü cahil kalmış olacaktır. Ancak bu sülüse otuz yaşından yukarı bulunanlardan ibaret olmakla, yirmi beş sene zarfında bunlar iki, üç sınıf atlayarak, altıncı sınıftan yukarı bulunmuş olanlar dünyayı terk etmiş olacakları gibi, dördüncü ve beşinci sınıfta bulunmuş olanlar dahi altıncı, yedinci ve sekizinci sınıfa geçmiş ve binaenaleyh miktarları ona göre azalıp, ahâlinin yirmi de biri miktarına tenezzül etmiş olacaklardır. O vakit yalnız elli beş yaşından yukarı birtakım cahil ihtiyarlarla, kırk yaşından yukarı bir milyon kadar nim-i cahil ahâli bulunup, ekseriyet ilim ve medeniyetle tenvîr-i efkâr etmiş gençlerde bulunacak ve zaten kırk ve elli beş yaşından yukarı bulunanlar gittikçe azalarak, menzil-i ademe doğru ilerlemekte bulduklarından ma’arif ve medeniyet günden güne memleketin âfâkını tamamıyla zapt ve istilâ ve her tarafa intişâr edecektir.

Bugün öyle bir himmet olduğu halde, yirmi beş sene sonra Anadolu’nun sekiz milyon ahâlisi vech-i âti üzere münkâsım bulunacaktır.” (5) cümleleriyle fikrini açıklayarak makalesini bitirir.

Yukarıdaki beyanlardan sonra, Tanzîmât Fermanı’nda da temas edilen köylünün eğitim konusu, ilk defa ortaya atılır. Bu konuda devrin ünlü ittihatçılarından olan ve II. Sultan Abdülhamid’e karşı Avrupa’da amansız bir mücadele veren Ahmet Rıza’yı ön safta görmekteyiz. O, öğrenciliği sırasında, Anadolu’da yaptığı bir

---

(5) Şemseddin Sâmî, Yirmi Beş Senede Islâh-ı İlim, Hafta Dergisi, nr.3, 6 Şevvâl 1298

gezide gördüğü köylünün sefaleti karşısında, bunun sebebinin tarımın geriliğinden ileri geldiğini sanarak, Fransa'ya gidip ziraat öğrenimine karar verir.

Döndükten sonra ziraat bakanlığında bir memurluğa atanır. Fakat bir süre sonra bakanlığın, bürokrasinin, “köylü olmasa ziraat bakanlığı ne güzel idare edilirdi” anlayışında olduğunu anlar ve buranın Türk köylüsü ve tarımı için çalışan bir yer değil, memurların geçim yuvası olduğu hükmüne varır. Ancak o, hala köylünün geri kalışının, onların modern tarım yöntemlerini bilmeyişlerinden ileri geldiği kanaatinde olduğu için, ziraat bakanlığından milli eğitim bakanlığına geçer. Orada müdürlüğe kadar yükselir. Fakat burada da bir şey yapamayacağını anlayınca, görevinden istifa ederek tekrar Fransa'ya gider.

Orada, milletlerin kalkınmaları ile alakalı yaptığı incelemeleri muhtıraları ile II. Sultan Abdülhamid'e anlatmaya çalışır. O, ilk önce milletlerin ilerlemelerinin sebeplerini, geri kalmış halkların geri kalış sebeplerini incelemeye koyulur. Bu araştırmalarının sonunda, ülkeyi ve halkı içinde bulunduğu tehlikeli durumdan kurtarmak için, müspet ilimleri eğitim yoluyla yaymaktan başka çare olmadığı sonucuna varır.(6)

3.2. Bizdeki Halk Eğitimi Çalışmalarına Paralel Ülke Dışından Bir Örnek

Önce kısaca Finlandiya'nın tarihine bakmak gerekir. Buzul çağının ardından, bundan yaklaşık on bin yıl önce Finlandiya topraklarına insanlar yerleşmeye başlar. Finlandiya'ya yerleşenler, hem doğudan, bugünkü Rusya bölgesinden, hem de Baltık bölgesi yoluyla güneyden gelirler. Köken itibarıyla Ural-Altay dil gurubunun Ural kısmındadırlar.

Finlandiya, 1155 yılından 1800lü yılların başına kadar yaklaşık altı yüz yıl İsveç egemenliğinde kalır. 18. yüz yılın sonunda, İsveç'in gücü azaldıkça, bağımsız

---

(6) Yrd. Doç. Dr. Musa AKSOY'un yayınlanmamış ders notlarından

Finlandiya fikri ortaya çıkar. 1809 tarihinde Finlandiya, Rus Çarına bağlı Özerk Çar Dukalığı olur. 1809'dan sonra Finlandiya kendini idare etmeye başlar. Finliler, özerk yönetim statülerini, kendi ülkelerinin çıkarlarını gözetip ilerleme amacıyla, son derece ustaca kullanarak, 1855–1888 yılları arasında Fin dilini, Fin kültürünü önemli bir biçimde geliştirirler. Kendi yağıyla kavru lan köylü sınıfı yerine, milli pazarı besleyen rasyonel bir tarım rejimi geliştirilir. Kereste ve kâğıt sanayisinde ormanlardan yararlanır. Çar, 1869 tarihli emirnamesiyle Fin meclisine üç yılda bir toplanan parlamento hüviyeti verir; tarım bölgelerine muhtariyet tanır. Finlandiya'nın para basmasına ve ordu kurmasına izin verir. Rusya'da meydana gelen devrimle birlikte Finlandiya da bağımsızlığını, 6 Aralık 1917 de ilan eder. Sovyet Rusya Hükümeti de, 31 Aralık 1917 de Fin bağımsızlığını tanır.

1918 yılının başlarında Finlandiya, işçi sınıfını savunan kızılılar ile kent soyluları ve küçük çiftçileri temsil eden beyazlar arasında çıkan bir iç savaşa sahne olur. II. Dünya Savaşında tarafsız kalmaya çalışan Finlandiya, Rusya'nın 1939 yılındaki saldırısıyla II. Dünya Savaşına katılır. 1939–1944 yılları arasında Rusya ile savaşan Finliler, 1944–1945 yıllarında da Almanlarla savaşır lar. Savaşın sonunda, ülke topraklarının yüzde onu ile ülke nüfusundan yüz bin insan kaybedilir. Sovyet Rusya ile yapılan anlaşmada, çok büyük oranda tazminat ödemek zorunda kalan Finlandiya, bütün bu zorlukların üstesinden gelir. II. Dünya savaşına katılan Avrupa devletlerinden işgal edilmeyen tek ülke olması dolayısıyla, Fin demokrasisi devamlılığını sürdürür.

Finlandiya'nın ekonomik gelişimi, savaş sonrası dönemde son derece olumlu seyreder. Finlandiya, dünyaya başta kâğıt ve başka ürünler olmak üzere, ormancılık ürünleri satar, bu yolla elde ettiği kazancı ülkenin toplumsal refahının artması amacıyla kullanır. Finlandiya'nın güçlü bir ekonomik yönetime sahip olmasından gelen ünü, I. ve II. Dünya Savaşları arasındaki dönemde yabancı borçlarını ödemesine ve II. Dünya Savaşının ardından Marshall yardımını almadan yeniden yapılanmasına bağlıdır.

1980'li yılların sonlarına doğru Avrupa'daki soğuk savaşın bitişiyle, Finlandiya da dış politika çizgisini düzeltme olanağına kavuşur. 1995 yılında, Avrupa birliğine üye olur. 1990'lı yılların başında Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla Fin ekonomisi, Rusya'ya olan ticaretinin azalması sonucu bir darboğaza girer. Değişik alanlara

yönelen Fin ekonomisi, gereksinim duyduğu atılımı, cep telefonu ve diğer zirveye ulaşan ileri teknoloji ürünleri ile yapar.(7)

Avrupa'nın en kuzeyinde bulunan Finlandiya, geniş bataklıklar ve girilmesi zor ormanlarla kaplı olduğundan, yıllarca Rusya ile İsveç arasında doğal kale görevi görür. Sert bir iklime sahip olan bu memlekette, hava genellikle sislidir. İlkbaharda bile don görülür. Çoğu yerler sarp ve kayalıktır. Kalan yerler ise oldukça çukur ve bataklıktır. Ülkede maden yok denecek kadar azdır. Tarım çok zor şartlarda yapılır.

Finliler kendilerine 'suomi' derler ve çok sevdikleri ülkelerini "Suomi" diye tanımlarlar ki bu, "bataklık arazi" anlamına gelir. Finlilerin sahip oldukları büyük kültür ve medeniyet, halkın bizzat kendi çabasının ürünüdür. Finlandiya'da hiç kimse içki içmez. 1907 yılında çıkarılan bir yasayla insana sarhoşluk veren her türlü içkinin satılması yasaklanır.(8)

Finliler hakkında verdiğimiz bu kısa izahattan maksat, üzerinde çalıştığımız halkın eğitilmesi konusunda, Osmanlı Devleti'nin varlığının devamı için, aydın kesimin ülkemizde başlattığı eğitim çalışmalarına büyük bir paralellik arz eden Finlandiya'daki halk eğitimi gerçeğine dikkat çekmektir.

Finlandiya'nın bugünkü gelişmişlik seviyesine ulaşmasında, aydın kesimin ülkede uyguladığı topyekûn halk eğitim seferberliğinin oynadığı rolü, belirtmeye ihtiyaç vardır.

Çünkü, onlar geri kalmışlıktan kurtulmanın yolunun, yeni yetişen nesil ile birlikte, yetişkin halkın da eğitilmesi gerektiği gerçeğinden geçtiğinin farkındadırlar. Dolayısıyla, ülkenin kalkınmasında, genç nesil ile birlikte, bütün Fin halkının da bilinçlendirilmesi ve bir Fin kültürünün oluşturulması lüzumuna inanırlar.

---

(7) www.infoonkki.fi/tr, www. Wikipedi. Org, Meydan Larousse,cilt,7, say,108,109

(8) www.kho.edu.tr, Ana Britannica,cilt, 8, say, 592–598

Bu münasebetle şimdi, "bataklıklar ülkesi" Finlandiya'nın şimdi, nasıl "Beyaz Zambaklar Ülkesi" haline getirildiği konusunda biraz daha detaya inelim.

Finlandiya 1917 yılına kadar, önce İsveç idaresinde, ardından da iç işlerinde bağımsız, dış işlerinde Rusya'ya bağlı olarak varlığını sürdürür.

Finlandiya'nın iç işlerinde bağımsız olduğu devrede Finli aydınlar, ülkenin gelişmesi ve Rus egemenliğinden kurtulması için bir Fin kültürü oluşturmak için çalışmaya başladılar. Öncelikle okuma ve yazma bilmeyen Fin halkına okuma ve yazma öğretmek için bir seferberlik başlatılır. Ardından da üretime hiçbir katkısı olmayan halka tarım işleri öğretilerek halkın üretime katılması, ihtiyaçlarını üretmesi sağlanır.

Finlandiya'da başlatılan bu eğitim seferberliğinin bir benzeri de, Osmanlı devletinin son dönemlerinde görülür. Ancak aradaki fark çok önemlidir. Çünkü, Finlandiyalı aydınlar, aydınlanma ve Fin kültürü oluşturmayı uzun yıllar süren esareten kurtulmanın çaresi olarak görür. Osmanlı devletinde ise durum çok daha farklıdır. Yüzyıllar boyu medeniyet ve hâkimiyetini Batı'ya kabul ettiren Osmanlı devleti, 1700'lü yıllardan sonra Batılı devletlerden geri kalmaya başlar. Bu geri kalmışlığın ortadan kaldırılması ve Avrupalı devletlerin seviyesini yakalamak için Osmanlı devletinde, başta askeri alanda olmak üzere, her alanda reform hareketleri başlar. Bu reform hareketleri ile Finlandiya'daki yenilik hareketleri aynı zaman dilimine denk gelir.

Bu dönemlerde milli kimliğini geliştiremeyen, yabancıların baskısı altında önemli liderler çıkaramayan Finlandiya, kendi varlıklarını hür olarak ortaya koyamazlar.

Bu noktada İsveç onları, düşünce, ekonomi ve ahlaki meselelerde geri bırakır. G. Petrov'un deyişiyle; "1840 yıllarına kadar Fin kültürü havasız bir mahzende yetişen bir çiçek gibi, zayıf ve soluk" bırakılır (Petrov, 15).

İşte bu cemiyeti diriltmek için, Fin aydınları, 1808 den itibaren tarih sahnesine çıkarlar. Bu aydınların başında, Yohan Wilhelm Snelman (1806-1881) gelir. Kendisi, zamanın büyük bir âlimi, derin bir filozofu ve meşhur bir siyaset adamıdır. Bununla birlikte bu zât en büyük şöhreti, Fin kültürünü yaratan halk öğretmeni olarak tanınmasından elde eder. Snelman ve arkadaşları, millet öğretmeni sıfatıyla çalışa çalışa, bin bir bataklık ülkesini, "Beyaz Zambaklar Memleketi" ne çevirirler.

Snelman hayatı boyunca, Finlilere Şu gerçeği anlatmaya çalışır: “Finlandiya her zaman Rusya ve İŐve tarafından işgal edilmek tehlikesiyle karşı karŐıyadır. Kuvvetli ve hırslı komŐulara direnebilmek için, kültür bakımından, onlardan daha yüksek olmak gerekir.” Yine Snelman “Sayma” adıyla çıkardığı gazetesinde, “Ne zaman bizim küçük milletimiz, kendisinden büyük komŐularından daha yüksek bir medeniyete sahip olursa, o zaman komŐularımız tarafından işgal edilme tehlikesi ortadan kalkar”(Petrov,18) Şeklindeki sözlerine sık sık yer verir, bunu âdeta bir slogan haline getirmek suretiyle, vatandaŐlarına benimsetir.

Snelman, yeni doğan Fin aydınlarının en güzel bir örneğidir. Bu kişi, birkaç genç ğretmen, papaz, avukat ve memurla birlikte, halk arasında eğitim ve öğretimin yayılması maksadıyla bir seferberlik baŐlatırlar. Bu aydınlar, ülkenin diğer aydınlarına Şöyle hitap ederler: “ Aydın olmak, moda ya uygun elbise, Őapka ve kolalı gömlek giymek değildir. Aydın zümre milletin beyni gibidir. Millet sizi iyi bir öğrenim gördükten sonra, bir maaŐa konasınız, akŐamları, kahvehanelerde iskambil veya domino masasının başına geçip eğlenesiniz diye okutmamıŐtır. Bunu böyle yapanlar gerçek aydın değildir. Onlar aydınların kflenmiŐidir” deyip, devamında okumuş kitleye yapması gereken vazifesini:

“OkumuŐların hepsi, milli zekâ ya geliŐtirmeye, milli vicdanı uyandıрмаęa, milli iradeyi kuvvetlendirmeğe borçludurlar. Köylülere, işçilere ve kasaba halkının aşağı tabakasına nasıl daha iyi yaŐayabileceklerini öğretiniz. Bütün Suomi’yi (bataklık arazi), büyük bir aile sayınız. Bütün vatana o gözle bakınız. Hatırlayınız ki, kömürcü, katırcı ve hizmeti, dul kadın da dâhil... Hepsi Fin milletin fertleri ve sizin kardeŐlerinizdir. Unutmayınız ki, milletin cahilliği, kabalığı, sarhoŐluęu, hastalıkları, sefaleti, bunların hepsi, kendi kusurumuz ve kendi kabahatimizdir.” (Petrov,28,29) Şeklindeki sözlerle hatırlatarak, ağır ithamda bulunur.

Ardından da, aydın geçinen kitleye sorumluluk duygusunu hatırlatıp, onları göreve davet ettikten sonra, kıŐlaldaki durumu ele alan Snelman: “ Eski Fin subaylarının eğitimi yetersiz olduğundan, bu kişilerin hiçbir toplumsal idealleri de yoktur. Bu kişiler yalnız üniformalarını giyerler, kılıçlarını Őakırdatırlar, sürekli para harcarlar ve dans salonlarında dans ederlerdi. Çoğu sarhoş olan bu subaylar, askerlere iyi davranmadıkları için, askerden dönen gençler askerde geçen günlerini anmaktan nefret ederlerdi. Böyle bir durumdaki askeriye nin halkı eğiten bir kurum haline

getirilmesi gerekiyordu. Çünkü kışla, askere gidenlere sivil hayatta lazım olacak bir şeyler öğretmesi gerekirdi. Bu amaçla kışla bir halk okuluna dönüştürüldü. Öyle ki her bir asker, kışlada yaşadığı günleri hayatı boyunca sevgi ve övgüyle anar duruma geldi. Neticede, kışladan öğrendiklerini hayatlarında uygulayarak gurur duymaya başladılar. Böylece, kışla halk arasında en güvenilir ve eğitimi övülür bir yer haline geldi.”(Petrov, 35–44) ifadesinde bulunur.

İşte Fin aydınları, öğretmenler ve memurlar dâhil, bütün Fin aydınlarını teşkilatlandırıp halkın hizmetine verirler. Devletin resmi kurumları ile köy ve kasabalara varana kadar, halkı aydınlatmak için var güçleriyle çalışırlar.

Halkı aydınlatmak için, önceleri iki üç haftada bir yapılan bu konferanslar, sonraları her Pazar yapılmaya başlar. Konferanslar daha çok, edebiyat, sağlık, iktisat ve ahlak konularına dairedir. Bu çalışmalar neticesinde, özel bir teşkilatı olan bir halk üniversitesi ortaya çıkar. Bu üniversitenin profesörlerinin çoğu, iyi birer hatip olan gezici gençlerden oluşur. Bu hocalar halka çeşitli bilgiler vererek, en uyuşuk ruhları bile uyandırır. Bu çalışmalar halkın üzerinde önemli bir tesir yapar. O zamana kadar bazı zenginler, ölmeden önce mal varlıklarının bir kısmını kiliseye veya hayır işlerine vakfederken, halk arasında aydınlatma ve aydınlanma akımları ortaya çıktıktan sonra, milli eğitim için büyük vakıflar kurulmağa başlar.

Halk üniversitelerinin, büyük zorluklarla dolu olarak geçirdiği yirmi beş yıllık çalışmalardan sonra, bu işin başını çekip önderliğini yapan J.W.Snelman’ın yaşadığı Kuopio şehrinde, milli bir şenlik düzenlenir. Yapılan etkinliklerin sonunda, Finlandiya’da reçel kralı olarak ün yapan Yarvinen isimli iş adamı söz alır ve bir saati aşan bir konuşma yapar. Davetliler çeşitli konuşmaları dinlediklerinden dolayı yorgundurlar, ancak Yarvinen’i de dinlemekten geri kalmazlar.

Yarvinen konuşmasına, çocukluğunda fakir bir tüccar olduğunu, önceleri bir sepet içinde kurabiye, sonra küçük bir dükkân açıp şekerlemeler satmaya başladığını, daha sonra büyük tüccarların kendisine kredi açmaları sonucunda, sattıklarına bonbon ve kuru meyveler ilave ettiğini, bu çalışmalarını neticesinde de tüccarların kendisine ilerde daha büyük bir dükkân açabilmesi için yardım vaadinde bulduklarını belirterek başlar.

Bu geliriyle karnını doyurduğunu, iyi elbiseler giyip iyi bir odada yaşadığını, bununla beraber, o zaman ki halini beğenmediğini zira “dükkân küçük, müşteri sınırlı, kâr az! Bütün bir hayat böyle azlıkla mı devam edecek” diye aklından geçirdiğini ifade eder.

O, bu sözlerini sarf etmeye başladığı esnada, biraz sabırsızlık emaresi gösteren hocaları ikaz etme ihtiyacı duyar. Onlara: “Beyler! Sabrediniz de benim başımdan geçenleri dinleyiniz. Siz, pekâlâ bilirsiniz ki, her kurabiyeci çocuktan bir reçel kralı çıkmaz. Her simitçi çocuk, doğduğu kasabada milli tiyatro yapılması için, on binlerce mark vermez; doğduğu kasabada büyük bir gazetenin çıkarılması için, gerekli yardımda bulunmaz.

Ben bunları kendimi övmek için söylemiyorum. Burası bir kimsenin kendisini methedeceği yer değildir. Sizin huzurunuzda, benim şahsımda, genç ve dimağları kuvvetli sağlam olan Fin milletinin şahsiyeti bulunmaktadır. Ben burada, sizin karşınızda, ağaç kabukları ile karışık çavdar ekmeği ile beslenen, ormanlar ve bataklıklar arasında büyük bir gayretle çalışan Fin milletini temsil ediyorum” şeklinde bir ikazda bulunduktan sonra, geçen yıl Güney İtalya’ya reçel yapımında kullanmak üzere, portakal satın almaya gittiği sırada, Napoli yakınlarındaki Vezüv yanardağını da ziyaret ettiğini, o dağın tepesine çıktığında ise, orada gördüklerinin ona çalışma azmiyle ilgili bazı çağrışımlarda bulunduğunu belirtir ve şu sözleri nakleder:

“Kraterin içinde kara ve koyu bir lav kütleli kaynıyor ve köpürüyordu. Lavlar kraterin dar ağzına doğru bazen yükseliyor ve bazen alçalıyordu. Sanki yanardağın içinde, ağzının darlığına rağmen, nefes almak isteyen çok büyük cüsseli bir dev vardı. Yer yuvarlağının içinde biriken ateşli lavlara volkanın ağzı dar geliyordu. İşte bunun için, yeraltında bulunan kuvvetler ve içerdeki ateş, lavları kraterden dışarı atıyordu. Ben de bir zamanlar bu durumdaydım. Şimdi Fin milleti de bu durumdadır. Yarvinen demek Fin milleti demektir. Her bir Yarvinen, milleti için kabına sığmayan potansiyel bir güçtür.”(Petrov,63–65) der. Yaptığı bu açıklamadan sonra, meseleyi haydut Karokep’e getirerek şöyle devam eder: “Beyler! Bundan yirmi beş sene önce bütün Finlandiya’yı heyecan ve dehşet içinde bırakan Johan Karokep’in adını hatırlıyor musunuz? Karokep bir hırsız ve hayduttu. Büyük şehirlerdeki bankaları, ticarethaneleri ve kiliseleri soyardı. Hırsızlık yaparken sanki

polise meydan okuyordu. Kendisi için gereği ve faydası yok iken adam öldürüyordu... Tutuklandığı zaman, deli olup olmadığı anlaşılmak üzere önce tımarhaneye gönderilmişti.” (Petrov,66) tarzındaki sözleriyle onu kısaca tanıttıktan sonra Yarvinen: “Onun tımarhaneden kaçıp izini kaybettirdiğini, bu yüzden herkes onun polis tarafından üzerine atılan kurşunlarla yaralanıp öldüğü, arkadaşlarının da cesedini sakladığını sandılar. O yüzden Karakep’ten artık kimse bahsetmez oldu. Oysa Karokep İtalya’da yaşıyordu ve bundan kimsenin haberi yoktu” (Petrov,67) deyip, ardından da, sözü İtalya ziyaretinde onunla nasıl görüştüğüne getiren Yarvinen, Napoli’de bir lokantada yemek yediği sırada Karakop’la karşılaştığını, yanında üç oğlu ile beraber kendisini gördüğünü ifade ettikten sonra, onun yaşantısı, çocukları, zenginliği, onunla çocukken olan dostluğuna dair birtakım bilgilerin ardından, bir tüccarın O’nu nasıl işe aldığı, tüccarla olan hadise ile başlayan ve hayatının dönüm noktası vakalara birer birer temas ettiğini naklettikten sonra devamla:

“Karokep babası öldükten sonra, toptancılık yapan zengin bir tüccarın yanına yerleşmiş. Bu tüccar ülke içinde yün, yapağı ve çamsakızı toplayarak ihraç edermiş. Oralardan da buğday ithal edip ihtiyacını karşılayamayan köylülere satarmış. Karokep yakışıklı, zeki, namuslu ve çalışkan; aynı zamanda biraz sinirli ve taşkın bir gençmiş. Kendisine hakaret edenlere karşı, her şeyi yapmayı göze almış. Yanında çalıştığı tüccar, Karokep’i çok severmiş. Her yerde onun namusluluğundan bahsedermiş. Birkaç yıl sonra önemli bazı alım ve satım işlerini ona devretmeye ve kendisine oldukça büyük bir meblağ tutan paralar emanet etmeye başlamış. Nihayet onu büyük depolarından birinin müdürlüğüne tayin etmiş. Bir zaman sonra hiçbir gerekçeye dayanmadan, Karokep patronunun kendisine emanet ettiği büyük bir miktardaki bir parayı köylülere dağıtarak, patronunu zarara soktuğu gibi ona temiz bir de dayak atmış. Bu suçlardan dolayı mahkemeye verilen Karokep mahkemede hiç konuşmamış, sadece hiddetli hiddetli gülmüş. Mahkemenin sonunda: “Benim yerime patronumu mahkûm etseydiniz, daha iyi yapardınız” demekle yetinmiş. Patronu sonradan: “Karokep galiba delirdi” demiş.

Karakop hapisten çıktıktan sonra, karısını ve çocuklarını alıp yabancı ülkelere gönderir. Kendisi de çok cüretli suçlar işlemeye başlar. Hırsızlık, adam öldürme bunların başında gelir. Bankaları ve kiliseleri soygun için hedef seçer. Üç papaz ile

bir belediye doktorunu öldürür. Sonra bir şehrin kenarındaki mezarlığın kilisesini soyma esnasında bir papazın kafasını yarar, papazın bağırması üzerine yakalanır.

Sorgusu esnasında adı sorulunca da; Haydut ve Katil Karokep der. Hiddetli bir gülüş ve tam bir sükûnetle işlediği suçları birer birer anlatır.

Bu işlerde yardımcılarının kimlerdir? Sorusuna da ;

Bu cinayetleri, hep kendim yapardım, yardımcılarım yalnız bana bilgi verirdi. Onların adını size vermeyeceğim. Bütün bu oyunları ben kendi hesabıma oynadım. Bütün mesuliyeti de kendi üzerime alıyorum, oyunu kaybettim. Alınız, kaderim sizin elinizdedir. Zararın hepsini ödemeye hazırım. İsterseniz hayatımı alınız. Yalnız yardımcılara dair benden hesap sormayınız” (Petrov,68) demekle yetinir.

Yarvinen Napoli’deki lokantada Karokep ile nasıl tanıştığını, otel odasında geç saatlere kadar nasıl sohbet ettiğini ifadeden sonra, Karokep’in kimseye haber vermeyeceğine söz verirse, kendisine birtakım itiraflarda bulunacağını belirtmesinin ardından Yarvinen O’na;

- “Sen o zaman ruhça hastaydın değil mi? Der. Karokep’te:

- Sen ne kadar hasta idinse, ben de o kadar hastaydım. O zaman ben cahildim.

Kapkaranlıklar büyük bir evin içinde dolaşıyorsun, yüzlerce odanın içinde türlü türlü şeyler var! Fakat zerre kadar ışık yok. El yordamıyla gidiyorsun. Elbette bir şeyler kırılır. Hem başkasının eşyasını parçalar, hem de kendini yaralarsın”(Petrov,71) sözlerinden sonra, o sıralar içinde bir sıkıntı olduğunu, bir şeylerin kendisine dar geldiğini belirtmesi üzerine, Yarvinen, kendisinin de benzer duygular yaşadığını söyler. Karokep sözüne devam eder. Geçiminin iyi olduğunu, bir eşi ve üç çocuğu bulunduğunu, tek başına ticarete başlama şansının da olduğunu, fakat yine de kendisinin sıkıldığını söyledikten sonra, sözü yanında çalıştığı patronunu niçin dövdüğü meselesine getirerek:

“ Bir gün bir de baktım ki, bizim patronun deposundaki kantar hilelidir. Köylülerden aldığı malları bir kantarla, köylülere sattığı buğdayı başka bir kantarla satıyor. Her ikisi ile de köylüleri aldatıyor. Yıllardan beri bu işin böyle devam ettiğini, benim de bilmeyerek kendisine hırsızlıkta yardım ettiğimi anladım. Fena halde canım sıkıldı. Elimdeki paraların hepsini köylülere dağıttım. Mağaza sahibine

temiz bir dayak attım. Kurtarmasalarđı belki canını çıkaracaktım. Mahkemede beni mahkûm ettiler. Sahte kantardan söz etmeyi düşündüm. Fakat köylüler, kantardan şikâyet etmeyeceklerine dair imza ile taahhüt altına girmişler. Vazgeçtim”(Petrov,72) ifadesinde bulunur. Sonra, Karokep, insanların talihsizliğinden, tanrı sevgisi için ulu mabetler yapmalarından, insanların nasıl soyulduklarından bahsettikten, kendisinin de insanlara ve Allah’a karşı isyan ettiğini belirttikten sonra, insanlardan ve Allah’tan intikam almaya karar verdiğini söyler. Onun için, bankaları ve kiliseleri soyduğunu, en iyi papazların kimler olduğunu tespit edip teker teker öldürdüğünü, Allah’ın kendisini yakalatmadığı için de, O’na isyan ettiğini belirtir. Bundan sonra yakalanma olayına temas eden Karokep, yakalandıktan sonra kendisini tekrar tımarhaneye kapattıklarını, birkaç ay sonra, oradan da kaçıp soymaya çalışırken kafasını yardığı papazın evine gittiğini, papaz kendisini karşısında görünce:

- “Siz hapisanede değil misiniz”? Diye yavaşça sorduğunu, kendisinin de cevap olarak;
- “Kaçtım” dediğini belirtir.

Papazla aralarında geçen bu konuşma merasiminden sonra, karnının aç olup olmadığını sorduğunu, o da sert bir ifade ile kendisine şarap getirmesini söylediğini, bu karşılıklı konuşmanın ardından papazdan af dileyip, kendi yaşadıklarını anlattıktan sonra;

- Fakat Allah varsa, niçin benim cezamı vermiyor? Diye papaza sorar. Papaz da:
- Oğlum sen, Allah’ı kendin gibi sanarak onunla uğraşmaya kalkmışsın. Eğer

Allah senin cezanı vermemiş ise, kendini düzeltmeni beklemiştir. Evvelce o küçük Yohan, nasıl iyi ve masum çocuk idiye sen yine öyle olmağa çalış.

- O halde gidip kendim teslim olayım.
- Hayır, buna lüzum yok. Hz. İsa’ya günah işlemiş bir kadın gelmiş. Günahlarını bağışlatmak için ne yapması gerektiğini sormuş. Hz İsa da ona: Kalk git bir daha günah işleme! demiş. Sen de bundan sonra namuslu adam ol. Çocuklarını yetiştir. Geçimlerini namuslu bir şekilde elde etmeyi öğrensinler.

Yohan Karokep, papazın bu sözlerini Yarvinen'e naklettikten sonra, kendisinin namuslu adam olup çocuklarını okuttuğunu ve onları adam ettiğini sözlerine ilave ederek konuşmasını bitirip, ardından Yarvinen'den nasıl reşel kralı olduğunu aklattığını ister. Çünkü onlar çocukluk arkadaşıdır.

Yarvinen konuşmasının burasında, tekrar hocalara dönerek, sözü onların millete yapmış olduğu hizmetlere getirir. “Sayın öğretmenler! Yarvinenlerle Karokepler hep aynı milletin çocuklarıdır. Her birisi çocukluklarında iyi tesirler kadar, kötü tesirlere de açıktırlar! Eğer ben herkesin saygı ve sevgisini kazanmış bir adam olduysam, bu benim kendi meziyetim değildir. Yohan Karokep haydut ve katil olduysa, bu onun kendi kabahati değildir. Bu, onun yalnız talihsizliğidir. Onların ikisi de madalyonun birer yüzüdür. İki dalıdır. Ağacın gövdesi ise milyonlarca halk kütesidir.”(Petrov,73) diyerek insanların bazen talihsiz olabileceğini ve şartların insanları farklı vadilere sürükleyebileceğini belirtir.

3.2.1. Nasıl Kral Oldular?

Bu Karokep hikâyesinden sonra, Yarvinen konuşmasını sürdürerek, arkadaşlarıyla birlikte nasıl zengin olduklarını şöyle anlatır: “Ben önceleri fakir bir sokak çocuğuydum. Şimdi ise, vatanımız için büyük ve iyi bir güç olduğumu söyleyebilirim. Ben bu mevki kime borçluyum? Tesadüfen dinlediğim iyi bir konferansa değil mi?” sorusunu sorduktan sonra, kendisinin küçük bir dükkânı olduğunu, orada kurabiye, şekerleme falan sattığını, böyle monoton bir hayatı düşündükçe canının sıkıldığını, o yüzden ruhça düşmeye ve içmeye başladığını, tam bu sırada, tanınmış bilginlerden birisinin kasabalarına geldiğini ve duvarlara, herkesi konuşmasını dinlemeye davet eden birtakım ilanlar astırıldığını belirttikten sonra, devamla: “İhtiyar genç, bilgili bilgisiz herkesi davet ediyorum. Ben bütün hayatımı bizim Suomi'nin yükselmesine verdim. Bu bir saat içinde alacağınız fikirlerle, hayatınızın birkaç senesinin sizin için, vatan için faydalı olacağını ümit ederim.”(Petrov,77) dediğine dâir sözleri naklettikten sonra, Yarvinen, kendisinin daha önceleri de konferanslara gittiğini, ancak onların bir bölümünün;

- a) Kürsüye layık olmayan kişiler tarafından verilmekte olduğunu ve ayrıca bunlar ya dişleri dökülmüş dindar birtakım insanlardı ki, genellikle halkın anlamadığı şeyleri mırıldanırlardı;
- b) Ya da genç, fakat şarlatan birtakım insanlardı ki, ortaya ciddi şeyler atacak yerde, gereksiz şeyler söyleyerek, insanların vakitlerini çalan kimseler olduklarını;
- c) Üçüncü cinsten olanları ise, milli eğitim bakanlığının memurlarıydı ki, harcırah ve gündelik almak için seyahat eden konferansçılar olduğunu, bu konferansların canlı bir konusu olmadığını söyler.

Oysa bu defa şehre gelen bilginin çağrısı çok kimsenin dikkatini çekmişti. Salon ağzına kadar dolmuştu. Bu konferansta anlatılanlar, oradakileri uykudan uyandıracak canlı konulardan bahsediyordu. Konferansın konusu “Yağma Edilmiş Kitap”tı. Konuşmacı, Robenson Kruzo hikâyesinden bahsediyordu. İfadesi Sokrat’ın konuşmasına benziyordu, sözleri çocuklar tarafından anlaşılacak kadar basit bulunuyordu. Hatip şöyle diyordu: “İnsanlar her zaman kocaman bir çocuğa benzer. Aralarındaki anlaşmazlıkları daima kavga ve gürültü ile çözerler. Allah ve iyilik fikirlerini bile sopa ile savunmak isterler. Hikmet ve felsefeyi oyuncak ve eğlence haline getirirler. Birçoğunuz Robenson hikâyesini okumuş veya işitmişsinizdir. Ne zaman okudunuz? Çocukken değil mi?”

Diyorlar ki, Robenson hikâyesi küçük çocuklara mahsustur. Hayır! Bu kitap büyük olmak isteyen her millet için bir felsefe kitabıdır. Robenson dünyanın en büyük kahramanıdır. Romülüs’ten, Sezar’dan, Napolyon’dan daha büyüktür. O, kültür alanında bir kahramandır. Sarsılmaz bir iradenin canlı sembolüdür.

Robenson Kuruzoe, İngiltere’nin ve kuzey Amerikanın büyüklük ve kudretinin anlaşılmasına hizmet eden bir yol göstericidir, bir anahtardır.

Robenson yeryüzünde sevincin peygamberi ve havarisidir. Leopardi, Shopen Hauer ve Hartmann’dan yüz defa daha filozoftur. O, daha iyi bir insan hayatının elde edilmesi için yapılan mukaddes savaşta, zaferi teşvik ve ilan etmiştir.

Robenson’dan öğreniyoruz ki, insan, dünyanın ve dünyadaki hayatın hükümdarıdır. Robenson, bize bu dersi, kuru sözlerle değil, canlı misalleriyle ve yaptığı işlerle öğretiyor. İnsanın zekâsı, dehası, güçlü iradesi, tabiatın karanlık kuvvetlerinin

hepsinden üstündür. Robenson diyor ki; yorgun ve hasta beyinlerin doğurdıkları uydurmaları bir tarafa bırakınız. Bir defa bana bakınız. Benim yaptıklarımı göz önünde tutunuz.

Fırtına denizde gemiyi parçalıyor. Etrafta bir kara parçası değil, üzerinde yaşanabilecek bir toprak parçası bile yok! Her taraf suyla çevrilmiş. Bütün yolcular yok olmuş. Bir genç çocuk bir tahta parçası üzerinde tek başına kurtulmuş. Dalgalar onu, sürükleye sürükleye boş bir adaya atıyorlar, kendisi aç ve çıplak. Bu çocuğa acaba ne oldu? Acaba ölüp gitti mi? Yoksa ümitsizliğinden intihar mı etti dersiniz?

Robenson gemiden kurtarabildiği şeyleri, bin bir zorlukla adaya sürüklüyor. Orada, önce kendisine bir kulübe yapıyor. Buğday ekıyor, yaban keçilerini evcilleştiriyor. Daha sonra da, vahşi yamyamlardan birini yakalayıp medenileştiriyor. Kendisine yardımcı ve dost ediniyor. Kısacası, boş adada mükemmel ve düzgün bir hayat kuruyor. Hem de yalnız başına! Genç bir çocuk! Boş bir adada!”(Petrov,78,79).

Hatip, Robenson’a dâir sözleri naklettikten sonra şöyle devam eder: “Sayın öğretmenler, papazlar, hâkimler, mühendisler, memurlar, genç Suomi’nin çocukları, aydınların çiçekleri! Siz de kendi milletiniz arasında birer Robenson olmak istemez misiniz? Robenson, boş adanın orta yerinde, insan eti yiyen bir vahşiyi eğitmiş, kendine arkadaş ve yardımcı yapmış. Siz ise, büyük şehirlerde, yüksek okulların, gazete idarehanelerinin, tiyatro ve müzelerin duvarları dibinde durarak, milletimizin milyonlarca ferdi hakkında: “Bunlar cahildir, kabadır, sarhoştur” diye şikâyet ediyorsunuz.

Bu durum karşısında, bir defa Robenson’u gözünüzün önüne getiriniz. Hayata ve insanlara karşı vazifenizin neden ibaret olduğunu düşününüz.”(Petrov,79) sözlerini nakletmesine müteakip, Yarvinen konuşmasına devam eder: “Bu konuşma benim gözlerimi açtı. Bende büyük bir adam olma hevesi çıktı ortaya. Bizim şu küçük “Suomi” için, ben de büyük bir iş yapayım, demeye başladım. Fakat ben ne yapabilirdim? Sekiz- on liradan ibaret olan bir kurabiyeci çocuk ne yapabilirdi?”(Petrov,79) diye sorar.

Daha sonra, konferanstan dönüşte, üç arkadaşı ile birlikte düşünmeye başladıklarını, önce kendi düşüncelerini arkadaşlarına açtığını, ancak arkadaşlarının

buna itiraz ettiğini; neticede ise birimiz kurabiyeci, birimiz kunduracı, birimiz de yumurtacıyız. Biz nasıl Robenson olabiliriz” deyip, aralarında güldüklerini söyler.

Yarvinen, “onların bu tavrına karşı, herkesin kendi sahasının kahramanı olabileceğini, yapmış olduğu kurabiyeciliği geliştirerek, buradan arıcılığı ele alabileceğini, bunu bütün ülke sahasına yayabileceğini belirterek memleketin tatlıcılar kralı olmaya karar verdiğini söyler.

Arkadaşları: - Biz ne olacağız. Diye sorunca o da:

— Biriniz ayakkabı kralı, diğeriniz de yumurta kralı olabilirsiniz, diye cevap verir. Eve giderler, hep birlikte plan yaparlar. Sabaha kadar uyumazlar.

Sonra, büyük bir irade ve durmaksızın bir çalışma neticesinde, hayallerini gerçekleştirmeyi başarırlar.

Ayakkabıcı olan arkadaşı, biraz para artırıp öğrenim için Paris’e gider. Orada meşhur ayakkabı yapım evlerinden birinde tam üç yıl çalışır. Tam bir sanatkâr olarak yetişir. İki çocuğunu da yetiştirir. Birisi kimyager olup büyük bir deri fabrikasının müdürü olur. Diğer oğlu, Almanya’nın Jena Üniversitesinde tahsilini tamamlamıştır. Almancanın yanı sıra mükemmel İngilizce konuşur. “Okunen ve Oğulları” isimli ayakkabı mağazaları, Finlandiya’nın her tarafına yayılır. Ayrıca Avrupa’nın belli başlı merkezlerinden, Londra ve Paris’te “Okunen Ayakkabı” mağazalarını görebiliriz. Bu mağazalar Okunen’in küçük oğlu tarafından idare edilir. İngiliz veliahdı Edward, ayakkabılarını bu mağazadan alır.

“Okunen ve Oğulları” firması, her yıl Finlandiya’da yetişmiş olan sekiz on genci seçip, yüksek tahsil görmeleri için, Almanların Wirchov Laboratuvarı ile Fransızların Pastör Enstitüsü ve Amerika’da Edison’un yanına gönderirler.

Pazarda sepet içinde yumurta satan arkadaşı Thomas Gulbe ise, yumurta kralı olur. Adı İngiltere, Fransa ve Almanya’da şöhrete ulaşır.

Thomas Gulbe, köy köy dolaşıp yumurta toplamağa başlar. Her köy ve kasabada kapı kapı dolaşıp her evden iki, üç veya sekiz on yumurta satın alır. Gulbe satın aldığı yumurtalara karşılık, köylülere para yerine onların işine yarayacak eşyalar verir. Topladığı yumurtaları sandıklara doldurarak ihraç eder.

Gulbe, yalnız en taze yumurtaları toplar, üç günlük yumurtayı bile bayat diye satın almaz. Her yumurtaya “T. G.” Harflerini basardı.

Bir yıl sonra, Londra, Paris ve Berlin’in en meşhur lokantaları müteahhitlerinden “T.G.” damgalı yumurta istemeye başlarlar.

Yol masrafı fazla olduğu için, Thomas Gulbe Finlandiya’nın her tarafına ulaşamaz. Bu yüzden o, taze yumurta toplamak için yeni bir yola başvurur. İlkokul öğretmenleri ile mektuplaşarak, memleket içinde mükemmel bir teşkilat kurar.

Thomas Gulbe, memleketi birtakım bölgelere ayırır. Her bölgeye Roma rakamları ile işaret koyar. Bir kaza içinde kendisiyle mektuplaşan öğretmenlerini rakamlarla tespit eder. Bunları Roma rakamlarının yanına ilave eder. Müşterilerin isminin baş harflerini de işaretlemeye başlar. Artık, öğrenciler her sabah okula gelirken evlerindeki günlük taze yumurtaları öğretmenlerine getirirler.

Öğretmen, her gün topladığı birkaç yüz yumurtayı, üzerine gereken işaretleri kimyevi bir mürekkeple yazdıktan sonra, derhal Thomas Gulbe’nin yumurta depolarının bulunduğu, Abo şehrine gönderir. Orada yumurtalar hemen sarılıp, talaşlı sandıklara doldurularak vapurla Avrupa’nın belli başlı merkezlerine sevk edilir. Böylece, Paris, Londra, Berlin, Breslav Anvers lokantalarında tüketiciye, iki, üç günlük taze yumurta verilmesi sağlanır.

Eğer bu yumurtalardan biri bozuk çıkarsa, Gulbe ticarethanesine şöyle bir açık mektup yazılırdı: “15 Nisan, VII, 15, M İşaretli yumurta bozuk çıkmıştır”

Hemen kısa bir araştırmadan sonra, VII numaralı Kuopio kazasından 15 nolu öğretmenin madam M.den aldığı yumurta bozuk çıkmıştır. Derhal öğretmene mektup yazılıp, kadın ikaz edilir. Tekrarı halinde kendisinden yumurta alınmayacağı ihtar yapılır.

On sene sonra, Thomas Gulbe Finlandiya’nın yumurta kralı olur. Ülkenin her kazasına, tavuk besleme merkezleri açar, burada damızlık için cins tavuklar yetiştirip, ucuz bir fiyatla köylülere satar. Yumurta ticareti ile birlikte, kümes, av kuşları ve av havyaları ticaretine başlar. Ülkeye her yıl milyonlar kazandırır.

Thomas Gulbe Ticarethanesi, her yıl gelirinden yüz bin mark köy okuma odalarına, yüz bin mark çiftçilerin Norveç, Danimarka ve İsveç'te ihtisas yapmalarına, yüz bin markta Finli âlim, sanatçı ve yazarlarının yurt dışında araştırma yapmaları için vermektedir. Thomas Gulbe sekiz yıldır bu ödemeyi yapmaktadır”(Petrov,80-84).

Yarvinen, Thomas Gulbe'nin yumurta krallığı hikâyesinin ardından, kendi krallığını nasıl elde ettiğini anlatmaya geçer.

Kendisi, “Robenson hikâyesinden aldığı dersle, kendi işinde bir çeşit Napolyon olmaya karar verir. Önce Finlandiya'yı, ardından da Avrupa'yı fethetmeyi kafasına koyar. Ancak, bu fatihin ne kılıcı, ne de silahı vardır. O sadece ekonomi veya iktisadın fatihi olmayı amaçlamıştır. Bu düşüncesiyle de, o zamana kadar dünyada süregelen kahramanlık imajını değiştirmiştir.

Yarvinen, önce küçükten işe başlar. Küçük bir şurup fabrikası açar. Bu fabrika, bir samanlığa veyahut bir patates deposuna benzeyen ahşap bir binadır. Yani fabrika çok iptidai ve basitti. Banka müdürüne gidip: “Ben bütün Finlandiya'yı zapt ederek tatlı kralı olmak istiyorum” der. Ardından yapmak istediklerini banka müdürüne uzun uzadıya anlatır. Müdür: “Bir defa deneyiniz. Sizin gelecekteki krallığınız için bir miktar sermayeyi biz de tehlikeye koyacağız” ifadesinde bulunur.

O, “Tatlı krallığı” tabirini ilk defa banka müdüründen işittiğini ve sözcüğün de kendisine çok cazip geldiğini söyler.

Yarvinen, yaptığı şurubun temiz, koyu ve şekerden daha tatlı olduğunu, ilk başlarda köyleri dolaşıp, şurup vererek patates topladığını, bunlardan şurup yaparak tekrar patatesle değiştirdiğini belirttikten sonra, ikinci yıl Finlandiya'nın çeşitli yerlerinde bu şekilde, fabrikasının olduğunu söyler.

Sonra, Finlandiya'nın ormanlarında bol olan çileği reçel yapmak için, kışın köylülere bol miktarda veresiye şurup dağıtır. Köylüler, yaz gelince şurupların karşılığını çilekle ödemeye başlar. Köylüler, çoluk çocuğu kırlara salıverir. Topladıkları çilekleri arabalarla Yarvinen'e taşımaya başlarlar. Böylece çilekler çok ucuza mal olur.

Köylüler ve işçiler Yarvinen,'in reçellerini ekmek üzerine sürerek yemeye dadanırlar. Reçel ve ekmek çok defa ailede öğle ve akşam yemeğinin yerini almaya başlar. Çünkü yaptığı reçel, tatlı, lezzetli, ucuz ve zengin gıdalıdır. Ertesi sene, Finlandiya'da üretilen çilekler az gelmeye başlayınca, Rusya ve Almanya'ya siparişlerde bulunur. Rusyanın meşhur “Vladimirofski” vişnelerini, İrlanda'nın çok şeker ihtiva eden bir tür patatesini, ithal etmeye başlar.

Bu arada köylülere de yemiş fidanları ve tohumluk patates dağıtır. Bunları nasıl ekip yetiştireceklerini anlatır. Böylece bütün Finlandiya'yı çiftliği haline getirir. Bütün düşüncelerini şurup, patates, çilek ve vişne etrafında toplar. Bunların nasıl ıslah edilebileceği, nasıl ucuza mal edilebileceği hususunda düşünmeye başlar. Ülkenin işçisi, kayıkçısı, kömürçüsü Yarvinen'in reçelleri ile beslenmeye başlar.

O aralarda, Finlandiya'ya gelen bir İngiliz orman şirketi müdürü, işçilerin yedikleri reçeli görünce, kendisi de bir miktar yer ve ardından da: “Bu reçeller işçilere mahsus bir gıda değildir. Krallar sofrasına yaraşan bir tatlıdır. Bunların bu kadar ucuz fiyata satıldığına bir türlü aklım ermiyor” der ve ardından ilave eder: “Eğer size elli bin kutuluk sipariş verecek olsam, dediğiniz fiyat üzerinden verebilir misiniz?” Yarvinen: “ Bu takdirde size yüzde iki indirim yaparım” cevabını verir.

Bu sipariştten sonra Yarvinen'in reçelleri, önce İngiltere'de şöhrete ulaşır. Ardından da Danimarka, Hollanda, Belçika, Almanya, Fransa ve hatta Amerika'da bile satılmaya başlar.

Yarvinen emrinde mütehassıs elemanlar çalıştırır. Bunlar zaman zaman ülke içinde seyahatler yaparak, köylülere patatesin, vişnenin, çeşitli çileklerin nasıl yetiştirildiğine dâir bilgiler de verdiklerini anlatır (Petrov,85–86) ve konferansın burasında hocalara dönerek : “Siz benden daha iyi bilirsiniz ki, şeker fazladan bir çerez değildir. Şeker, gıdalanmanın ve sağlığı korumanın esasıdır. İyi beslenen bir adam, iyi beslenen bir millet, daha az içki içer. Tatlı acının daima düşmanıdır. Acının, tatlının düşmanı olduğu gibi, sarhoşlar tatlıyı sevmezler. Tatlıyı sevenler de alkollü içkilerden hoşlanmazlar”der. İşte, bundan dolayı Yarvinen, reçel kutularının üzerine: “İçkiye Manidir” ibaresini yazdırır.

Yarvinen sözlerini şu şekilde sürdürür: “Limanda, Yarvinen markalı binlerce sandığın vapurlara yüklendiğini gördüğüm zaman, kalbim sevinç ve mutluluk duygularıyla dolar. Bunlar benim askerlerimdir, sanırım. O askerler ki, bir milletin huzuru ve ailelerin mutluluğu için çalışırlar. Ben hayalimde onları mukaddesleştiririm. Her bir kutuyu ayrı ayrı cilalarım. Yaptığım çalışmalarını takdis ederim. Bütün bunları, ben de mukaddes ateşi alevlendiren o güzel kitabın dahi yazarı Daniel Defoe’ye borçluyum”(Petrov,87).

Yarvinen burada, ülkeye yaptıkları hizmetlerden dolayı hocalara teşekkür ettikten sonra, sözü dünya milletlerine getirerek bazı değerlendirmelerde bulunur: “ Umumi tarihi okudum. Birçok ilim adamlarıyla görüştim. Uzun uzadıya düşündüm. Ve hala da düşünüyorum. Sanıyorum ki yeryüzündeki milletlerin çoğu henüz yamyamlıktan kurtulamamıştır. Yalnız, şimdiki yamyamlık başka şekilde oluyor.

Başkalarının topraklarını zorla alan kumandanlardan, niçin bu kadar büyük bir saygıyla söz edildiğini anlamıyorum. Büyük İskender, Anibal, Sezar, Şarlman, Napolyon ve daha bunlar gibi binlerce kumandan başkalarının topraklarını yağma etmekten başka ne yapmışlardır?” sorusundan sonra devamında: “Bu istilâlar sonunda büyük devletler meydana gelmişse de halk aç ve cahil kalmıştır. Başkalarının serveti veya okul diploması sayesinde, sağlam bir toprağa ayak basanların her biri, milyonlarca vatandaştan her birini karanlıktan kurtarmak için, parmağını bile oynatmamıştır. Bunlar bilmek istemiyorlar ki, cahil, sarhoş ve aç insanlardan meydana gelmiş büyük bir devlet, bataklık bir zemin üstüne taştan yapılmış bir kuleye benzer.” İfadesinde bulunarak, bu tür kahramanlığın doğru olmadığı beyanında bulunur.

Bu sözlerden sonra Yarvinen: “ Ben Suomi’nin iki milyon halkının, eğitim ve öğretim görmesini, gerek kendi hayatlarının, gerekse devlet hayatının yapıcısı olmalarını diliyorum”(Petrov,88) deyip, toplantıda hazır bulunan hocaları selamlayarak konuşmasına son verir.

Yarvinen’in bu sözleri üzerine, Torsten Forsten adında ihtiyar bir köylü “âmin” der. Sonra diğerleri de “âmin, âmin” diye tekrar eder. Bu Torsten Forsten’in üç oğlu da Helsinki Üniversitesinde profesördür. Kendisi ise ağaçlardan çam sakızı toplamakla meşguldür.

Bu âmin töreninden sonra, başkan ayağa kalkar ve: “Yarvinen’in bu makul ve duygulu sözlerinden sonra başka söze gerek olmadığını, Yarvinene’in bu sözlerinin derece bakımından halkın üstünde bulunanları: “Bizim yanımıza geliniz! Bize öğretiniz!” diye haykıran bir çığlğın ifadesi olduğunu sözlerine ekleyerek konuşmasını bitirir.

Yarvinen’in bu konuşması, bütün Fin gazetelerinde neşredilir. Bu konuşmadan uzun uzadıya söz edilir ve bazı şehirlerde zengin tüccarlar, halk üniversiteleri için binalar hediye eder. Bir kısmı da yeni binalar yapılması için para verirler (Petrov,89). Yazar bunlardan sonra, sözü ülkede yapılan sağlık seferberliğine getirir.

Ülkenin sağlık sorunlarının halledilmesi, halkın boğuşmakta olduğu hastalıkların ortadan kaldırılması için hükümet, il ve ilçe yönetimlerinde uzmanlardan meydana gelen doktor ekipleri oluşturulur. Diş hekimleri, kadın hastalıkları uzmanları, çocuk doktorları el ele vererek ülkenin her tarafını dolaşmaya başlar. Bu doktorlar gittikleri yerlerde hastalıkları tedavi ederken, bir yandan da halka hastalıklardan korunma yollarını öğretirler. Çıplak gezen halka ucuz ucuz elbiseler dağıtılır. Giyinmeyi öğrenen halk arasında hastalıklar azalır; doğum oranı artar; bebek ölümleri azalır. Böylece, Fin halkı insan gibi yaşamaya başlar. Ülkede çalışan insan sayısı artınca ülke de zenginleşmeye başlar (Petrov,105–107). Ülkenin zenginleşmesiyle Fin ülkesi bataklılar ülkesi olmaktan kurtulup “Beyaz Zambaklar Ülkesi” olur. Finliler uzun yıllar milli kültürlerinin gelişmesi ve ilerlemesi için çalışırlar ve bugün birçok Avrupa ülkesinden daha yüksek bir uygarlık derecesine ulaşırlar. Artık, büyük ve küçük komşularının saldırısıyla, özgürlük ve bağımsızlıklarını kaybetme tehlikesinden kurtulmuşlardır.

BÖLÜM 4: OSMANLI DEVLETİNDE EĞİTİM ALANINDA YAPILAN REFORMLAR

Osmanlı Devleti'nden günümüze eğitim sistemindeki gelişmeleri, eğitim kurumlarının değişmesi şeklinde ele alamayız. Çünkü, bu değişimin temelinde toplumsal değişim vardır. Bu değişimde eğitim toplum ilişkisinin çok iyi tahlili gerekir.

Genellikle eğitim kurumları, toplumun yapısına göre şekillenir. Bu değişimde etkili rolü, toplumun yapısının belirlediği söylenebilir. Eğitim, aktardığı bilgi ile toplumu şekillendiren araçlardan biridir.

16. yüz yılda Osmanlı Devleti'ne baktığımızda, toplumsal farklılaşmanın dört ana gurupta şekillendiğini görürüz. Bunlar; askeriye, ilmiye, tüccarlar ve sanatkârlar, köylü ve reâya olarak sıralanır.

Askeriyenin eğitimi, bu kurumun iki kaynaktan beslenmesi dolayısıyla, iki farklı şekilde olmaktadır. Devşirme yoluyla asker olanlar; acemi oğlanlar kışlası, mehterhane, cambazhane gibi okullarda eğitim görüyorlar, bu eğitim süresinde sivrilenler, üst kademelere kadar yükselebiliyorlardı.

Askeriyeye babadan oğula geçiş yoluyla gelenlerin eğitimi, kendi konaklarında yapılmaktadır. Bu konaklarda bir tür usta-çırak ilişkisi vardır.

İlmiyenin eğitimi ise; medreselerde yapılırdı. Eğitim sürekli devam eder ve eğitimin her kademesine tekabül eden bir ilmiye bölümüm bulunurdu. Bunlar; kadı, kadı asker, şeyhülislâm vb. medreselerde var olan kademelerden geçerek eğitim alan kişilerdi. Eğitimde ulaştıkları düzeye göre bir göreve atanırlardı.

Tüccar, sanatkâr ve köylülerin eğitiminde durum biraz daha farklıdır. Tüccar ve sanatkârlar, “lonca” halinde örgütlenerek, usta-çırak ilişkisi içinde eğitimi düzenleyici bir durum söz konusudur.

Köylünün ise özel bir eğitim kurumu yoktur. Üretim ve toplumla ilişkili değerler aile içinde öğrenilir.

Sıbyan mektepleri eğitimin ilk başlangıcıdır. 4-6 yaşlarındaki kız-erkek çocuklarının birlikte okuduğu bu okullarda, Kur'ân okuma, namaz sureleri, din

pratiği, biraz da yazı öğretilir. Lonca çıraklığına, medreselere bu okullardan sonra gidilir (Tekeli 650–651).

Osmanlı Devleti'nde Batılı anlamda eğitim yapan okulların açılması ilk olarak askeri alanda görülür.(Kodaman, 3) 1770 de Osmanlı donanmasının Ruslar tarafından yakılması sonucu, yeni bir donanma yapımı için bir tersane kurulmasına karar verilir. Gemi yapımından anlayan kişilerin yetiştirilmesi için de, 1773 yılında, III. Mustafa döneminde (1757–1773) İstanbul'a gelen Baron de Tott adlı Macar asıllı Fransız ajanı askeri ıslâhat sahasında hükümdara yardımcı olur. Orduda süratçi ocağının teşkili, yeni icat topların kullanılması, tophanenin ıslâhı ve mühendishane mektebi kurulması gibi önemli yenilikler yapar. Adı geçen şahsın mühendishanede verdiği dersler bizim Avrupa tekniği ile resmi ve aleni ilk temasımız olur.

Bu sırada devlet, Fransız siyasetinin telkini ile Lehistan kralı meselesi yüzünden Rusya ile savaşa tutuşur.(1768–1774) Kaynarca Antlaşması ile sonuçlanacak olan bu savaştan sonra yenilik hareketleri bir müddet unutulur. Baron de Tott'un gitmesinden biraz sonra da, bütün yenilikler ortadan kaldırılır. Ancak, yenilik tarihimizde mühim bir yeri olan Halil Hamid Paşa'nın başbakanlığa gelmesiyle bu yenileşme çalışmaları tekrar başlar.

Halil Hamid Paşa, evvela süratçiler ocağını tekrar kurar. “Hendesehâne-i Bahri” açar. Ordu için önemli miktarda mütehassis getirir. “Mühendishâne-i Bahr-i Hümayûn” adlı okul, Osmanlıda açılan ilk yüksek okuldur.(Aksoy, yayınlanmamış ders notları, 11,12)

III. Selim'in orduyu yenileştirme çalışmaları sırasında, 1794 yılında “Mühendishâne-i Berr-i Hümayûn”u kurduğu görülür. 1835 yılında bu okuldan mezun olan iki zâbit ve on öğrenci İngiltere'ye eğitim amaçlı gönderilir.

II. Mahmud, 1826 da askeri gerekçelerle “Tıphâne-i Âmire ve Cerrahhâne-i Ma'mure”yi açar. Eğitimde dönüşümün askeri alanda başlaması, yüksek öğrenimin ele alınmasını zorunlu kılar. Ancak, Osmanlı toplum yapısı buna hazır değildir. Çünkü ilk ve orta öğrenim daha örgütlenmiş değildir. Bir öğrenci bu yeni açılan yüksek okullara okuma-yazma bilmeden girer, on dört yıl gibi uzun bir

süreden sonra ancak mezun olabilir. Bu durumun ortadan kaldırılması için ilk ve orta öğretimin örgütlenmesi öncelikli yapılması gerekir.

Tanzîmât dönemine geldiğimizde, ilan edilen Tanzîmât Fermânı'nda eğitimle ilgili herhangi bir ilke yer almamasına rağmen, bu dönem eğitimin örgütlenmesinde önemli değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Maârifle ilgili reformların Tanzîmât Fermanı'nda yer almamasının en önemli nedeni, o zamanki muhafazakarların tutumlarında ve siyasi olayların yoğunluk kazanmasından ileri gelir. 1845 yılında Sultan Abdülmecid, devlet erkânının dikkatini çekerek maârifle ilgili gerekli tedbirlerin alınmasını emreder. (Kodaman,1991, 8- 13) Tanzîmât'la birlikte ortaya çıkan sorunlar, bugünkü tarzda orta öğretime tekâbül eden okulların açılmasıyla, ortadan kaldırılmaya çalışılır. Bu dönemde birçok yeni eğitim kurumu açılır. Bunlar arasında, rüştiyeler(1838), Mekteb-i Ulûm-u Edebiye(1839), Mekteb-i Maârif-i Adliye(1838) sayılabilir.

Ayrıca bu dönemde Batı'ya öğrenci gönderimi de artar. Tanzîmâtçılar, Mehmet Ali Paşa'yı örnek alarak, 1855 de Paris'te altmış öğrenci ile Mekteb-i Osmanî'yi açarlar.

Rüştiyelerin, Osmanlı yönetimi için gerekli memurları yetiştirmekte yetersiz kalması üzerine, daha üst kademe okulların açılmasına başlanır. Memur yetiştirmek amacıyla 1862 de "Mahrec-i Âklâm" açılır. Daha sonra; 1865'te Dârüşşafaka, 1868 de Galatasaray Sultânî'si açılır. Eğitim sistemindeki bütün bu gelişmeler, yeni öğretmen ihtiyacını ortaya çıkarır. Öğretmen yetiştirmek amacıyla, Dâru muallîmin (1847), Dâru muallîmin-i Sıbyan (1862), Dâru muallîmât (1870) açılır.

Toplumda, eğitim ihtiyacı yalnız erkeklere has bir özellik olarak görülmez; kızların eğitimi için de, Ebe Mektebi (1842), Kız Rüştiyesi (1858), Kız Sanayi Mektepleri(1870) açılır.

Yapılan bütün bu çalışmalara ve geliştirilen eğitim kurumlarına baktığımızda, genellikle Osmanlı sivil ve askeri bürokrasisinin yeniden şekillendirilmeye doğru gidildiğini söyleyebiliriz. Fakat bunun yanında, toplumun diğer kesimleri içinde çalışmaların yapıldığı göze çarpar. Mesela, Tanzîmât Fermanı'nda da işaret edilen ziraat konusuna el atılır. Bu maksatla 1847 de İstanbul'da, Ayamana Çiftliğinde

bir ziraat mektebi açılır ama, bu okul kısa bir zaman sonra kapatılır. 1864'te açılan Mekteb-i Sanayi'de de başarı sağlanamaz ve bu okul da kapatılır.

1869 da Saffet Paşa'nın Nâzırlığı zamanında hazırladığı eğitim programı, Osmanlı eğitimini uzun yıllar yönlendirmeye yeter. Saffet Paşa'nın hazırladığı programda, köylerde, mahallelerde sıbyan, kasabalarda rüştiye, bin haneli kasabalarda idâdiye ve vilayet merkezlerinde sultâniye açılması önerisi yapılır. Bu okulların üstünde bir dârülfünun açılması öngörülür. 1870 yılında açılan Dârülfünûn, ilmiye sınıfının baskısı ve bazı tartışmalar olması dolayısıyla 1871 yılında kapanır (Tekeli,655–657). Bu kapanma meselesine ileride tekrar dönülecektir.

1864 yılında Maârif bakanlığında yüksek eğitim kurulu seviyesinde “Meclis-i Kebir-i Maârif” adında bir meclis kurulur. Bu meclise, aralarında Türk olmayan Rum, ermeni, Katolik, Protestan ve Yahudilerden seçilmiş maârif adamları atanır. Bunun yanında da Münif Paşa'nın başkanlığında ayrı bir tercüme odası kurulur. Bu çalışmalar, dînî alandan ayrı olarak yüksek öğrenim kanalı ile Tanzîmât döneminde doğmuş olan “Osmanlılık milliyet” ideolojisini geliştirme siyasetinin güdülmeye başladığını gösterir. Laik eğitim yoluyla “Osmanlılık” ideolojisini teşvik eden Fransız hükümetinin tavsiyesiyle, 1867'de Fransız eğitim bakanı Victor Duruy'ye Osmanlı eğitim kurumlarının sistemleştirilmesi için bir proje hazırlatılır.

Duruy'nin projesinin tavsiye ettiği girişimlerin başlıcaları, dinler ve milliyetler arası ortaöğretim okulları açılması, fen, tarih, hukuk, idareci yetiştirecek bir üniversite kurulması ile genel kitaplıklar açılmasını kapsar. Kabul edilen bu projenin ışığında 1869 yılında Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi hazırlanır. Daha sonra açılan Galatasaray Lisesi bunun bir ürünüdür. Yine aynı nizamnâmeye dayanılarak kurulacak üniversitede üç fakülte bulunacaktı. Bunlar, Edebiyat, Hukuk ve Fen fakülteleriydi. Bu fakültelerde dersler Türkçe okutulacaktı. Ancak, yabancı profesör bulunması gereken derslerde Fransız dili kullanılacaktı” (Berkes,2002,236-237). Adı geçen nizamnâme ile Osmanlı Devleti, modern Fransız sömürge sistemine ilk adımını atmaya âmâde bir devlet haline getiriliyordu. Bereket versin ki, Şeyhü'l- İslâm Hasan Fehmi Efendi bu projeyi engellemeyi başarmıştır.

Tanzîmât'tan sonra, Osmanlı Devleti'nde eğitim alanında yapılan yeniliklere bakıldığında, plânsız ve programsız bir eğitim reformu görülür. Bu reform çalışmalarında, eğitim ve öğretimde birliği tesis etme hedefinden uzaklaşma yönünde bir siyaset takip edildiği hissi ağırlık kazanır. Çünkü Müslüman teba' ile yabancı unsurlar, açmış oldukları okullarda, eğitim alanında farklılaşmayı iyice belirgin hale getirirler. Yeni sistemde açılan mektepler, medreselere dokunulmadan devam ettirilir. Maârif sistemini modernleştirecek ilmi, kültürel değerler söz konusu değildir. Medreseler kendi kabuğuna çekilirken, yeni mektepler Batı'yı taklitten öte geçemez. Dolayısıyla, yeni ve gerçekçi bir eğitim sistemi oluşturulamaz.

Tanzîmât döneminde devlet, tercihini mektep lehine yapınca, "Yeni Osmanlı Toplumunu" meydana getirme görevi mekteplere verilir. Ancak, bu mekteplere yalnız Türk öğrenciler gittiği için istenilen hedefe varılamaz. Çünkü, gayr-i Müslimler kendi milli mekteplerini kurarak kendi çocuklarına milli bir eğitim verir hale gelirler. Devlet buna engel olmaz. Yine bu dönemde yabancılar dini ve lâik mektepler kurma hakkı elde edince, birçok yeni okullar açılır. Bu yeni okulların açılmasıyla da, Osmanlı eğitim sistemi tamamen parçalanarak, yeni bir manzara arz eder hale gelir.

Modern anlamda eğitim ancak, II. Abdülhamid döneminde yerleşir ve devlet eğitimdeki görevinin farkına ve şuuruna varır. Yeni mektepler açılır, devlet açılan yeni mekteplerin ihtiyaçlarını karşılamaya başlar. Anadolu'ya yönelik bu dönemde başlar ve hızlı bir şekilde gelişir. Azınlık mektepleri de yine bu devirde kontrol altına alınır (Kodaman, xiii,xiv).

BÖLÜM 5: SULTAN II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE EĞİTİM REFORMLARI

Sultan II. Abdülhamid, Sultan Abdülaziz döneminde hazırlanan 1869 nizamnâmesinde belirtilen eğitim sistemini uygulanmaya devam eder. Bunun yanında, 1876 da ilân olunan Kânûn-i Esâsi’de maârifle ilgili maddeler de dikkate değer. Burada: “Memlekette yapılan her türlü ıslâhatın ve memleketin ilerlemesi ancak ulûm ve maârif kuvvetiyle olacaktır” ibaresi önemle vurgulanır. Böylece eğitim-öğretim işleri Kânûn-i Esâsi emri olarak, devletin görevleri arasına girer (Kodaman,1991, 28). Bu, devletin eğitim konusuna ciddiyetle eğilmesine zemin hazırlar.

Sultan II. Abdülhamid devrinde yenileşme hareketleri hakkında çeşitli çalışmalar yapan ve görüşler bildiren önemli devlet adamlarının olduğunu görmekteyiz. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde Batılılaşma fikrinin ortaya çıkmasıyla devlet erkânından bu mesele ile ilgilenenler biri de Hayreddin Paşa’dır.(1820) Batılılaşma düşüncesi Osmanlı’da ilk defa II. Mahmut döneminin başlangıç yıllarında, İsmail Ferruh Efendi’nin Ortaköy’deki yalısında toplanan “Cemiyet-i İlmiyye’de tartışma konusu olmuştur. Sadık Rıfat Paşa da, yazmış olduğu risalelerle Tanzimat Hatt-ı Hümayunu’na zemin hazırlamıştır. Bu risalelerin toplandığı eser, “ Müntehabat-ı Âsâr” başlığı altında basılmıştır. 12 sayfa tutarındaki bu eserden Tanpınar bahsetmiştir. Sadık Rıfat Paşa bu risalede, “Avrupa’nın şimdiki sivilizasyonu, yani usûl-i menüsiyet ve medeniyeti iktizasında... teksir-i efrad- ı millet ve imar-ı memalik ve devlet devlet ve istihsal-i asayiş ve rahat esbâb-ı âdidesiyle icra ve istihsal etmekte” olduğundan bahsedildikten sonra, “ bu madde-i lazimenin üss-i esası her bir akvam ve milletin can ver mal ve ırz ve itibarı hakkında emniyet-i kâbilesinin istihsali” olduğu belirtilmiştir. Rıfat Paşa Avrupa’da eğitime önem verildiğini, erkek ve kız çocukların ilköğretimden çoğu devlet okullarında istidat ve heveslerine göre sanat öğretimine devam ederek bir meslek sahibi olduklarını bildirir. Osmanlı paşalarından Hayreddin Paşa, ıslahat taraftarı bir kişiydi. O’na göre, Avrupa medeniyeti bize göre çok ilerideydi. Bunun sebebi olarak da söz konusu medeniyetin “adalet ve hürriyete” dayanmasını gösteriyordu. İlerilik, iklim veya din yüzünden olmayıp, akıl temeline oturtulmuş kanunların uygulanmasıyla oluşur.

Hayreddin Paşa'ya göre; Müslümanların Avrupalıları körü körüne taklit etmesi yanlıştır. Ancak “Cenab-ı vacibül-vücudun izin verdiği şeylerde, ecnebilere kendimizi bezetmekten şeraitimiz bizi men etmemiştir” diyerek medeniyetin ilerlemesine yarayacak yeniliklerin alınmasını uygun görür.

O, İslam dünyasının iktisaden kalkınması gerektiğini de vurgulayarak, sanayileşmenin, ticaretin geliştirilmesini ister. İktisadi kalkınmanın ve ticaretin gelişmesi için sermaye birikimi sağlanarak, anonim şirketler kurulması taraftarıdır. Paşa'nın bu şekilde tavsiye ettiği iktisat siyaseti, liberal anlayışta olup, devletin iktisadi hayata müdahalesine karşıdır. Devletin iktisadi yapısı bu şekilde kalkındıktan sonra, halkın eğitilmesi ve gelişmesi daha kolay olacaktır.

Yeni Osmanlıların ileri sürdükleri fikirlerin daha gerçekçilerini, devlet tecrübesiyle belirten Hayrettin Paşa, padişahın yetkilerini kısıtlayan bir meşrutiyetçi anayasanın kabul edilmesiyle de, imparatorluğun parçalanmaktan kurtulacağına dair Yeni Osmanlıların benimsedikleri görüşe katılmaz (Kuran,1994,156–159).

noktasında adımlarını gördüğümüz Sâid Paşa (1840–1914), uzun meslek hayatı boyunca, eski imparatorluğu muasır bir devlet haline getirmek için çalışmıştır. Bunun için Said Paşa, eğitim ıslahatına hayati bir önem vermekteydi. O'na göre; “maarif-i umumiye intişar etmedikçe, devlet-i âliyeleri umur-ı dâhiliye ve hariciyesini hüsn-i idareye muktedir rical, hukuk-i ammeyi hakkıyla hall u fasl edecek hukkâm, askeri hüsn-i idare edecek kumandan ve vâridâtın menbânını fenn-i tedbiri servete göre imâl ve tevsî esbâbını gösterecek mal memuru bulamaz.” Ayrıca Müslümanların eğitimi esaslı bir şekilde ıslah olunmalıdır. Dürüstlük de çok önemlidir O'na göre. Bu itibarla, suiistimallerle mücadele edilmeli, dürüst memurlar korunmalıdır. O'nun zamanında vilayet merkezlerinde birer üniversite ve birer yüksek teknik okulu açılması da düşünülmüştür. Halkın eğitim sorununun çözülmesinin bir yolu da budur. Sadık Rıfat Paşa ile Said Paşa'nın düşüncelerini karşılaştırdığımızda şöyle bir sonuca varmamız mümkün olacaktır. Sadık Rıfat Paşa, ülke içersinde huzuru ve sükûnu sağlamanın yalnız kanunlarla mümkün olamayacağını, vatandaş ahlâkını taşıyan namuslu ve iş anlar memurlar yetiştirilmesinin gerekli olduğunu vurgular. Ancak, memurların haklarının ve geleceklerinin garanti altına alınmasının önemli olduğunu belirttikten sonra,

memurların olur olmaz şeylerle mallarının ellerinden alınmasının vahim sonuçlara yol açabileceğini belirtir. Said Paşa da, memurların dürüst olması için yapılan bazı yanlışların ortadan kaldırılması gerekir. Bir memur hata yaptığında bütün memurlar cezalandırılmamalı, dürüst memurlar tespit edilmeli ve suçlu olan kim ise o cezalandırılmalıdır. Aksi takdirde devletin işlerini görecektir memur bulunamayacağını önemle vurgular. (Said Paşanın hatıratı, c.1,s,423) Oysa bu dönemde üniversite ve yüksek okul projesi, devletin o zamanki imkânları üstünde tasavvurlar ihtiva etmesi dolayısıyla, kolay kolay gerçekleşecek bir durum değildi.

Sâid Paşa, en çok eğitim alanında çalışmalar yapmıştır. Önce vilayetlerde maarif müdürlükleri kurmuş, sonra da birçok okul açarak ıslahata girişmiştir. Zamanında, var olan rüştiye mekteplerinin sayısını artırmıştır. 1901–1903 yılları arasındaki sadrazamlığı döneminde ise, eğitim siyasetinde değişiklik yapmış, rüştiye memurlarını yüksek okullara yönlendirmiştir. Bu hareketinin sebebi, cemiyetin kalkınmasında, meslek sahibi yurttaşlar yetiştirmenin, devlet hizmeti için aydınlar yetiştirmekten daha faydalı olacağı inancıdır. 1879–1884 yılları arasında İstanbul'da açılan, maliye, hukuk, sanayi-i nefise, lisan, ticaret ve mühendis mektepleri yine onun teşebbüsünün eseridir. Sâid Paşa'ya göre; sanayi mektepleri genel eğitim içinde yer almalı, müspet bilimlere ağırlık veren fen mektepleri açılmalı, ilkokulu bitirenlerin bir bölümü yüksek öğrenime, bir bölümü de meslek ve teknik okullarına yönelmelidir (Sâid Paşa, 403,405).

Sâid Paşa'nın ısrarla üzerinde durduğu meslek okulları meselesi günümüzde de büyük bir sorun haline almıştır. Bu gün meslek liseleri sanayi ve üretim alanına ara eleman yetiştirmesi gerekirken maalesef, bu okullar okuma yazma bilmeyen, hiçbir şeyden anlamayan öğrencilerin uğrak noktası olmuştur. Meslek lisesi mezunları ne doğru dürüst bir iş bulabilmekte, ne de yüksek öğrenime devam edebilmektedir. İmam- Hatip liselerinin üniversiteye gitmesini engellemek için, bu ülkenin bir zamanlar gözbebeği olan ve günümüzde de kalifiye eleman yetiştirme alanında başarılı olması beklenen meslek liseleri kurban seçilmiştir. Kısaca, meslek lisesinden mezun olan bir öğrencinin ne yüksek okul hakkı ve ne de iyi bir iş bulma imkânı vardır.

İstanbul'da bir Türk üniversitesinin kurulması çalışmalarını başlatan ve bu üniversitenin kurulmasını sağlayan Sâid Paşa, her Osmanlı vilayetinde bir

üniversite açmak teklifini II. Abdülhamid'e sunmuş, bu proje sınırlı bir şekilde de olsa gerçekleşmiştir.

Sâid Paşa, Osmanlı tüccarlarının Batı ticaret usullerine alışmaları için de 1882'de İstanbul'da ticaret odasını kurmuştur. Bunun yanında ulaştırma alanında da birçok faaliyette bulunmuş, zamanında 50.000 kilometre yol yaptırdığı iddiası ortaya atılmıştır. Sâid Paşa'nın gerçekleştirdiği ıslahatların birçoğu kendinden önceki zamanlarda plânlanmıştır. O'nun en büyük meziyeti, bu plân ve tasarıları daha sistemli olarak gerçekleştirmesidir.

Bu konuda elimizde bulunan önemli belgelerden biri de, Islahat çalışmaları arasında gördüğümüz Sâid Halim Paşa'dır. (1865) Sâid Halim Paşa, Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın torunudur. Servet sahibi bir kişi olduğundan, II. Abdülhamid'in istibdadına karşı çıkan, yurt dışında faaliyet gösteren Genç Türk Hareketini mali yönden desteklemiştir. Daha sonrada bu muhalif harekete katılmıştır.

II. Meşrutiyet düşünürü olan paşayı ilgilendiren meseleler, Osmanlı Devleti'nin siyasi ve içtimai durumudur. 1908 inkılâbının mahiyetini, bu inkılâbın hangi temellere dayandığını, meşrutiyet rejiminin Osmanlı toplumuna ne gibi değişiklikler getirdiğini inceler ve ortaya çıkan sorunları tespit ederek bu sorunlara çözüm yolları arar.

Paşa'ya göre, yapılan ıslahatlarda başarısız olunmasının temel sebebi, Batı'nın taklit edilmesidir. O'na göre Batı'yı taklit, Tanzimatçılarla başlamış ve hususiyile adliye ve maarif sahalarında ikilik ortaya çıkmıştır. Siyasi ve içtimai buhranın artışında, 1876 Kanun-i Esasi'yi hazırlayanların payı büyüktür. 1908 de yeniden uygulamaya konan, 1876 Kanun-i Esasisi'nde yapılan değişiklikleri de taklitçilik olarak görür ve yapılan değişikliklerin, Kanun-i Esasi'yi daha demokratik hale getirdiğini söyler. Ancak, böyle bir anayasanın bizim toplumumuzda uygulanmasının sakıncalı olduğunu, milli bütünlüğünü sağlamış ülkelerin bu anayasayı uygulayabileceklerini ifade etmektedir (Sâid Halim Paşa'nın, Buhranlarımız, 1338, say,7).

Batılılaşma hareketlerindeki çalışmalarıyla ön plana çıkan paşalardan biri olan Sat'i El- Hüsri (1880), okullarda öğretmenlik yapan, tabii ilimler öğreten bir kişiyken,

hükümetin okullara müdahale etmesiyle Jön Türk Hareketine katılır. 1908 ihtilâlden sonra, hürriyetin ve meşrutiyetin faydaları üzerine ateşli nutuklar verir, ancak politikada hayal kırıklığına uğrar. Yeni bir Osmanlı toplumu yetiştirmenin eğitimle mümkün olacağına inanır ve bunu gerçekleştirmek için öğretmenliğe geri döner.

Jön Türk dostlarının desteğiyle 1908 Eylülün de İstanbul Darülmüallimîni İbtidaiyesine yönetici olarak girer. Darülmüallimîni Fransız eğitim modeline göre yenileştirir. Kısa zamanda nitelikli bir öğretmenler topluluğu oluşturur. Derslerin programını değiştirir. Okulda, uygulamaya yönelik çalışmalar yapar. Laboratuvarlar, kütüphaneler oluşturur. Pratik dersler ilk defa onun zamanında öğretilmiş ve öğrenciler yatılı olarak kabul edilmiştir. Bu yapılanlar okulun eğitim sistemini tamamen değiştirmiştir. Artık okulda teori derslerin yanında, uygulamalı dersler de okutulmağa başlanmıştır. Böyle bir uygulama ilk olarak göze çarpmaktadır (Ergin,1943,487).

Sat'i Bey, Türkçülük ideolojisine de açıkça karşı çıkmaktadır. O'na göre, Osmanlı eğitimi ferdin akli ve hissi kabiliyetinin dengeli ve uyumlu gelişmesinin göz önünde bulundurmalıdır. Sat'i Bey'in bu fikirleri, onu Ziya Gökalp'le uyuşmazlığa götürmüştür. Ziya Gökalp ile Sat'i Bey'in tartışmasının görünürdeki sebebi, Emrullah Efendi tarafından geliştirilen ve eğitimde yeniliğin ilköğretim yerine, yüksek öğretimden başlamasına dayanan ünlü "Tuğba Ağacı" nazariyesidir.(Kardaş,1978,321) Ziya Gökalp ile Sat'i Bey arasındaki bu çekişme zamanla, Osmanlı eğitiminin kendine has karakteri üzerine münakaşaya dönüştü. Gökalp, Türkçülükten ilham alan bir öğretim tavsiye ederken, Sat'i Bey; Türk milliyetçiliğinin bir doktrin haline gelmesinin Osmanlı birliğini tehlikeye düşüreceğini savunmaktaydı (Berkes,2002,28).

Görüldüğü üzere Osmanlı devletinin son dönemlerinde Avrupa'dan geri kalmamız birçok kişi tarafından fark edilmiştir. Batılı devletlerin seviyesine çıkmak için bazı paşalar gittikleri Avrupa şehirlerinde edindikleri izlenimleri birer rapor halinde padişaha sunmuşlardır. Çünkü o paşalar, Osmanlı Devleti'nin kurtuluşunu Batılaşmada görmekteydiler. Eskiyen ve görevini yerine getiremeyen devlet kurumlarının Batılı tarzda ıslah edilmesi, Osmanlı Devletinin yıkılmasını

engelleyecekti. Yapılan bütün ıslah ve halkı eğitime çalışmaları toplum olarak geri kalan Osmanlı Devletinin kurtarılması içindir.

Tanzîmât devrinde bir türlü İstanbul dışına götürülemeyen maârif hizmetleri, ancak 1878 yılından itibaren Osmanlı Devleti'nin her tarafına devlet eliyle götürülmeye başlanır (Kodaman,1991,38,Tecer,657). Ülke sathına yayılan eğitim kurumlarının ortaya çıkan finans sorunu ise, 1884'te koyulan yeni vergilerle ortadan kaldırılır.(9)

Yine bu dönemde, meslek okulları ve meslek yüksek okulları (Mekteb-i Fünûn-ı Mâliye 1878, Sanayi-i Nefise Mektebi 1879, Ticaret Mektebi1882) açılır. Bu okulla 1890 yılından sonra, İstanbul dışında da yaygınlaştırılmaya başlanır. Alman eğitim sistemini etkisiyle de, orduya mahsus “ Harbiye Mektebi” kurulur. (Tecer, 658) 1878 yılından itibaren eğitim alanındaki modernleşme çalışmaları, Osmanlı Devleti'nin her tarafına, yani halka doğru genişletilmiş olur.

Eğitim alanında yapılan reformların ve modernleşme çalışmalarının hız kazandığı bu dönemde, ilk olarak sıbyan mektepleri ele alınmış, açılan bu yeni sıbyan okulları ülkenin her yanına yayılmak suretiyle ilköğretim mecburi hale getirilmiştir. Yine bu dönemde, taşra maârif teşkilatı oluşturulur. Ayrıca ilköğretim; sıbyan ve ibtidâî mektepler olmak üzere ikiye ayrılır. Yeni ilkokullar açılırken, öncelik Müslüman nüfusunun yoğun olduğu bölgelere verilir. İlkokulların hızlı bir şekilde çoğalmasıyla, buralarda görev yapacak öğretmenlere olan ihtiyaç gittikçe artar.

Bu ihtiyacın karşılanması için pek çok vilayet merkezlerinde Dâru muallimin, bunun yanı başında da öğretmen açığını kapatmak için kısa süreli öğretmen yetiştirme kursları açılır (Kodaman,68–69).

Bu dönemde ilköğretime gereken ilginin yeteri kadar gösterildiğini söyleyebiliriz.

---

(9) Sami Paşazâde'nin tekliflerine bakımız, say, 18–32

Çünkü, genel maârif sisteminin temelini ilköğretimin teşkil ettiği hususunun farkına varılmış, bu bakımdan maârif reformuna ilkokullardan başlanmıştır. Reformların etkili ve toplumun ilerlemesine katkı sağlaması için, gerekli tüm tedbirler kâğıt üzerinde alınır; fakat, bu tedbirlerin bazıları, mali imkânsızlıklar, öğretmen yokluğu ve halkın tutumundan kaynaklanan sebeplerle uygulanamaz.

Sıbyan okullarının II. Mahmud döneminde yetersiz kaldığı anlaşılır ve 1838 yılında bu okulların ıslâhı yoluna gidilir. Bu ıslâh çalışmalarının yanında, sınıf-ı sâni adıyla okullar açılır. Daha sonra bu okulların adı, padişah tarafından “Rüştiye” diye değiştirilir. İlk rüştiye olarak karşımıza çıkan, 1838 yılında kurulan “Mekteb-i Maârif-i Adli”, meslek okulu niteliği taşır. Hükümet hem memur yetiştirmek, hem de mevcut memurların bilgilerini artırmak için bu okulları açtığını ilân eder.

1845 yılında toplanan “Muvakkat Maârif Meclisi”, rüştiyelerin sıbyan okullarının üstünde, dârulfünuna öğrenci yetiştiren orta dereceli okul hüviyetini onaylar. Önceleri öğretim süresi dört yıl iken, Dârulmaârif açıldıktan sonra, bu süre altı yıla çıkarılır. Ancak 1863’te, öğretim süresi tekrar beş yıla indirilir. Bu okullarda, Kur’ân, akâid, Arapça, hesap ve yazı dersleri okutulur. 1848 de Kemal Efendi, rüştiyelerin ders programını düzenleyerek, okutulan bu derslere Farsça, coğrafya ve hendeseyi de ilâve eder.

1867’ye kadar yalnız Müslüman çocuklarının gittiği rüştiyelere, bu yıldan sonra Hıristiyan çocuklarının da alınması prensip olarak kabul edilir. Ancak, rüştiyelere giriş için adaylara Türkçeden imtihana giriş şartı getirilir. 1869 yılına kadar sayıları hızla artan rüştiyeler, 1869 nizamnâmesiyle yeniden teşkilatlandırılır.

1876 yılından önce Osmanlı Devletinde, 423 rüştiye ve 20000’e yakın talebe vardır. Bu yıla kadar, doğru dürüst binaları olmayan rüştiyelere yeni binalar inşa edilir. Osmanlı- Rus savaşı sonunda (1877) elden çıkan toprak parçalarından dolayı ülkenin sahip olduğu rüştiye sayısında 75–80 civarında bir azalma olur. Mevcut rüştiyelerde de eğitim sekteye uğrar.

1879 yılında, Mekâtib-i Rüştiye Dairesi, rüştiye okullarını ıslâh ederken, bir taraftan da ülke genelinde bu okulların sayısını artırmaya çalışır. 1878–1884 yılları arasında 170 yeni rüştiye açılır ve rüştiyelerin sayısı böylece 470’e çıkar. Buradan,

mali güçlülere rağmen, yine de devlet bütçesinden rüştiye yapımına para ayrıldığını söyleyebiliriz.

1869 nizâmnesine göre, öğretim süresi dört yıl olan rüştiyelerde 1892 yılında bu süre üç yıla indirilir. 1879 yılında Sâid Paşa, rüştiye programlarına Fransızca dersini koydurur. Ancak, 1882 yılında, yeniden ele alınan rüştiye programları değiştirilerek din derslerine ağırlık verilir ve yapılan bütün itirazlara rağmen Fransızca dersi programdan çıkartılır. Buna karşılık yeniden düzenlenen programda, Türkçenin ders saati diğerlerine göre biraz daha artırılır.

Rüştiye öğretim kurumlarına, çeşitli okullardan mezun olan herkes öğretmen olarak alınmışsa da, buralarda görev yapan öğretmenlerin çoğunluğu Dârulmuallîmin çıkışlı şahıslardan gelmiştir (Kodaman, 1991–114).

İdâdîlere geldiğimizde şöyle bir durumla karşılaşıyoruz. İdâdî, ilk zamanlar okulların hazırlık sınıflarına verilen addır. 1869 nizamnâmesiyle idâdîler orta öğretimin bir kademesi olarak ele alınır. Bu nizamnâmeyle idâdîlerin durumu açıklığa kavuşturulmuş olur. Bu okulların 1873 yılına kadar kurulamayışının nedeni olarak maddi imkânsızlıklar gösterilir.

1876 yılına kadar taşrada bir, İstanbul'da dört veya beş idâdî açılır. Açılan bu idâdîler, ne bina yönünden, ne öğretmen yönünden ne de program yönünden yeterlidir. Çoğu kiralık binalarda ya da başka maksatla yapılmış yerlerde geçici olarak açılmışlardır. İdâdîlerin açılması için gerekli kaynak sağlanınca, 1885 yılından itibaren bu okulların açılması hız kazanır. Yeni binalar yapılmaya başlanır. Yapılan bu yeni binaların milli mimâriye uygun olması için çalışılır, fakat binaların plânlarını yapacak kabiliyetli mimârlar bulunamaz. Bunun üzerine yeni binalar, Paris'ten getirilen plânlara göre Fransız okulları tarzında inşa edilir. Sâid Paşa tarafından vilayetlerde idadi açma siyaseti, kısa bir zaman sonra tenkit edilmeye başlanır ve 1887 yılında Maârif Komisyonuna gelir. Alınan kararla, yapımı devam eden idâdîlerin inşaatı durdurulur. Taşrada açılan idâdîler, mali yetersizliklerden dolayı beş ve yedi yıllık olmak üzere ikiye ayrılır.

İdâdîlerin programına baktığımızda, bu okulların taşralarda açılmaya başlamasıyla birlikte, ders programlarına sadece ilm-i kelâm, ilm-i siyer ve Muhammediye gibi dini derslerin ilâve edildiğini görürüz. 1892 yılında, beş ve yedi yıllık idâdîlerin

programlarında köklü ıslâhatlar yapılır. 1896'dan sonra da, ders programlarına ahlâk ve fıkıh ilâve edilirken, bazı derslerin de müfredatı değiştirilir. 1902 de derslerin çok yoğun olması nedeniyle leyli idâdîler sekiz, nehâri idâdîler altı yıla çıkarılır. Bunun üzerine bazı idâdîlerde, ziraat ve sanayi kısımları açılır, din derslerinin saatleri azaltılır. 1904 yılına gelindiğinde bu okulların eğitim süresi yine yedi ve beş yıl olmak üzere düzenlenir. Sultan II. Abdülhamid'in emriyle de bütün okullarda din ve ahlâk derslerinin saatleri artırılır.

Sonuç olarak programlarla ilgili şunları söyleyebiliriz. Sultan II. Abdülhamid döneminde idâdîlerde uygulanan ders programları, fen dersleri yönünden 1869 nizamnâmesinden daha ileridir. 1892 de kabul edilen program yürürlükten kalkıncaya kadar idâdîlerde din, kültür ve fen derslerine aynı ağırlık verilir. İmparatorlukta meydana gelen iç ve dış olayların etkisiyle, idâdîlerdeki kültür derslerinin konuları daraltılır, ancak günlük hayatta lâzım olacak derslere ve fen derslerine dokunulmaz (Kodaman,1991, 114–133).

Yukarıda bahsettiğimiz okullarda, ilköğretimde yapılan reformlar sonucu, Müslüman ve gayr-i Müslim çocukların okuduğu okullar haline gelir. Sıbyan ve rüştiye okullarında, Müslim ve gayr-i Müslim çocuklarının birlikte okutulması sakıncalı görüldüğünden, bu işin daha yüksek okul kademelerinde yapılması uygun görülür. Fakat, bu tür yüksek okulların varlığı henüz söz konusu değildir. Nasıl açılacakları, programlarının nasıl olacağı gibi konular hakkında da bilinen bir şey yoktur.

Sultan Abdülaziz'in 1867 yılında Paris'i ziyaret etmesinden sonra, Ali ve Fuad Paşaların ısrarıyla Abdülaziz, Fransa'da gördüklerini Osmanlı Devleti'nde uygulamaya teşebbüs eder. Sâid Paşa'nın bildirdiğine göre, Galatasaray Sultânîsi, rüştiye ve yüksek öğrenim arasında "Osmanlıcılık" siyasetine uygun olarak 1 Eylül 1868 yılında açılır. Fransız liselerine benzeyen bu okulda, eğitim süresi beş yıldır. Sultânî'nin ilk müdürü Fransız Salve'dir. Diğer idareci ve öğretmenlerin çoğu da Fransız'dır. Öğretim dili Fransızca olan bu Sultânî'de, Türkçe, Fransızca, Grekçe, ahlâk, Latince, umumi tarih ve Osmanlı tarihi, coğrafya, matematik, fizik, kimya, hukuk vb. dersler okutulur.

Osmanlıcılık fikrini aşılacak amacıyla, uygulama sahası olarak açılan bu okul, 1877 yılına kadar Müslümanlardan daha çok gayr-i Müslimlerin işine yarar.

Fransız kültürünü etkisinde kalan bu okul, Batının dış görünüşüne hayran bir aydınlar zümresi meydana getirir. Bulgar, Rum, Ermeniler için de milli duyguların aşılandığı bir okul haline gelir.

1876 yılından sonra, basının yoğun çabası ve yapılan teşviklerle Müslümanların bu okula ilgisi uyandırılır. Sultan II. Abdülhamid okulun eski haliyle eğitime devam etmesini sakıncalı bulur ve Ali Suavi'yi bu okula müdür tayin eder. Ali Suavi okulun son durumunu bir rapor halinde padişaha sunar. Bu raporda, burada okuyan ecnebi ve gayr-i Müslim talebenin okuldan çıktıktan sonra, devletin aleyhine çalıştığını belirtir. Okulda görev yapan öğretmenlerin de öğrencileri tahrik ettiğini söyler. Mekteb-i Sultânî'deki eğitim sistemini yetersiz, seviyesinin düşük olduğunu belirtir. Bunu da burada çalışan öğretmenlerin yetersizliğine bağlar.

Ali Suavi, Mekteb-i Sultânî'ye müdür olduktan sonra birtakım çalışmalara başlar. Öncelikle okula 60 Müslüman yeni öğrenci alarak, Müslüman öğrencilerin sayısını 220'ye çıkarır. Bulgar ve diğer gayr-i Müslim talebelerden ücret talep edilerek bunlar okulu terke zorlanır. Ruslar okuldan tamamen temizlenir. Ancak, isyan etmeyen bölgelerden gelen uslu ve çalışkan talebelere dokunulmaz. Öğretmenlere diplomalı olma şartı getirilir ve öğretmenlik yapmasını bilmeyenlerin okuldan kovulması kararlaştırılır. Ali Suavi, yaptığı bütün işleri Sultan II. Abdülhamid'in tasvip ve onayıyla yaptığını belirtir. 1876 da, Türk müdürlerinin tayiniyle başlatılan Mekteb-i Sultânî'yi Türkleştirme hareketi, 1880 yılında sadrâzam Sâid Paşa'nın teklifiyle okulda bir saat okutulan Türkçe dersi iki saate çıkarılır. Tevfik Fikret'te mektebi sultanide bir süre Türkçe öğretmenliği ve müdürlük yapar (Özdemir,105–106).

II. Sultan Abdülhamid devrine kadar, gayr-i Müslim talebe sayısı Müslüman talebeden çok iken, 1877'den sonra Müslüman talebe sayısı sürekli bir şekilde artar ve gayr-i Müslim talebe sayısı azalır. II. Sultan Abdülhamid döneminde yapılan ıslâhatlar ve alınan tedbirler sonucunda, Mekteb-i Sultânî milli ve Osmanlı hüviyetine bürünür. Bu okuldan mezun olanlar, yüksek okula gidebildikleri gibi, memuriyete de geçebilirler.

1869 nizamnâmesiyle, vilayet merkezlerinde birer sultânî açılması öngörülmesine rağmen, bu okulların açılması gerçekleşmez (Kodaman,1991,133-144).

5.1.Öğretmen Meselesi

Osmanlı Devleti'nde, eğitim alanında modernleşmede karşılaşılan en önemli sorunlardan biri de, modern anlamda eğitim verecek okullarda ders okutacak öğretmenin yokluğudur. Bu öğretmen sıkıntısı medrese mezunlarından giderilmeye çalışılır. Ancak bu durum, modern eğitim anlayışına aykırıdır. Yeni anlayışla yapılan eğitime karşı çıkan medreselilerin, yeni açılan mekteplerde öğretmenlik yapmaları çelişkili bir durumdur. Bu durumun ortadan kaldırılması ve yeni açılan rüştiyelere öğretmen yetiştirilmesi için, 16 Mart 1848 de İstanbul'da "Dâulmuallîmin" adıyla bir öğretmen okulu açılır. Böylece, yeni öğretim müesseselerine öğretmen yetiştirilmeye başlanır. Dâulmuallîmin'in kurulmasıyla, rüştiye okullarının açılması da hız kazanır. 1868'e kadar başka bir öğretmen okulu açılmaz. 1868 de sıbyan okullarının öğretmen ihtiyacını karşılamak için "Dâulmuallîmi-i Sıbyan" açılır. İdâdî ve sultânîlere öğretmen yetiştirmek için de, "Dâulmuallîmin-i Kebir" adıyla bir öğretmen okulu tesis edilir. Ancak açılan okullar, Osmanlı Devleti'nin öğretmen ihtiyacını karşılayamaz; o yüzden, yine ihtiyaç duyulan öğretmenler, medreselerden temin edilmeye çalışılır. (Kodaman,1991,145–147)

Dönemin aydın kesimine göre, Osmanlı Devleti'nde başlatılan Batılılaşma ve modernleşme hareketlerinin başarılı olması, eğitim ve öğretimin çağdaş hale getirilmesine bağlıdır. Tanzîmât ve Islâhat Fermanlarıyla eğitim- öğretim alanında kanunlar çıkarılarak, eğitim-öğretim modern bir hale getirilmeye çalışılır. Ancak, yayımlanan nizamnâmelerin uygulanmasında yetersiz kalınır. Bunun için, Tanzîmât devrine, eğitim- öğretim alanında yapılan ıslahatların başlangıç devresi diyebiliriz.

1876-1909 yılları arası, Tanzîmât döneminde yapılan kanunların uygulanması ve eksikliklerin giderildiği dönemdir. 1876'dan önce ortaya atılan fikirlerin meyvesi, Sultan II. Abdülhamid devrinde toplanmaya başlar. Bu dönem, maârif alanında başlatılan ıslâhatlardan geri dönmenin mümkün olmadığı bir devredir. Devrin maârifçileri, ilk ve orta öğretimi modernleştirmek ve yaygınlaştırmak için reform çalışmalarına devam ederler. Maârif nezâretiyle birlikte eğitim-öğretim seferberliği İstanbul dışına çıkarılır. Ülkenin her yanına idâdîler, rüştiyeler vb okullar açılır.

Başlangıçta, ilköğretimin amacı “İslâmcılık”, orta öğretimin amacı “Osmanlıcılık” siyasetine uygun yürütülürken, devrin sonlarına doğru, bu iki akımın yanında “Türkçülük” bu okulların amaçları arasına girer.

Maârif hizmetlerinde, devrin en önemli bilgin şahsiyetlerine görevler verilerek, bunların fikirlerinden yararlanılır. Bu maârifçilerin başında, Münif Paşa, Ahmet Vefik Paşa, Mustafa Nuri Paşa, sadrazam Sâid Paşa gibi dönemin ünlü simaları gelir.

Sultan II. Abdülhamid devri, ilk ve orta dereceli okulların sayılarının çoğaldığı, taşraya yayıldığı, teşkilatın modernleştiği; kısaca Tanzîmât devrinde başarısız bir çok şeyin ortaya konduğu dönemdir.(Kodaman,1991,148)

BÖLÜM 6: II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ VE CUMHURİYET'E GEÇİŞ

Bu dönem daha çok, cumhuriyet döneminde yapılan eğitim atılımına ilişkin düşüncelerin geliştiği ve denendiği bir dönem olarak değerlendirilir. II. Sultan Abdülhamit zamanında ikinci plânda kalan Dârülfünun, bu dönemde ön plâna çıkarılarak modernize edilir ve “Dârülfünun-u Osmâni” adını alır. 1912 yılında, Emrullah Efendi hazırladığı bir nizamnâme ile Darülfünun’u yeniden düzenler. Ancak Dârülfünun’un asıl canlandığı dönem, Türkçülük akımının benimsendiği Balkan Savaşı (1912–1913) sonrasıdır. 1915 yılına gelindiğinde, adı geçen üniversiteye, kızların da yüksek eğitim almasını sağlamak amacıyla, İnâs Dârülfünun’u ilâve edilir.

Dârülfünun’da, hızlı, etkili bir değişim ve gelişim yaşanırken, bunun yanı başında, meslek okulları ile yüksek okulların açılması ve çeşitlenmesi de devam eder. Bu çalışmaları Gece Dersleri Mektebi(1908), Dişçi Mektebi(1910), Mızıka Mektebi(1910), Belediye Memurları Mektebi(1911) gibi okulların açılması takip eder.

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde, eğitim alanında yapılan bütün modernleşme çalışmaları, “medreseye” dokunulmadan, medreseye rağmen yapılmıştır. Bu dönemde medreselerde bir ıslâhat yapılması fikrinden söz edilemez. Medreselerde ıslahat yapma düşüncesi ve çalışması ancak İttihat ve Terakki döneminde, 1909 yılında başlar. Islahat çalışmaları çerçevesinde, medreselerde okutulan Arapça’nın yanında ilk defa Türkçe ve Farsça okutulmaya başlanır. Din adamlarından siyasi amaçla yararlanabilmek için de özel medreseler kurulur.(Tecer, 459–460)

Cumhuriyet dönemine geldiğimizde, Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devletine, Osmanlı Devleti’nden eğitim alanında miras olarak kalan medrese ve mektepler, yeni kurulan cumhuriyetin ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte değildir. Ayrıca eğitim alanında oluşan medrese- mektep ikiliğinin bir şekilde çözülmesi gerekir. Bu amaçla 1924 yılında çıkarılan “Tevhid-i Tedrîsât” kanunuyla, mektep- medrese ikiliği ortadan kaldırılır, ülke içersinde bulunan bütün okullar kontrol altına alınır. Medreselerin kaldırılmasıyla ortaya çıkan din adamı yetiştirme sorunu, din adamlarını yetiştirme işinin İstanbul Üniversitesinde açılan İlâhiyat Fakültesine verilmesiyle çözülür. Ayrıca, din adamı yetiştirmek için

ülkenin değişik yörelerinde yirmi altı İmam-Hatip Okulu açılır. 1934 yılında yapılan üniversiteler reformuyla İstanbul Üniversitesinde açılan ilâhiyat fakültesi kapatılır. İmam-Hatip Okulları ise, devletin bu okullara yardımı kesmesi sonucu 1930–31 yıllarında kapanır. Bu durumdan daha önemlisi ise, 1927 yılında din derslerinin tüm okul müfredatlarından çıkarılmasıdır. Modern ahlâk(?) ilkelerine indirgenmiş din dersleri de sadece köy okullarının müfredatında kalır.

Tevhîd-i Tedrîsat kanunu sadece medrese-mektep ikiliğini ortadan kaldırmaz, aynı zamanda yabancı okulların ve cemaâtlerin de okullarının denetiminin yapılmasına imkân sağlar.

Tevhîd-i Tedrîsat kanununun çıkarılmasından sonra, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde de ısrarla üzerinde durulan alfabe sorunu ele alınır. Bu noktada Mâcî Paşa'nın bir Ermeni alfabesi teklifi ortaya attığını ve bunun uzun bir müddet tartışıldığını görüyoruz. Yapılan tartışmaların ardından Ermeni alfabesinin harflerinin karışık olduğu ve bunun yerine "Lâtin Harfleri"yle oluşturulan bir alfabenin daha uygun olacağı ileri sürülür. Hacı İbrahim Efendi, Ermeni alfabesi meselesi tartışmalarına katılmayı bir borç bildiğini Vakit gazetesinde bildirdikten sonra, bu meseleyi ileri süren Macit Paşa'nın bunu inkâr etmesiyle meselenin bir önemini kalmadığını belirtir. Bu sorun 1928 yılında "Lâtin Harfleri"nin kabulüyle çözülür. Ancak, Latin alfabesi meselesi bu tarihten 46 sene evvel de gündemdeydi. Hacı İbrahim Efendi'nin Hadikatü'l –Beyan isimli eseri üzerine yapılan tartışmada, ilk defa bu konudan, Esbah Matbû'at müdürü Nüzhet Efendi söz eder. Nüzhet Efendi, Vakit Gazetesinin 28 Teşrînisâni 1882 tarihli sayısında bu konuyla ilgili:

"... bizim kâaide-i hâzıra külliyyen terk olunup, Avrupalıların yazıları gibi, her hurûf ayrı ayrı terkim olunmasında ve her birilerinin önüne hareke makamında bir voyel, yani sesli bir harf ilâve kılınmasında teshilât ve muhassenât tevehhüm olunmuş. Bâb-ı âli ile Maârif Nezâret-i Celîlesi miyânında, ona dâir muhâberât-ı resmîye dahi cereyan eylemiş idi. Hâlbuki bu tevehhümün butlanı meydanda olduğundan ma'da bilfarz kabul ve icrasında onların iddia eyledikleri maksad dahi hâsıl olamayacağı ve bilâhere kütüb-i kadîmemizden istifade kapıları kapanıp, maddi ve manevi zâyiat ve mazarrât-ı millîye yüz göstereceği ispat olunup, misillü

fıkr-i vâhiye düşmüş olanların çanlarına ot tıkanmış idi”(Aksoy,2005,328) şeklinde beyanda bulunur.

Yeni alfabenin tüm yurttta yaygınlaştırılması amacıyla, 1929 yılında yurdun her yanında “Millet Mektepleri” açılarak, 14–15 yaşlarındaki kadın erkek bütün vatandaşlar için bu okullara gitme zorunluluğu getirilir.

1932 de Atatürk tarafından kurulan “Türk Dili Tetkik Cemiyeti”, 1932–35 yılları arasında dilimizin hızlı bir şekilde sadeleşmesine yardımcı olur.

Eğitim alanında yapılan reformlar esnasında karşılaşılan en önemli sorunlardan biri de, eğitim giderleri sorunudur. Yeni yapılacak okullara, ders araç ve gereçlerinin temininin yanı sıra, öğretmenlerin maaşlarının ödenmesine dair gerekli olan mali kaynağın da sağlanması gerekir. Çünkü, bu dönemde öğretmenlerin maaşları düzensizdir. Maaşlar keyfi olarak alçaltılıp-yükseltilir. Bütün bu aksaklıkların ortadan kaldırılması için, 1923yılında çıkarılan yasayla öğretmen maaşlarının tabanı belirlenir.

1927 yılında çıkarılan “Eğitim Vergisi Yasası” ile de okul masraflarının toplanmasında daha önce yetkili olan il idare kurullarının yetkisi kaldırılır. Eğitim giderlerinin karşılanması için, kazanç, arazi ve yol vergilerine ilaveler yapılır.

1935’te çıkarılan yasayla da, eğitimle ilgili bütün harcamalar bakanlık denetimine alınır.

1926 yılında çıkarılan “Medeni Kanunla” kadın haklarında yeni gelişmeler ortaya konunca, eğitim sisteminde yeni bir safha başlar. Bu safhada, kız-erkek birlikte karma eğitime geçilir. 1927 de bazı okullarda uygulanan karma eğitim, bir yıl sonra bütün okullarda uygulanmaya başlanır.(Tecer,661–663)

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra, Ankara bu yeni Türk devletinin başkenti yapılır. Ancak, küçük bir Anadolu kasabası olan Ankara’nın, bir başkente yakışır bir şekilde kültür merkezi olması gerekir.

Bu amaçla Ankara’da, 1923 yılında Harp Okulu, 1925 yılında Leyli Hukuk Mektebi açılır. Daha sonraki yıllarda Ankara’da açılan okulların sayısı hızla artar.

Cumhuriyet dönemine, Osmanlı Devleti’nden miras kalan Dârülfünun, 1924 yılında çıkarılan bir yasayla tamamen bağımsız hale gelir. Dârülfünûn’a gerekli

önemi veren cumhuriyet yöneticileri, inkılâplar konusunda bu kurumdan yeterli desteği göremezler.

31 Mayıs 1933'te çıkarılan yasa ile Dârülfünun kaldırılır, 1 Ağustos 1933'te yerine İstanbul Üniversitesi kurulur. Dârülfünunun tasfiye edilen öğretim kadrosunun bir kısmı İstanbul Üniversitesine geçer. Almanya'da Hitler rejiminden kaçan profesörler ülkemize gelerek adı geçen üniversitede göreve başlarlar. Bu profesörler Alman üniversite sisteminin ülkemizde yerleşmesinde etkili olurlar. Yeni açılan İstanbul Üniversitesine özerklik verilmez. Üniversite Milli Eğitim Bakanlığı'nın denetiminde kalır.

Dârülfünun'un İstanbul Üniversitesi'ne dönüşmesinden sonra, Ankara'da da yüksek öğretim okullarının açılmasına devam edilir. Tarımın geliştirilmesi için, 1933 yılında Ankara Yüksek Ziraat enstitüsü kurulur. 1934'te Milli Musiki ve Temsil Akademisi, 1935'te dil ve Tarih, Coğrafya fakültesi kurulur. Ankara Hukuk Mektebi de hukuk fakültesine çevrilir. 1937 yılında açılması plânlanan tıp fakültesi, savaş yılları olması dolayısıyla bu dönemde açılmaz, ancak 1946 yılında açılır.

Yüksek okulların açılması çalışmalarının ardından, mesleki ve teknik eğitim okullarının açılmasına ağırlık verilir. Cumhuriyetin ilk on yılında bu alanda önemli bir atılım yapılmaz. 1935 yılı teknik öğretim için bir dönüm noktası olur. Bu döneme kadar masrafları illerce karşılanan bu okulların masrafları, artık bakanlık bütçesinden karşılanmaya başlar. 1936 yılında kurulan bir komisyon yeni bir teknik eğitim plânı hazırlar.

Teknik eğitim veren okulların açılması için, 1941 yılında çıkarılan yasayla milli eğitim bakanlığında, "Mesleki ve Teknik Eğitim Müsteşarlığı" kurulur. Bu müsteşarlığın yaptığı çalışmalarla II. Dünya Savaşı yıllarında dört düzeyde eğitim veren teknik ve mesleki okullar açılır. Bunlar: en alta, orta derecede eğitim veren okullar; erkek sanat okulları, kız sanat okulları, orta ticaret okulları, erkek terzilik okulları, orta yapı okullarıdır.

İkinci düzeyi; erkek sanat enstitüleri, ticaret liseleri ve yapı usta enstitüleri oluşturur.

Üçüncü düzeyi; teknik okullar, yüksek teknik okulu, motor usta okulu, yüksek ticaret okulları oluşturur.

Dördüncü tür okullar ise; öğretmen yetiştiren, erkek teknik öğretmen okulları ve kız teknik öğretmen okullarından meydana gelir.

II. Dünya Savaşı yıllarında yaygınlaştırılan teknik öğretim kurumlarının araç-gereç ihtiyacı, daha önce açılmış olan okullarda yapılır.

Teknik eğitim okullarının bu şekilde hızla yaygın hale getirilmesine rağmen, toplumun orta kesiminden erkek sanat okullarına beklenen ilgi olmaz. Kız okullarında ise durum tam tersidir. Kız sanat okullarına talep oldukça fazladır.(Tecer,663,664)

6.1. İlköğretim kampanyası ve köy enstitülerinin açılması

1913 yılında çıkarılan ilköğretim yasası ile ilköğretim, zorunlu ve parasız hale getirilir. Cumhuriyet döneminde de benimsenen bu görüşe rağmen, bu devrede ilköğretim yeterince yaygınlaştırılmaz. İlköğretimin köylerde yaygınlaştırılmasında zorluklarla karşılanırsa da, geliştirilen eğitim sistemlerinin sonucu olarak “ Köy Enstitüleri” açılması fikri doğar.

CHP'nin 1931 yılı kongresinde, bu okulların programına tarım derslerinin konması üzerinde durulur. 1935 yılındaki kongre de ise, köylülerin eğitimi üzerinde durularak programa: “ köy çocuklarına kısa zamanda pratik hayat için gerekli bilgiyi verecek, üç veya dört sınıftan oluşan köy okulları açılacaktır. Bu çocukları yüksek öğretim okullarına hazırlayan ilkokullardan ayrı bir tip olarak kurulup artırılması plânlanacaktır” ilkesi benimsenir. Açılacak köy enstitüleri yüksek öğretime öğrenci hazırlayan bir kurum olmadığı için, buradan mezun olan köy çocuklarının yüksek öğrenime gitmesi söz konusu olamayacaktır. Bu okullarda görevlendirilecek öğretmenlerde sıkıntı çekildiği için de, Saffet Arıkan'ın bakanlığı döneminde, köy öğretmenleri denemesi başlatılır. Amaç köy enstitülerine öğretmen yetiştirmektir. Köylerde görev yapacak kişiler, askerliğini on başı, ya da çavuş olarak yapmış kişiler arasından seçilerek, modern tarım tekniklerini uygulayan Mahmudiye Devlet Üretim Çiftliği'nde bir süre eğitimden geçirilip köylere öğretmen olarak gönderilir. Bu öğretmenlerden yalnız köylerde

öğretmenlik yapmaları istenmez. Ayrıca onlardan, çocuklara okuma-yazma öğretilmeleri, modern tekniklerle tarımın nasıl yapılması gerektiği, üretimde kalitenin artırılması için ne gibi çarelere başvurulması yolundaki bilgileri de vermeleri istenir. Eğitime az bir maaşın yanında geçimini sağlamak için, ziraat bakanlığı tarafından toprak sağlanır. Öğretmen bu toprakta tarımsal üretim yaparak, hem köylüye örnek olur, hem de geçimini sağlar. Böylece eğitimin mali yükü de azaltılmış olur. Bu sistemde başarılı olunması üzerine, 1937 ve 1939 yıllarında çıkarılan yasalarla köy öğretmeni yetiştirme programı yaygınlaştırılır. Yapılan bütün bu çalışmalar, 1942 yılında çıkarılan “Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilâtı” kanunuyla tamamlanır.

İlk olarak, on yedi köy enstitüsünün kurulması hedeflenir. Sonra bu sayı yirmi bir kadar çıkar. Binaları bile enstitü öğrencileri tarafından yapılan bu okullar, 1946 yılına kadar eğitim hayatına devam eder. Hasan Ali Yücel’in milli eğitim bakanlığından ayrılmasından sonra iş başına gelen Reşat Şemsettin Sıralar döneminde, Köy Enstitülerinin tüm felsefesi değiştirilir ve bu kuruluşlar “Köy Öğretmen Okulları”na dönüştürülür. (Tecer,664–666) Böylece eğitim hayatına köy enstitüsü olarak başlayan ve köylü çocuklarını eğitmeyi hedefleyen bu kuruluşlar, eğitim-öğretim hayatımıza köy öğretmen okulları adıyla katkıda bulunmaya devam eder.

BÖLÜM 7: DÂRÜLFÜNÛN

Tanzîmâtın ilânından sonra, Meclîs-i Maârif-i muvakkat, 25 Temmuz 1845'te toplanarak, İstanbul'da bir Dârülfünûn açılması kararını alır. Okulun açılması için hazırlıklar yapılır. Bu hazırlıklar kapsamında yeni bir bina inşasına başlanır. Bu okulda öğretim görevlisi olarak çalışacak elemanların yetişmesi için de Avrupa'ya öğrenciler gönderilir. Okutulacak kitapların yazılım ve tercümesi işi, 1852 yılında Mustafa reşit Paşa tarafından kurulan "Encümen-i Dâniş"e verilir. Okul binasının tamamlanan bir kısmında, 1863 yılında halka açık serbest derslerle eğitime başlanır.

İlk ders, Fizik konusunda, Derviş Paşa tarafından üç yüz öğrenciye verilir. Daha sonra sırasıyla tarih, botanik, coğrafya, astronomi, matematik dersleri devam eder. Pek rağbet görmeyen bu derslerin, büyük devlet adamları tarafından verilmesi dolayısıyla, bu kuruluş çeşitli eleştirilerin hedefi haline gelir. 1865'te Çemberlitaş'taki ahşap Nuri Efendi konağına taşınan Dârülfünûn kısa bir süre sonra bütün araç- gereçleriyle yanar. Böylece ilk Dârülfünûn girişimi sona erer.

Dârülfünûnun ikinci kez açılması çalışmaları 1869 yılında başlar. 1 Eylül 1869'da Saffet Paşa nizamnâmesinin 79. maddesine göre: "Dârülfünûn-i Osmâni adında bir medrese-i ilmiye kurulacaktır" ibaresiyle dârülfünûn ikinci kez kurulur. Yeni kurulan bu okul; hikmet ve edebiyat, hukuk ve ulûm-i terbiye ve riyaziyat şubelerinden oluşur. Gündüzlü talebe kabul edecek olan bu okulda, öğrenim süresi normal öğrenciler için üç yıl, hoca olmak isteyenler için dört yıldır. Ayrıca, hoca olacaklar için bir sınav ve tez hazırlama şartı vardır. Dersler Türkçe okutulacak, ancak, gerekli hocalar bulununcaya kadar dersler Fransızca devam edecektir.

İkinci kez açılan bu okula binden fazla müracaat olur. Müracaat edenlerden okula sadece 450 kişi kabul edilir. Ancak, seçilenlerin çoğunun medrese öğrencisi olması ve Ramazan dolayısıyla cerre çıkmış olmalarından dolayı, öğretime halka açık serbest derslerle başlanır. 19 Aralık 1869 yılında, teravîh namazından sonra, alaturka saat üç-dört arasında halka açık dersler verilmeğe başlar. İlk ders Dârülfünûn müdürü Hoca Tahsin Efendi tarafından verilir. Öğrencilerin cerden dönmesiyle, 20 Şubat 1870'te yeni bir açılış töreni düzenlenir. Bu törende, Maârif-i Umûmiye Nâzırı Saffet Paşa, Meclis-i Maârif reisi Münif Paşa, Dârülfünûn

Rektörü Hoca Tahsin Efendi, Aristokli Efendi, Afganlı Cemaleddin Efendi hazır bulunur.

Devletin resmi tarihçisi olan vak'anüvis Lütfi Efendi, Dârülfünûn'un açılışına; "Ülkede medrese kıtlığı mı var?" diyerek karşı çıkar. Ayrıca, okutulan dersler içinde: "Ramazan gecelerinde inançları bozan saçmalıklar" eleştirisinde bulunur. Üniversite Rektörü Tahsin Efendi, yaptığı deneyler sebebiyle dinsizlikle suçlanırken, Afganlı Cemaleddin Efendi, "Nübüvvet bir sanattır" dediği gerekçesiyle kâfirlikle suçlanır ve katlinin vâcip olduğu ileri sürülür. Dârülfünûn'un kapatılmasına sebep olarak gösterilen deneyleri yapan Rektör Hoca Tahsin Efendi, 1881 yılında Arnavutluk'un Yanya ilinde dünyaya gelir.

Cerîde-i havâdis gazetesinin 28.08.1857 yılında yayınlanan sayısında Tahsin efendi ile ilgili: "Osmanlı sefaretindeki memurların çocuklarına Türkçe dersi vermek ve açılması düşünülen İstanbul Üniversitesi'ne öğretim görevlisi hazırlamak için, Hasan Tahsin ile Selim Sâbit Paris'e gönderildi. Bu dönemde Paris'e gönderilenler, müstebit padişaha karşı siyasal örgütler kuruyorlardı"(www.arnavut.com Ağustos 2007) şeklinde haberlere rastlanır.

Burada bahsedilen "müstebit padişah", II. Sultan Abdülhamid'dir. Ancak bu şahısların Avrupa'ya gittiği tarihte tahtta bulunan padişah Sultan Abdülaziz'dir. Yukarıdaki bilgileri veren kişi Osmanlı padişahlarının tahta çıkış sırasını bilmiyor, ya da bilerek kasten yanlış bilgi vererek insanları yanıltıyor. II. Sultan Abdülhamid'in tahta çıktığı tarih 1876 yılıdır.

Yanyalı Hoca Tahsin Efendi'nin rektör olduğu Dârülfünûn'da seçilmiş 450 öğrenci eğitim görüyordu. Cemaleddin Afgani gibi isimlerin ders verdiği Dârülfünûn derhal taassup çevrelerinin tepkisini çeker.

Hoca Tahsin, suyun %20sinin su ve %78 inin azot olduğunu gösteren deneyi öğrencilerin ve meraklı halkın gözleri önünde yapar. Deney şöyledir: "Bir gün havadaki oksijen ve azotu ispatlamak için, öğrencilerin ve meraklı halkın gözleri önünde, su dolu bir tabağın ortasında yanan mumu bir kavanozla kapattı ve yanan mum sönmeye yüz tutunca, su seviyesi yükselerek kavanozun beşte birini, yani %20 sini kapladı. Bu olay, havanın %20 oksijenden ve diğer kısmının, yani %78.1nin azottan oluştuğunu gösteriyordu. (www.arnavut.com Ağustos 2007) bu

deneyden başka, Hoca Tahsin Efendi'nin oksijenin varlığını ispatlayan bir deneyi daha vardır. Bu deneyde Tahsin Efendi, oksijenin canlılar için önemini anlatmak için bir güvercinin havasız bir fânus içinde öldüğünü gösterir. Bu iki deney ve Cemaleddin Afgâni'nin “Peygamberlik bir sanattır” demiş olması Dârülfünûn'un kapatılma nedenlerindedir”(www.kongar.org/makaleler/mak_tup.php Ağustos 2007) bütün bu tartışmalardan sonra, 1871 yılının sonlarında Dârülfünûn ikinci kez kapatılır.

Hoca Tahsin Efendi, üniversitede, fizik derslerinde, havanın canlılar için gerekliliğini anlatırken, bir farenin, havası alınmış bir fânusta yaşayamayacağını ispat yolunda yaptığı tecrübeye, “ulemâ-yı rûsum” başkaldırır ve Dârülfünûn kapatılır. Hoca Tahsin Efendi ve onu takiben, ünü dünyayı tutan Afganlı Cemaleddin: “ Allah ve İslâm dini kâinatın hakikâtlerinin öğrenilmesini emretmiştir. İnsanlar bir gün gelecek aya ve öteki yıldızlara gidecekler, oralarda var olan hayatı araştıracaklardır”(Kutay,1975, 108) dediği için ölümden zor kurtulacaktır.

Paris'te on yıl pozitif bilimleri tahsil eden Tahsin Efendi, edebiyatta da güçlüdür. Üniversiteden kovuluşunu: “ Cehâlet mültezem kesb-i kemâldir, cünhâmız bildim. İlâhi, cürm-i tahsîl-i ilimden tevbeler olsun”(www.arnavut.com Ağustos 2007) şeklindeki sözleriyle protesto eder.

Hoca Tahsin Efendi'nin ölümünün ardından Şemseddin Sâmi, Kâmusu'l Âlâm adlı eserinde: “ Hoca Tahsin kitaplarını dâima koltuğunda ve ellerinde tutuyordu. Teknik ve mekanik cihazlar ve kitaplar arasında yaşardı. Evi bir laboratuvarı andırıyordu. Boş sözlerden hoşlanmazdı. Türkçe ve Arnavutçadan başka Farsça, Arapça, Fransızca dillerini su gibi biliyordu. Ender bir bilim adamı idi. Zamanının en iyi bilim adamlarındandı, geleneksel ve modern bilimlere vâkıftı” değerlendirmesinde bulunur.

Hocanın öğrencilerinden olan Şâir-i Âzam Abdülhak Hamid Tarhan, Tahsin Efendinin ölüm haberini alır almaz, 150 mısralık içli bir mersiye kaleme alır. Kısmen sansürlenmiş bu şiir, Şemseddin Sâmi'nin “Hafta” dergisinde yayınlanır.

1908 Meşrûtiyeti'nden sonra da hoca Tahsin efendinin hizmetleri unutulmaz.gerek kısmen özgürlüğüne kavuşan Arnavutlar, gerekse aydın ve vatansever Türkler Hoca Tahsin için dikkate değer çalışmalar yapmışlardır.(www. arnavut.com)

Dârülfünûn üçüncü kez, Saffet Paşa'nın gayretleriyle 1874 yılında Galatasaray'daki Mekteb-i Sultânî içinde, “Dârülfünûn-i Sultânî” adıyla açılır. Müdürlüğüne Fransız Sava Paşa getirilen bu okulda, Türkçe okutacak öğretmen ve okutulacak Türkçe kitap bulunamadığı gerekçesiyle, eğitim Fransızca yapılır. Bu okula ancak Mekteb-i Sultânî'yi bitirenler devam edebilir. Üçüncü kez açılan Dârülfünûnda 1882 yılında eğitime son verilir.

15 Ağustos 1900 yılında çıkarılan 27 maddelik “Dârülfünûn Nizamnâmesi” ile, Dârülfünûn-i Şâhâne adıyla dârülfünûn dördüncü kez öğretim hayatına başlar. Bu defa öğrenci sayısı sınırlı ve eğitim paralıdır. Bir orta öğretim kurumunu bitirenler veya bu düzeyde bilgi sahibi olduğunu ispat edenler bu okula alınır. Cağaloğlu Mülkiye Mektebinde eğitimini sürdüren Dârülfünûn, 1909 yılında Veznecilerde Zeynep hanım Konağı'na taşınır ve daha önce bir müdürü olmayan bu okula, bir de müdür tayin edilir. Ayrıca, burada müstakil bir binaya da kavuşan okulda, öğrenci sınırlaması ve ücret kaldırılır.

Emrullah Efendi'nin maârif nâzırlığı döneminde çıkarılan bir nizamnâmeyle, Dârülfünûn'un üniversiteleşmesi yönünde ilk adım atılmış olur. 1912 yılında çıkarılan disiplin yönetmeliğinde okulun adına “fakülte” olarak rastlanır. 1913–1914 yıllarında kitaplıklar, laboratuvarlar ve enstitüler kurulur. Sınıf usûlü bırakılarak sömestr usûlüne geçilir. Maârif nâzırı Şükrü Bey'in zamanında, Almanya ve Avusturya- Macaristan'dan öğretim üyeleri getirilerek bu okulda görevlendirilir.

Savaş yıllarında duraklama ve gerileme dönemine giren Dârülfünûn'da, 1919'da Maârif Nâzırı olan Ali Kemal Bey tarafından öğretim üyeleri arasında siyasî bir tasfiye yapılır. 24 Ekim 1919 da çıkarılan nizamnâme ile Dârülfünûn'a özerklik tanınır ve dersler yeniden düzenlenir.

Yeni açılan kız mekteplerinin öğretmen ihtiyacını karşılamak ve orta öğrenimini tamamlamış kız öğrencilerin yüksek öğrenime devamını sağlamak amacıyla, 7 Şubat 1914 yılında Zeynep hanım konağındaki Dârülfünûn konferans salonunda,

bütün kadınlara açık dersler verilmeğe başlanır. Haftada dört gün verilen bu derslere gelenlerin sayısı, 600–700 kişiyi bulur. Dönemin iktidarının desteklemesi ve yönlendirmesiyle, bu girişim kısa bir sürede “İnâs (kız)” Dârülfünûn’una dönüşür. Öğretim süresi üç yıl olan bu okul, 12 Eylül 1914 yılında eğitime başlar. İlk zamanlar kız erkek aynı binada ders görürken, kız ve erkeklerin çıkışlarda birbirleriyle karşılaşmaları uygun görülmez ve okul Cağaloğlu’na taşınır. Kız öğrenciler bu durumu boykot ederek, erkek öğrencilerle derslere girmeye başlarlar. Bunun sonucu olarak, 1921 yılında İnâs Dârülfünûn’u kapatılır.

Cumhuriyetin ilânından sonra, 1924 yılında çıkarılan 493 sayılı; “İstanbul Dârülfünûn’unun Şahsiyet-i Hükmiyesi Hakkında Kanun” ve buna bağlı olarak, “İstanbul Dârülfünûn Talimatnâmesi” ile bilimsel ve idari özerklik kazanan Dârülfünûn için, yasa metninde “medrese”, yönetmelik metninde, “fakülte” deyimini kullanılır.

Dârülfünûn’u incelemek üzere, 1932 yılında Cenevre Üniversitesi’nden çağrılan Profesör Albert Malche’nin hazırladığı rapor gerekçe gösterilerek hazırlanan tasarı yasalaşır. 2252 sayılı bu yasayla, 31 Temmuz 1933 yılında Dârülfünûn kaldırılarak, 1 Ağustos 1933 yılında İstanbul Üniversitesi kurulur. Bu değişim sırasında Dârülfünûn öğretim üyelerinin çoğu tasfiye edilir. Hitler rejiminden kaçmak için Almanya’yı terk eden profesörlerden bir kısmı, İstanbul Üniversitesi’nde öğretim görevlisi olur. (Dölen,476) Bu profesörlerin katkılarıyla Alman üniversite sistemi ülkemizde iyice benimsenir. İstanbul Üniversitesi günümüzde halen eğitim-öğretime devam etmektedir.

BÖLÜM 8: HALK EVLERİ

Halk Evleri'nin (1932) kurulmasından bir yıl sonra (19 Şubat 1933) çıkarılmaya başlanılan ve Halk Evleri'nin resmi yayın organı olan “Ülkü” dergisini incelediğimizde, bu derginin, Halk Evleri'nin kuruluş amacını belirttiğini ve bu kuruluşlarla ilgili haberlere yer verdiğini gördük. Bu derginin birinci sayısının yazar kadrosuna ve ele aldıkları konulara baktığımızda; Recep Peker'in “Ülkü Niçin Çıkıyor” başlıklı yazıda, “Ülkü” dergisinin çıkarılma amacını belirttiğini ve Halk Evleri'nin açılış yıldönümündeki nutkunu, Necip Ali'nin 19 Şubat'ın ne anlam ifade ettiğini, Maârif vekili Dr. Reşit Galip'in Gazi Günü ile ilgili konuşmasında milli istiklâlden bahsettiğini, Akçuroğlu Yusuf'un “Birinci Türk tarihi Kongresi”den edindiği izlenimlerin neler olduğunu, Ragıp Hulusi'nin, “Türk Dil Tetkik Cemiyeti”nin kuruluş gayesinin, çalışmalarının neler olduğundan bahsettiğini, Ağaoğlu Ahmet'in, “Milli Misakın Tarihi Kıymeti”nin önemini anlattığını, Mehmet Emin'in “İnkılapçılık” hakkında verdiği bilgileri, Nusret Kemal'in, “Halk Kuvveti Nedir? Halk Kuvvetinin Önemi” ele aldığını, Kemal Zâim'in “ Dış Borçlar” meselesini incelediğini, Ali Süreyya'nın, “demiryolları hakkında izlenilmesi gereken siyasetten” bahsettiğini, Reşat Saffet'in “turizm” konusuna eğildiğini, Zeki Nâsır'ın “halk sıhhati” ile ilgili araştırmasını, Salih Murat'ın “ilim ve fennin ne olduğunu” anlattığını müşahede etmekteyiz. Kısaca söylemek gerekirse, geniş bir yazar kadrosu bulunan “Ülkü” dergisinde ülke için önemli olan günün meseleleri ülke aydınları tarafından dikkatle takip edilmiştir.

Halk Evleri'nin resmi yayın organı olan “ülkü” dergisinin ilk sayısı hakkında verdiğimiz kısa bir malumattan sonra, Halk Evleri'nin kuruluşunu, kuruluş amacını ve faaliyetlerini inceleyelim.

19 Şubat 1932 de kurulan Halk Evlerinin düşünce olarak kökeni, 1910'lu yıllara, yani Türk Ocaklarına kadar uzanır. İttihat ve Terakki döneminde aydınlar ve gençler arasında, milliyetçilik akımlarının yoğun olduğu dönemde, milliyetçilik akımının gelişmesinde ve yayılmasında etkili olan Türk Ocaklarının önde gelen düşünürleri arasında, Yusuf Akçura, Mehmet Emin, Ahmet Ağaoğlu, Hamdullah Suphi gibi aydınlar bulunur. Türk Ocaklarının amacı tüzüğünün ikinci maddesinde: “İslam kavimlerinin başlıca mühimi olan Türklerin, milli terbiye ve ilmi, içtimai, iktisadi seviyelerini terakki ve îtilâsı ile Türk ırk ve dîninin kemaline

çalışmak...” şeklinde ifade edilir. Cumhuriyet döneminde de faaliyetlerini sürdüren Türk Ocakları, Halk Evleri'nin açılmasıyla kapatılır, varlıkları bu yeni kuruma devredilir.

Halk Evlerinin kuruluş amacına baktığımızda, karşımıza şöyle bir durum çıkar. Değişen dünyayla beraber, ekonomik ve toplumsal koşulların ortaya koyduğu ihtiyaçlar önemli bir etken olarak görülür. Ancak, dünyada görülen ekonomik sıkıntıların ülkemizde de hissedilmeye başlamasıyla birlikte, demokratik hak ve özgürlüklerin kısıtlanarak, bütün ekonomik yükün halka yüklenmesi, halk ile bürokrasi arasındaki var olan ayrılığı daha da belirgin hale getirir. Ekonomik bunalımın halk ile iktidarın arasını açması sorunu, iki şekilde halledilebilir. Bunlardan biri, demokratik hakların iadesiyle rejimin yumuşatılması, diğeri ise daha sert bir düzen getirilmesidir. İktidardaki kadro ikinci yolu seçer. Yani, Cumhuriyetin ilk yıllarına oranla rejimde daha sert bir döneme girilir. Bu durumu Taner Timur: “Egemen sınıflar ve onların temsilcisi durumundaki kadrolar, sorunları somut düzeyde çözemeyince, ideolojik düzeyde çözerler. Başka bir deyişle, gerçekte var olmayan bir toplum düzenini, ideal planda varmış gibi gösterirler.” şeklinde ifade eder. Uygulanan ekonomik politikaların, bunalımlar sonucu yıkılmasıyla milliyetçilik yeniden gündeme getirilir. Sovyetlerden de etkilenilerek 1932 yılında Halk Evleri örgütlenir. Halk Evleri, halkın politik ve ideolojik eğitimini sağlamak için kurulur. Recep Peker Halk Evleri'nin kuruluş amacını; “ulusu katılaştırmak (sağlamlaştırmak), sınıfsız katı bir kitle haline getirmek”(Çavdar,878,880) şeklinde tarif eder.

Halk Evleri'nin açılmasının amacını, Halk Evleri'nin resmi yayın organı olan ve 1933 yılından itibaren çıkmaya başlayan “Ülkü” dergisinde, Recep Peker'in ve İsmet İnönü'nün nutuklarından şu şekilde söz edilir. Recep Peker'e göre; “ Bir milletin vatandaşları bu çatı altında toplanarak, itinalı kültür çalışmaları sayesinde milli birliğe yükseltilecektir. Mekteplerde yapılan tahsilin yanında, halkı terbiye etmek ve bir arada tutacak ve birlikte çalışmaya alıştıracaktır. Cumhuriyet Halk Fırkasının gayesi, milleti, şuurlu, birbirini anlayan, birbirini seven, ideale bağlı bir halk kütlesi haline getirmektir. Halk evlerinin faaliyetleri neticesinde, pek kısa bir zaman diliminde, yüz milyonluk bir insan kütesinin yapmış olduğu çalışmaları yapmaya muktedir olacak bir millet haline geleceğiz. Halk evlerinin temel fikri,

cemiyetleşmektir” (Peker,ülkü dergisi,6–8) sözleri, bize Halk Evleri'nin kuruluş amacını gösterir.

İsmet Paşa ise bu amacı; “Halk Evleri halkın toplanması için, vatandaşların memleket ve millet işlerini, kültür işlerini düşündükleri, birbirleriyle paylaştıkları bir yerdir. Vatandaşlar buralarda toplanarak, memleketin siyaseti, iktisadiyatı hakkında bilgi alacakları, fikirlerini birbirleriyle paylaşacakları bir kurumdur. Halk Evleri takip ettiği kültür politikalarıyla, fen, ilim, güzel sanatlar, memleket siyaseti hakkında halka doğru bilgiler verecektir. Ayrıca Halk Evleri, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kendi prensiplerini, bu prensipleri ülke genelinde nasıl tatbik ettiğini duyuracaktır”(İnönü, ülkü,99,100) şeklinde izah eder. Bu iki konuşmaya baktığımızda şunu söyleyebiliriz. Halk evlerinin kuruluş amacı, Türk toplumunu medeni bir cemiyet haline getirmek, bunu yaparken de, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın programını halka benimsetmek ve halkı bu programa göre şekillendirmek. Yani, dışa kapalı, içe dönük bir Türk toplumu oluşturarak, bu toplumu dünyadan soyutlamak olarak ifade edebileceğimiz bir durum, Halk Evleri'nin gerçekleştirmeye çalıştığı programdır.

Halk Evleri'nin gerçekleştirmeye çalıştığı programda ele aldığı konular dokuz başlık altında toplanır. Bunlar, dil ve edebiyat, güzel sanatlar, spor, sosyal yardım, halk dersaneleri ve kurslar, kütüphane ve yayın, köycülük, tarih ve müzedir. Bu dokuz kolun herhangi birinde görev almak isteyenler, halk evlerine giderek, bu kollardan birinde görev almak istediğini belirtip, o kola yazılabilir.

Halk Evleri'nde seçimler iki yılda bir yapılarak komite üyeleri belirlenir. Komiteden ayrılan üyelerin yerine, yenisi zaman geçirmeden seçilir. Halk Evleri'nin giderleri, buldukları yörenin parti örgütüne karşılanır. Halk Evi başkanları, yöre parti örgütünün yönetim kurulu tarafından seçilir. Halk Evleri'nde CHP'nin ilkelerine ters düşmeyecek oyunların oynanmasına ve faaliyetlerin yapılmasına izin verilir, örgütün izin vermediği hiçbir faaliyet Halk Evlerinde yapılamazdı.

Halk Evi açılabilmesi için sayılan dokuz koldan en az üçünün olması gerekir. Küçük kasabalarda ve hatta köylerde halk evlerinin açılma durumu olmadığından buralarda, halk odaları açılır. Halk odası şeklinde faaliyet gösteren kuruluşlar daha sonraları halk evine dönüştürülerek hizmet vermeye devam eder. Sayı olarak

baktığımızda Halk Evleri, kapatıldıkları yıla (1940) gelinceye kadar, 478 e ulaşır. Halk odası sayısı da 4322 sayısını bulur.

Halk Evleri'nin en faal olduğu dönem, 1932–1940 yılları arasındadır. Merkez yayın organı olan “Ülkü” dergisinde çıkan yazılarda genellikle parti ideolojisinin yayılması hedeflenmiştir. Bunun dışında, köy, halk bilgisi ve antropoloji bu derginin sürekli konuları arasındaki yerini korumuştur.

Kuruluş amacı ve 1932–1940 arasındaki faaliyetlerine baktığımızda, yaygın eğitimin kuramsal ilkeleriyle, propaganda amaçlı iletişim kuramları doğrultusunda ilginç bir uyum göze çarpar.

27 Mayıs 1960 hareketinden sonra, Halk Evleri'nin faaliyetlerine izin verilse de, 1950 de çıkarılan yasayla ellerinden alınan mal varlıkları iade edilmez. Bu dönemden sonra örgütlenen Halk Evleri'ne, ne devlet, ne de CHP sahip çıkmaz. Faaliyetlerini sürdüren Halk Evleri, 12 Eylül'den sonra bazı hareketlere katıldıkları gerekçesiyle kapatılır. 20 yıl süren ikinci dönemlerinde halk evleri, eskisi gibi etkin olamazlar. (Çavdar, 881–884)

Genel olarak olumlu ve olumsuz yönleriyle bir değerlendirme yaptığımızda halk evleri, tek yönlü, sivil- askeri bürokrasinin öncülüğünde, yukardan aşağı, halkın ve köylünün kültürel düzeyini yükseltmek için var olan kuruluşlardır. Yukardan aşağı dayatmacı bir kimliği olması sebebiyle de başarılı olduğu söylenemez. Öğretici olarak ortaya çıkan diktatör bürokrat yaklaşımı, halkın kendilerine güvenme sorununu yaratır.

Batılılaşmayı, yüzeysel anlamda algılayarak, halka dayatmanın sonucunda, halkı üstün kılabilen iç dinamikler harekete geçirilemediğinden, halkın halk evlerine yönelmesi gerçekleşmez. Bunun yanında, Batının kültürel uzantısı olan aydınların ve bürokratların etkisine rağmen, toplumun sağlıklı bazı güçlerini yanına alabilecek bazı çalışmalar yapılır.

Asıl amacı CHP'nin programını halka benimsetmek olan diyebileceğimiz halk evleri, Türk toplumunun geçirdiği önemli bir yaygın eğitim deneyimidir. Ancak, bu deneyim, aydın- halk ikilemi, halkın istek ve düşüncelerini göz önünde bulundurmeyen, geçmişini inkâr derecesinde yadsıyan, halkın refah seviyesini yükseltirken toplumun istek ve taleplerini dikkate almayan eğitim modelleri

yasalarla yaşatılmaya çalışılır. Yasalarla yaşatılmaya çalışılan bu yaygın eğitim programları, pratikte etkinliklerini yitirirler. Yani, topluma dayatmacı bir anlayışla benimsetilmeye çalışılan bütün programlar, dn olduğu gibi bu günde etkinliğini yitirmeye mahkûmdur. Halkın istek ve ihtiyaçları göz önüne alınarak hazırlanan programlar, halk desteğiyle uygulanacağından her zaman daha etkili olacaktır.

BÖLÜM 9: CUMHURİYET SONRASI HALK VE KÖYLÜYÜ EĞİTME ÇALIŞMALARI

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, eğitim-öğretim alanında yapılan modernleşme çabaları ve halkın eğitilmesi çalışmaları cumhuriyet döneminde de devam eder. Bu dönemde önem arz eden meselelerin başında, yetişkinlerin eğitilmesi sorunu ön plândadır. Çünkü, yeni açılan eğitim kurumları, önceliği eğitim çağındaki çocukların eğitimini tamamlamaya verir. Bu karşılık, yetişkinleri eğitecek bir eğitim kurumunun varlığından söz etmek mümkün değildir. Yetişkinlerin eğitimi noktasındaki bu eksikliğin bir şekilde giderilmesi gerekir. Bu dönemin önde gelen eğitimcilerinden olan İsmail Hakkı Baltacıoğlu, 1934 yılında çıkarmaya başladığı “Yeni Adam” adlı dergide, gençlerin ve yetişkinlerin eğitilmesi noktasında bazı fikirler beyan eder.

Baltacıoğlu adı geçen dergide kaleme aldığı “rüyamdaki mektep” makalelerinde öncelikle, ilköğretimde verilmesi gereken eğitimin nasıl olması gerektiği hakkındaki görüşlerini: “ Biz de ilköğretimlerde öğrencilere okuma yazma öğretmekle, ezbere dayalı ilimleri okutmakla uğraşyoruz. Rüyamdaki Mektep'te dershanenin kapısında gördüğüm levhada; öğrenmek, düşünmek, duymak hep yaratmak için...diye yazıyordu. Tuhaf şey, bu da ne demek dedim ve kapıyı açıp içeriye daldım. Burası büyük ve aydınlık bir salondu. İçinde yüzlerce masa var, her masanın üzerinde pergel, mikroskop, tüp, şişe, terazi gibi aletler, diksiyonerler, kitaplar vardı. Her masanın üzerinde bir iki çocuk oturmuş bir işle uğraşıyordu... Burada gezerken her talebenin bir işle uğraştığını gördüm. Kimi bahçivanlık yapıyor, kimi tohumlarla uğraşiyor, kimi kalemlerle masanın üstünde bir şeyler boyuyorlardı. Profesöre bu çocukların nazari derslerinin olup olmadığını sordum. Cevap olarak; siz nazariye ile kitabiyi birbirine karıştırıyorsunuz. Bizim talebemiz de fizyoloji, fizik bilir. Fakat eskiler gibi değil, bizim ilim bilgimiz tekniğin içindedir, onunla birlikte alınır ve ona uyar. Biz ilmi okutturmamız, sadece kullandırırız,” şeklinde cevap verdiğini belirttikten sonra, kendilerinde yapılan eğitim çalışmalarını da : “ Bizdeki eğitim sisteminde, okullarda okutulan bilgilerin birçoğu kitabidir. Öğrenirsin ve kullanmadığın için unutursun. Günlük hayatta kullanabileceğimiz, üretimde işimize yarayacak bilgiler öğrenmiş olsaydık öğrendiklerimiz hem bir işe yarardı, hem de unutulmazdı. Sadece sınıf geçmek, okuma yazma öğrenmek için ilköğretimin zorunlu olması yeterli değildir. Hayatın her devresinde kullanabileceğimiz bilgiyi ve

teknîği öğrenmek daha faydalı olur. Aslında kitabi bilgi teknikle, yani uygulama ile verilmelidir. Öğrendiklerine anında uygulama imkânı sağlamak sûretiyle bilgilerin unutulması engellenmelidir. Aksi takdirde öğrenilen bilgi unutulmak için öğrenilmiş olur.”(Baltacıoğlu,1936,4)sözleriyle eleştirir. "Rüyamdaki Mektep", öğretilen bilgilerin uygulanması gerektiğini, bu şekilde yapılan eğitimin halkın eğitilmesinde ve aydınlatılmasında daha etkili olacağı görüşünü ileri sürer.

Cumhuriyet döneminde, üzerinde durulması gereken meselelerden birinin de, gençlik meselesi olduğunu dile getiren Baltacıoğlu, gençlerin zamanlarını geçireceği yerleri onların eğitimlerine katkı sağlayacak mekânlar olması gerektiği konusunda uyararak: “Türkiye’de mektepler dışında, hiçbir aile, hiçbir arkadaşlık zümresi ve hiçbir kulüp, gençliğe milli ve modern kültürü vermek salahiyetini taşıyamaz. Bu hak, teşkilatı ve maneviyatı icabı Halk Evleri’nindir. Bütün gençler oraya yazılmalı, bütün gençler orada toplanmalı ve bütün kültür orada verilmelidir. Gençler, halk evleri dışında bazı yerlerde toplanırlar fakat, bu toplanılan yerlerde, halk evlerindeki kültür ve eğitim faaliyetleri yoktur. Halk evleri en kuvvetli bir devrim evidir. Halk evleri bütün Türkler içindir. Gençliğin milli ve modern vicdanının tek kurumu onlardır. Bütün gençler oraya girmelidir. Türkiye’de, mektepler dışında hiçbir evin, hiçbir kulübün, Türk gençliğinin yaratıcısı olmak salahiyeti yoktur.”ifadesinde bulunduktan sonra: “Çocuğun yetişmesinde birinci derecede etkili olan ailedir. Ailede alınan terbiye diğer verilen terbiyenin temelini oluşturması bakımından çok önemlidir. Çünkü, aileden gelen çocuğun, geliştirilmesi ve terbiye edilmesi, sağlam temellere dayanan aile terbiyesine bağlıdır. Bu terbiye ne kadar sağlam olursa, okullarda bunun üzerine bina edilen eğitim de o kadar sağlam olur. İyi bir çevre, çocuğun eğitimine olumlu katkı sağlarken, kötü bir çevre çocuğun istenilen düzeyde yetiştirilmesini zorlaştıracaktır. Aile ve okuldan sonra, gençlerin kendilerini kötü etkilerden korumaları çok önemlidir. Bunun için kendilerine faydalı olacak yerleri dikkatli seçmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde, kendilerini birçok kötülüğün içinde bulacaklardır. Gençlerin daha iyi yetiştirilmesi ve onların topluma faydalı birer kişi olması için bir gençlik teşkilatı lazımdır. Bu teşkilatın hedefi şu olmalıdır:

- 1- Türkiye’nin bütün gençlerine toplu hayat yaşatmak,
- 2- Onları müşterek iş hayatına alıştırmak,
- 3- Onlara müşterek mesuliyet duygusunu aşılama,

- 4- Onlara kolektif neşeyi tattırmak,
- 5- Onlara rejim istikametinde bir moral vermek,
- 6- Onlara yürüyüş, musiki, tiyatro, edebiyat zevklerini vermek,
- 7- Onlara yeni insanlığı yani; ilimciliği, endüstriciliği, müsavatçılığı aşlamak,

Bunları yapmak için yine en iyi vasıta Halk Evleri'dir" der. Ardından da, eğitim konusunda ailenin çocuk üzerindeki rolünü belirttikten sonra sözü, bir toplum için gençlerin ne kadar değerli olduğu, gençlere sahip çıkmamız gerektiği, zira toplumun ilerlemesinde onların sağlayacağı katkıların önemine dikkat çekerek, gençlerin eğitimlerini en iyi bir şekilde sağlamamız gerektiği noktasını vurgular ve : "Böylece gençler toplumun huzurunu bozan bireyler olmaktan uzak kalacaklardır. Bir milletin ilerlemesi gençlerinin iyi yetiştirilmesine bağlıdır. Gençlik vazifesinin bilincinde yetiştirilmiş ise, o toplumun gelişmemesi, medeniyet seviyesinin yükselmemesi için hiçbir sebep yoktur. Gençliği iyi yetiştirilmiş toplumlarda hırsızlık, katillik, yabancı madde bağımlısı, dolandırıcılık gibi toplumun huzurunu bozan eylemlere rastlanmaz. Gençler mekteplerden çıktıklarında, sokağa salınmadan iş sahibi yapılmalıdır. Her yıl yüz binlerce genç, okul hayatının ardından işsizlik ordusuna katılmaktadır. Bu, gençlerimiz için en büyük tehlikedir. İşsiz kalan gençlik, enerjisini başka işlere yönlendirecek, böylece toplumun huzuru için büyük bir tehlike arz edecektir. Gençlerimiz için yeni iş sahaları açılarak, onlar buralarda istihdam edilmelidir. Bir milletin geleceği, gençliğinin eğitim seviyesine ve çalışmasına bağlıdır. Gençlerimizi iyi yetiştirip, cemiyet için faydalı işler yapmaya yönlendirelim." (Baltacıoğlu, 1936,2) beyanında bulunduktan sonra sözü, okumakla ilgili düşüncelerine getiren Baltacıoğlu: "Bir ülkede okumak denildiği zaman, okullarda okutulan kitaplar akla gelmemelidir. Toplumun her kesiminin okuması gerekir. Bu yapıldığı takdirde, toplumun kültür seviyesi yükselir. Kültür seviyesinin yükselmesiyle de, cemiyet hayatı daha manalı bir hale gelir. İnsanlar düşünmeye, düşündükçe de üretmeye başlar. Hayatın anlamının farkına vararak toplumda yaşayan kişi, halkı için bir şeyler yapmanın yollarını arar. Bazılarının dediği gibi "okumak, ülke meseleleriyle ilgili fikir yürütmek, yalnız ülke aydınlarının tekelinde olan bir durum değildir". Her kesimden herkes ülke meseleleriyle ilgilenmeli, gördüğü aksaklıkları, problemleri dile getirmeli ve varsa çözüm önerirleri sunmalıdır. Toplumdaki herkes kendisini geliştirecek, fikir sahibi yapacak kitaplar,

gazeteler, dergiler okumakla mükelleftir. Aksi durumda insan kendine has bir düşünce sistemi geliştiremez, hep başkalarının fikirlerine ve söylemlerine bağımlı kalır. Toplumdaki bu tarz kişilerin kendilerine bir faydası olmadığı gibi, hiç kimseye de bir faydası olmaz. (Baltacıoğlu,1936, 2) sözleriyle niçin okumamız gerektiği konusunu dile getirir.

9.1. Halkın Eğitiminde Edebiyatın ve Sanatın Rolü

Eğitimci ve yazar Baltacıoğlu, halkın eğitilmesinde yalnızca okulların ve eğitimcilerin çabalarının yeterli olamayacağı, edebiyat ve sanatın da önemli bir görev üstlenmesi gerektiğini belirterek, sanatın ve edebiyatın üzerine düşen görevi mutlaka yerine getirmesi hususunu: “ Bir milletin okuma yazma bilen nüfus oranı yüksekse, o toplumda edebiyatın gelişmiş olduğundan söz edilebilir. Edebiyatı gelişmiş toplumların, doğal olarak sanat anlayışı da gelişeceğinden, toplumun gelişmişlik düzeyinin yüksekliğini de etkiler. Burada üzerinde durulması gereken, edebiyatın ve sanatın toplumların yükselmesindeki rolünün ne olduğudur. Cumhuriyetle birlikte tartışılmaya başlanan en önemli konulardan biri de, “ sanat mı inkılâbı yapar, inkılâp mı sanatı yapar” meselesidir. Hakiki bir inkılâp, her şey gibi edebiyatı da göz önünde tutar. Edebiyat mademki vardır ve çalışmaktadır, onun eseri inkılâp için ya müspet ya menfidir, şu halde inkılâbın yaşayan edebiyat müessesesine karşı eli kolu bağılı durması imkânsızdır. Sanatkâr hürdür, istediğini yapar denilemez. Bu anlayışla hür olduğu da, istediğini yapabileceği de yanlıştır. Şimdi yeni hayatta her şey, her müessese cemiyetleşmektedir, sanat bu külli zarureti aşamaz, çünkü o da tarih ve coğrafyanın çocuğudur. Sözün kısası, sanat için, içinde yaşadığı sosyetenin inkılâp arzularına boyun eğmek sert bir zarurettir.

Edebiyat yeni adamı, ilim, tasnif, mefhum kaplarından kaçan bütün akıcı, kaçıcı karakterleriyle birlikte bütün canlılığın hususiyetleri, dinamizminin bütün kudretiyle tanıtır. Bizim devlet de, her devletçi rejimi gibi edebiyat adamına elini uzatmalı, ondan isteyeceğini istemeli, bunun için de onu matbaacıların, yani kitabı pahalı basıp satanların elinden kurtarmalıdır. Edebiyat böyle bir koruma görmediği için, halkın hasta, hayvani ve mürteci benliğini sömürüyor. Eğer devlet onu kazanırsa, ister istemez inkılâbın adamına hizmet edecektir. Bunun için de bir edebiyat teşkilatı lazımdır. “Sanat sanat içindir” diyoruz, müdafaa ve harp zamanı kendi kuvvetlerini seferber etmeyen bir edebiyat, mutlaka hastadır. Böyle bir edebiyat, gerçek hayat

kaynaklarından içmediği için, gerçek hayatın insanlarını kandıramaz. Bu hasta üzerinde, milli düşüncenin durması ve hesap görmesi gerekir. Edebiyat fertçi olduğu zaman değil, şahsiyetçi manasıyla cemiyetçi olduğu zaman kuvvetli olmuştur. Cemiyetten ve maşeri değerlerden kopan, ayrılan bir edebiyat faaliyeti kendi kendine ferdi kaynaklar arar ve azığını inzivada, zevkte ve şehvette, sözün kısası, fertte bulur. Hâlbuki halka giren ve nas ile hemhal olan fena fil-halk olan bir edebiyat; ilahiyi, milliyi, beşeriye bulur, yaratıcılığın sırrına mutlaka erişir. Diri ve sağlam olan edebiyat ister istemez halkçı ve hep nikbindir. Fertçi edebiyatlar, melankoli, bedbinlik ve iradesizlikle melûdür. Tevarüs ettiğimiz edebiyat hastadır. Realist olduğu zaman bile romantik olan, akli şekillere girdiği vakit dahi santimental kalan bu edebiyat hastadır. Genç, dinç ve yaratıcı milletimize uygun ve lâıyk bir edebiyat gerek” sözleriyle vurguladıktan sonra sözü edebiyatın toplum üzerindeki etkilerine getirir.

Devamla: “Edebiyat toplumlarda insanların gelişmesine ve yararına hizmet eden bir etkinlik olmalıdır. Ferdietçi, toplumun sıkıntılarını dile getirmeyen, uçuk hayallerle uğraşan edebiyatın gerçek işlevini yerine getirdiği söylenemez. Yeni kurulan cumhuriyetin, toplum tarafından benimsenmesi, yapılan inkılâpların toplum tarafından tanınması ve kabul görmesi için, edebiyat üzerine düşen görevi yapmalıdır. Edebiyatın en önemli görevi toplumların fikirlerini geliştirmesi, onların sıkıntılarına çözüm yolları aramasıdır. Cumhuriyetten sonra edebiyatımız yapılan inkılâplara duyarlı kalmamış, inkılâpların yerleşmesi ve kabul görmesi için yeteri kadar aktif olmamıştır. Fertçi geleneğini sürdüren edebiyatımız inkılâba hizmet etmekten uzak kalmıştır. Aslında inkılâbı yapan bir bakıma da edebiyattır. Edebiyatın sahiplenmediği inkılâp, kendisini kabullendirmekte zorlanır. Kendi fikirlerine hizmet etmesini isteyen yeni rejim, bir edebiyat teşkilatı kurmalıdır. Bu yapıldığı zaman, edebiyatın kontrol edilmesi ve inkılâpların yerleştirilmesi daha da kolaylaşacaktır. Halkın aydınlatılması için bütün kurumların ve müesseselerin seferber olması söz konusu iken, edebiyatın ve edebiyatçıların “sanat sanat içindir” anlayışını kabul ve devam ettirmeleri, tabii ki yanlış ve anlaşılmaz bir tutumdur. O halde, edebiyat görevini lâıykıyla yapıyor diyemeyiz. İnkılâba hizmet etmeyen ve halkın aydınlatılmasında görev üstlenmeyen bir edebiyatın, toplumdan kopuk bir halde nereye kadar varlığını devam ettireceği meçhuldür” değerlendirmesinde bulunur.

Ardından da yazar : “Bizde edebiyat niçin yoktur?” sorusunu sorup,edebiyatın ne olduğu sorusuna cevap aranması gerektiğini belirterek, buna alınacak cevabın edebiyatı anlamamıza yardımcı olacağını söyler. Sonra da, edebiyatın insanlara hangi konularda yardımcı olması ve yol gösterici işlev görmesi gerektiğini maddeler halinde sıralar:

- 1- İnsan yaşamak ihtiyacıyla bu âlemi tanımak zorundadır.
- 2- Bu âlemi bize bir hesap, ölçü, kanun, mevzuu gibi akli ve mantıki bir şekilde tanıttacak vasıta, ilimdir.
- 3- Hayatı, gerçeği olduğu gibi, bütün müşahhaslığı, olanca canlılığı ve bütünlüğü ile kavrayacak dinamik zekâyâ da ihtiyaç vardır; bu, sanattır.
- 4- Sanat, realite üzerinde ifade vasıtası olarak yalnız dille çalıştığı zaman edebiyat olur.

Edebiyat, en geniş realitenin dili olduğu zaman en milli, en insani, en klasik edebiyat olur. Edebiyat bu genişliği, derinliği kaybettiği, bir ferdin hayatı, fertte en gelip geçici duyguların hayatı için ifade vasıtası olduğu zaman, mutlaka soysuzlaşır. Edebiyat ağacı millet, insaniyet ve âlem tarlalarının uçsuz bucaksız topraklarına çok derin kökler salmalı ki, asırların rüzgârlarına dayanabilecek sağlam bir gövde kazanabilsin. Türk edebiyatı doğmak ve yaşamak için, Türk insanının iç hayatını anlatmaya çalışmalıdır” şeklindeki değerlendirmesiyle, edebiyatın ve sanatın, insan ve dolayısıyla toplum hayatında oynadığı rolü dile getirir.

Toplumların medenileşmesi ve eğitim seviyesinin yükselmesinde sanatın ve edebiyatın rolü olduğu gibi, sanat ve edebiyat toplumların duygu ve düşüncelerini de dile getirmelidir. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, sanat ve edebiyat faaliyetlerinin yürütülmesi ve görevlerini yerine getirmesi noktasında: “Cumhuriyet döneminde var olan edebiyat halkın duygularını, düşüncelerini yansıtmadığı ve dolayısıyla halka hizmet etmediği için yok sayılmaktadır. Bir edebiyatın varlığı, topluma hizmet etmesiyle mümkündür. Sanat dallarından biri olan edebiyat, toplumun kalkınması ve aydınlanması için görevini yapmıyorsa, diğer sanat dalları edebiyatın da görevini üstlenmeli, toplumun kültür ve medeniyet seviyesinin yükseltilmesindeki rolünü oynamalıdır. Yetiştirilecek “yeni adam” tipinin var olmasında, her türlü sanat etkinliklerinden yararlanmak doğru olacaktır. Mesela, sinema, tiyatro, müzik vb

etkinlikler “yeni adamın” en iyi bir şekilde yetiştirilmesinde etkili bir rol oynayabilir. “Yeni adamın” yetiştirilmesinde meydana gelen aksaklıklar, sanatın kusurudur. Çünkü, sanat vazifesini yerine getirmemiştir. Halk Evleri sanatsal faaliyetlerin yapılacağı yerlerdir. Halka ulaşmak için Halk Evleri’nden fazlasıyla yararlanılmaya çalışılır. Müzik alanında yapılan etkinlikler, Halk Evleri vasıtasıyla halka ulaştırılmaya çalışılır. Yapılacak müzik çalışmalarının hangi tarzda olacağı ve mahiyetinin ne olması gerektiği konusu tartışma konusu olur. Halk Evleri’nde müzik hayatı vardır, olmalıdır. Peki, hangi müzik yapılmalıdır? Alaturka müzik bugünün müziği değildir. Garp müziğini öğretmeliyiz. Halk Evleri’nde müzik için atılacak temel garp müziği temeli olacaktır. İşe en ağır eserlerle başlanmalıdır. Denilecek ki, halk bunları anlayamaz, hafif müzik vermeli. Hafif müzik fars ve vodvil gibidir, terbiye etmez, eğlendirir. Anlamak bahsine gelince, bu ilk zamanlarda şart değildir; anlamamak dinlemeye, duyup sevmeye engel olmaz. İnsan, günün birinde anlamaya başlar. Halk Evleri’nde yapacağımız temelli müzik teşkilatı bu evlere mahsus koro heyetleri vücuda getirmelidir. Yapılan müzik halk içindir. Sınıf, seviye, servet ayrılığı gözetmeksizin bütün halk için. Halk Evleri’nin kapıları muayyen saatlerde bütün civar halkına açılmalı, herkes ruhunun azığını almak için oraya girebilmelidir.” şeklindeki devrin politikasına uygun olarak görüşlerini ifade ettikten sonra sözü, müzikle birlikte toplumun eğitiminde önemli bir rol oynayan tiyatroya getirip, bunların nasıl yapılması gerektiği noktasına dâir fikirlerini şu yolda beyan eder:

“Müzik eğitimi ve halkın müzik zevkinin oluşması için, Halk Evleri müzik faaliyetlerini başlatacaktır. Yalnız, müzik faaliyetleri bu iş için yeterli değildir. Halkın görerek daha iyi anlayacağı etkinliklerinde yapılması gerekmektedir. Tiyatro ve gösteri etkinliklerinin de Halk Evleri’nde yapılması gerekir. Halk Evleri’nde oynanacak piyesler iki türlü olabilir. Bir takımı, klasikler ve o ayardaki eserlerdir. İkinci gurup piyesler sosyal diyebileceğimiz eserlerdir. Burada sosyalden maksat, milli gurubun siyasi, hukuki, ahlâki, ekonomik, ilmi iradesiyle alakası olan ve millet davalarını tez olarak ortaya atanlardır. Bunlar dışında halkı sırf güldürmek ve eğlendirmek maksatlarıyla fars, vodvil, hafif komedi de oynanabilir. Kötü romantik, santimantal olan bütün piyesler yasak edilmelidir. Halk Evleri’nin bütün üyeleri tarafından sahnelenecek olan bu piyesler sahnesiz, dekorsuz, makyajsız olarak oynanmalıdır. Çünkü öz tiyatro sahne, dekor, makyaj sanatı değil, temsil, gösteri,

bâtını haletleri ve sosyal davaları teşhir sanatıdır. Ve bütün bu piyesler halk için oynanmalıdır. Yılda en az beş on defa oynanmalıdır.”(Baltacıoğlu,1937:2) tavsiyesinde bulunur.

Halk Evleri, halkın aydınlatılması ve eğitilmesi için üzerine düşen görevi yerine getirmeye çalışır, fakat bazı noktalarda geri kalır. Mesela oynanacak oyunların sergilenmesinde yeterli olunmaz. Tiyatronun daha yaygın hale getirilmesi ve tiyatrodan daha fazla faydalanılması için devlet tiyatrolarının kurulması gerektiği noktası vurgulanır; bu alanda yapılan çalışmalar belirtilir. Bu noktada yapılması gereken çalışmaları ve bu çalışmaların yeni kurulan Türk devletinin yaptığı inkılâpların halk tarafından benimsenmesi etkilerini ise: “Bu memleketin en mühim kültür mevzuu da devlet tiyatrolarının kurulmasıdır. Bu ehemmiyet anlaşıldığı için tiyatro mütehassısı getirilmiştir. Bu mütehassıslar, üniversitelerde bazı ıslahat çalışmaları yaparak, tiyatro kulüpleri meydana getirdiler. Tiyatro bütün öteki güzel sanat kolları gibi ne bir eğlence, ne de hayatı süsleyen ve tamamlayan bir zevktir. O, sosyal hayatın zaruri bir tarafıdır. Tiyatrosuz devrim, dilsiz bir devrimdir. Fars, vodvil, hafif komedi, operet, meddahlık tiyatro değildir. Bunlar eğlence sanatlarıdır. Tiyatro ise; söz, yani fikir, mefhum, heyecan sanatıdır. Onun için çok sahne yapmalı, çok aktör yetiştirmeli, çok piyes yazdırmalı, seleksiyona yol açmalı. Halk Evleri merkezlerinde tiyatro müellifleri için birlikler yapmalı, tiyatro gazeteleri çıkarmalı, piyes oynamak işini şehir tiyatrosunun çetin inhisarcılığından kurtarmalıdır. Bütün bunların olması için de, bir tiyatro efkâr-ı umûmiyesi doğmasına çalışılmalı, matbuatı, müellifleri, münekkitleri bu büyük kurtarıcı kültür inkılâbı lehine kazanmalıyız. Tiyatro işinde model Balkanlarda değil, Rusya’dadır.”(Baltacıoğlu,1936:2) şeklinde beyanda bulunup, devlet tiyatrolarının gerekliliğini belirtir ve model olarak da Avrupa değil, Rusya’nın alınmasını salık verir. Bu sözleriyle o halkın eğitiminde, tiyatronun rolünden fazlasıyla faydalanılması gerektiği fikrini müdafaa eder.

Tiyatronun ve sanatsal faaliyetlerin istenilen faydayı sağlaması için, bu faaliyetlerden halkın haberdar edilmesi gerekir. Bunu yapacak olan da gazetedir. Osmanlı devletinde Tanzîmâtla birlikte görülmeye başlayan gazete, o dönemde halkın eğitilmesi konusunda aktif bir rol üstlenirken, cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan inkılâpların halk tarafından benimsenmesinde gazeteden faydalanmamak olmaz. Yapılacak iş, halkı gazete okumaya alıştırmak ve yapılan yenilikleri

gazeteler vasıtasıyla halka yaymaktır diyerek, gazetenin halkın eğitiminde ve ona okuma alışkanlığı kazandırmada kendisine düşen görevini belirttikten sonra: “Halk okumuyor diye şikâyet ederiz, doğrudur, kültür adamları okutmuyor diye şikâyet ederiz, doğrudur, Türk gazeteler, Türkçe yazmasını bilmiyorlar dersek, o da doğru değil mi? Bu Türkçeden buradaki kastım öz Türkçe kelimeler değil, öz Türkçe dil yapısıdır. Bugün bütün gazetelerimizin kullandığı Türkçe, asıl Türkçe değil, “Osmanlı Türkçesi” dediğimiz “lisân-ı kitâbet”tir. İşte Türk yayınının okunmamasına sebep olan başlıca eksiklik, öz Türkçe yapıda yazı yazmasını bilmememizdir. Bugünkü Türk yazınında bir soy, şahsiyet hastalığından başka bir şey olmayan bir dil, anlatım hastalığı vardır. Türk gazetecisi, halkın okumamasından şikâyet ederken, bunun sebebine inmiyor. Halkın okumamasının temel sebebi okuduğu gazeteden bir şey anlamamasıdır. Halk, kendi diliyle yazılan eserleri ve gazeteleri okur. Yapılan inkılâpları halkın diliyle anlatmayan bir gazetenin, halk tarafından okunması beklenemez. Türk gazetecisi ve kitap yazanı, halk dilini kullanmalı ve onu zenginleştirme yolunu seçmelidir. Gazetenin milli şuurun uyanmasında en önemli etken olduğu hatırdan çıkarılmadan, halkın anlayacağı dilde bir matbuat hayatı oluşturma yoluna gitmek gerekir.”(Baltacıoğlu,1936:2) şeklindeki beyanları ile o dönemde çıkarılan gazeteleri ve eserleri eleştirerek, bu konuda halkın anlayacağı dilde yayın yapılması gerektiğinin altını çizer. Aksi takdirde, halkı okumuyor diye suçlamanın yanlış bir tutum olacağını belirtir.

Yazar, gazetenin toplum hayatındaki rolünü ve nasıl bir gazete çıkarılırsa halka hizmet edebileceğini ifade edip, çıkarılan gazeteleri bu tarzda eleştirdikten sonra sözü, halkın eğitiminde kısmen de olsa belirli bir rol üstlenen kitle iletişim araçlarından radyolara getirerek, bu radyoların izlenmesi gereken yayın politikasına işaretler: “ Radyo halkın eğitimi ve aydınlatılması noktasında gazeteden daha ileri gidebilir. Çünkü köylere her gün günlük gazete gitmeyebilir. Radyolar her zaman halkın elinin altındadır. Bunun için, radyo programları, yapılan devrimleri anlatmak için kullanılmalıdır. Yeni adam radyonun kültürleşmesini ister. Çünkü hiçbir vasıta onun kadar yayıcı ve sarıcı değildir. Yolsuz, telsiz ve uçaksız insanları hem de bir anda birbirine bağlayan hep odur. Radyo ile yapılan kültür yayını her yere girer. Radyonun görevini yapması için:

1- Radyo bir çalgı kutusu değildir, sırf eğlence için kullanılamaz, radyo her şeyden önce kültür yaratıcısıdır. Bu kültür ilmi, siyasi, bedii ve teknik olmalıdır.

2- Radyo eğlendirecektir. Fakat, bu eğlendirme işi sosyetenin canlı değerlerini hırpalayacak gibi olmamalıdır.

3- Radyonun yüzde yetmiş yayını, radyo üniversitesine ait olacaktır. Bu üniversite yayınlarının bazı mevzuları; dünya ekonomisi, Türk ekonomisinin bugün ki gelişimi, uçakçılık, çocuk yetiştirme... olmalıdır.

4- Radyo üniversitesi, yurdun en uzak ve en ücra bir köşesinde çalışan iş adamının kültür kesimini yükseltecek ve onu daha yukarı öğrenim ve teknik ehliyete ulaştıracak, düzgün ve planlı dersler vermelidir.

5- Radyo gösterileri düzeltilmeli, bugünkü ilimci, endüstrici ve müsavatçı, sözün kısası, demokrat kültürümüze uygun bir şekil almalıdır.

6- Türk musikisi klişesinde kendine bir sığınak bulmaya çalışan alaturka musiki, radyodan kaldırılmalı, bunun yeri, Avrupa tekniğine bağlı eserlere verilmelidir.

7- Radyo için bir kültür planı yapılmalı, bu plan için temel olarak yeryüzünde radyo kültürüne en çok yer veren memleketlerin radyo- kültür faaliyetleri incelenmelidir.

Sözün kısası, radyonun devletleşmesi iyi bir şey, her evde bir radyo bulunması zaruri bir şey, radyonun her eve kültür sokması ise asıl büyük şeydir.”(Baltacıoğlu,1936:2) şeklindeki sözleriyle, radyonun topluma yaptığı kültür hizmetinin önemini vurgular.

Yukarıda belirtilen çalışmaların yapılmasının hepsindeki temel amaç, halkın eğitimini sağlamak ve halkın kültür seviyesini yükseltmektir. Kültürel kalkınmanın sağlanmasıyla, yapılan bütün yenileşme ve kalkınma hamleleri halk tarafından daha fazla kabul görür ve benimsenir. Kültürel kalkınma eğitimle olacak bir durum olduğuna göre, öncelikle mevcut kültürün geliştirilmesi için çalışmaların yapılması gerekir.

9.2. Köylünün Eğitilmesi ve Kalkındırılması

Halkın eğitilmesi sorununa dikkat çeken ve halkı eğitmek için eserler kaleme alan Mithat Efendi, köylünün eğitilmesi gerektiğini ileri sürerek, İsviçre’de sanat mekteplerinde gördüklerini anlatır ve bizim toplumumuzun da bu şekilde eğitilmesi gerektiğini vurgulayarak, bizim yalnız memur yetiştiren mekteplerimizi düşünür ve:

“Ameliyat mektebinin bizim bildiğimiz mekâtib-i sâireden farkı şudur: Mekâtib-i sâirede, şakirdan edebiyat gibi, hukuk gibi birtakım ulûm ile iştilgal olunarak ulûm-ı mezkûreyi iktibas edenlerden binde biri muharrirlik, avukatlık, muallimlik gibi mesâlike sülûk edemeyip, hemen kâffesi servet-i zâtiyesi varsa onunla, yoksa hükümet memuriyetiyle geçinmek mecburiyetinde bulunurlar. Asıl servet-i umumiyyeye hizmetle beraber erbabına da para kazandıracak olan şeylerin bunlar olamayacakları derkârdır. Hâlbuki ameliyat mekteplerinde bir adamı yalnız iyi mühendis, iyi makinist, iyi marangoz, iyi demirci yetiştirmeye lazım olan fûnûn tedris olunarak on yaşından sonra bir yandan tadrîsata devam olunduğu gibi bir yandan dahi ameliyatla husûl-i mehâret-i fiiliyeye gayret olunuyor” karşılaştırmasını yaptıktan sonra, Avrupa’da dahi okur yazarlığın köylere kadar yayılmadığını anlatırken, hükümetlerin bu husustaki çalışma ve gayretlerini:

“ Köylüler hâlâ maârifî istihsa ederek “kalem tutan parmaklar, kazma kürek tutamazlar. Hâlbuki yaşamak için kalem değil, kazma, küreğe sarılmalıdır” sözünü gûya büyük bir hikmet olmak üzere söylerler. Bu sebep mebnidir ki, Avrupa hükümetleri, maâarif-i avâm-ı nâsa kadar tâmim için teşvikatın bir faydasını göremeyince çocukların talim ve terbiyesini mecburiyet altına almış ve evladını bir sinn-i mayyene kadar mektebe göndermeyen babaları ceza etmeye kadar mecbur olmuştur. Ama köylüler için eski kafayı terk etmek yalnız bizim buralarda değil, oralarda dahi güç mevaddan bulunmuştur”(Okay, 1991, 310–311) cümleleriyle dile getirerek, köylülerin eğitim ve öğretim hususunda takındıkları tutumu eleştirir.

Köylünün kalkınmasında ve ülkenin gelişmesine katkı sağlamasında köylüye toprak dağıtmak, yeni tarım arazileri açmak, tarım yapmak için köylüye çeşitli imkânlar sağlamak yeterli olmayacaktır. Köylüye ne kadar toprak dağıtılsa dağıtılsın, eğer köylü yeterli bir eğitim almamışsa, ülkeye nasıl faydalı olacağını bilmiyorsa, toprağını nasıl ekeceği konusunda yeterli bilgi ve birikime sahip değilse, yapılan bütün çalışmalar boşa gider. Öyleyse köylüyü iyi bir eğitimden geçirmek şarttır. Bu eğitim, köylüye okullarda okuma yazma öğretmekle olacak iş değildir. Köylüyü her alanda bilgilendirmek ve her alanda yetiştirmek gerekir ki, ülkenin geleceğine ve kendi neslinin daha huzurlu ve mutlu yaşamasına katkı sağlayacak çalışmalar yapsın. Eğitimi tamamlanmış bir köylü, ülkenin kalkınması için bilinçle ve azimle çalışır. Bu amaçla köylerde açılan okullarda yalnız köylü çocuklarına okuma- yazma öğretilmez, modern anlamda tarımsal faaliyetlerin

yapılması da öğretilir. Köye giden öğretmen her türlü tarımsal faaliyet hakkında eğitimidir. Çünkü görevi, bütün köylüyü eğitmek, köylüye her türlü tarım işlerinde yol gösterici olmaktır. Tabî ki köylünün eğitilmesinde köy okulları ve köye gönderilen köy öğretmenleri yeterli değildir. Öğretmen gittiği köyde çok sıkıntı çekecek ve hayatının en zor dönemlerini buralarda yaşadığını düşünecektir. Bu konuda haksız da değillerdir. “Yeni Adam” dergisi yazarlarından Sefer Aytekin, köy okullarının yetersizliği ve köy şartlarının çok ağır olduğu konusundaki düşünce ve tespitlerini:

“ Köy okulları, köylünün okuma yazma sorununu ortadan kaldırmak için açılmış olup, buralarda verilecek eğitim, köylünün yararına olacaktır. Fakat, bu okullar okuma yazma öğretmekle kalmayacak, köye giden öğretmenler köylüye, tarım, hayvancılık, meyvecilik gibi alanlarda da yol gösterecektir. Bu sebeple köylere giden öğretmenlerin çok iyi yetiştirilmiş olması gerekir. Öğretmenin köyde başarılı olmasının en önemli etkenlerinden birisi de, köylünün öğretmene her türlü yardımı ve katkıyı sağlamasına bağlıdır. Öğretmen köylüden bir istek, bir yardım göremezse, kendisinin de hevesi kaçır, köyde başarılı olamaz. Köy öğretmenin köye giderken kafasındaki köylü profili; buralarda yaşayan insanlar saf, her söze inanan, dürüst kalpli insanlar, cana yakın, şen çocuklar, sonsuz tarlalar, bağlar, omzundaki tırpanları batan güneşin kızılığında parlatarak dönen köylüler... İşte bütün kitaplarımız köyü böyle anlatırlar, gençler az çok şair ruhlu olduklarından bu sözlere inanırlar. Oysa çok defa öğretmenler yabancı muhitlere düştüklerinde, buralara hangi yolla, nasıl, kaç saatte gidileceğini bilemezler. Kendilerine kültür direktörlüğünden bir şey de söylenmez. Öğretmenler yollarda, kahvehanelerden, rastladığı köylülere sorarak, gideceği yere ulaşmaya çalışır. Fakat içindeki heyecanın tesiriyle, o çektiği sıkıntıları pek görmezden gelir. Köyde sıkışıp kalacağından habersizdir.

Köye vardığında karşılaştığı manzara öğretmenin şaşkınlığını artırmaya yeter. Okul olarak kendisine gösterilen yer, aslında harabe bir ahırdan farksızdır. Duvarlar ve tavan, toz ve örümcek yuvasıdır. Yer rutubetlidir. Yağan yağmurdan odaya düşen damlalar, odayı ıslatmıştır. Bütün bu gördükleri karşısında her şeyi anlamaya başlar, hıçkırıklar boğazında düğümlenir. Artık o sarsılmıştır. Bakkalı, oteli, lokantası olan şehir geride kalmış, bütün bu imkânlardan uzak köye gelmiştir artık. Yiyeceğini, okuyacağını, giyeceğini yanında getirmiş olmalıdır. Bütün bu

düşünceler içinde dışarı çıkıp ilk gördüğü çocuktan köyün muhtarını çağırmasını ister. Muhtar, öğretmeni hoş beşten sonra, nerede kalacağını sorar. Öğretmen de, kalacağı yerin okulun akan tavanlı küçücük bir odası olduğunu söyledikten sonra, muhtar öğretmenin yatağını getirtir ve öğretmene teslim eder. Okul binası içinde ders işlenmesi için hiçbir okul malzemesi yoktur. Öğretmen, muhtar ve köylüleri toplayarak, okulun durumunu anlatmaya çalışır. Okul için gerekli malzemelerin temini, duvarların boyanması, çatının tamiri gibi sorunların giderilmesi öğretmenin bir yılını alır neredeyse. Böyle şartlar altında eğitim yapan, ya da yapmaya çalışan- öğretmenden, kültür direktörlüğü büyük başarılar bekler. Köye tıkılan öğretmen, dünyada ve ülkede olan bitenden habersiz bir şekilde köy çocuklarını yetiştirmeye çalışır. Bu arada kendini unuttuğunun farkına varmaz. Şehre inme gibi bir imkânı olmayan bu öğretmenlerin, köy okullarında başarılı olması mümkün değildir. Çünkü bu öğretmenler, en kısa zamanda buralardan kaçmanın yollarını ararlar. Kafasında kurduğu köy manzarasını bulamayan öğretmenler, köylülerin de kendilerine destek olmaması sebebiyle, başarılı olamadan geri dönerler. İşte köy öğretmenleri imkânsızlıklar yüzünden her zaman gıdasız, kitapsız, gazetesiz, eğlencesiz, ışıksız kalmağa ve bu mahrumiyet içersinde çırpındıkça köy okullarının verimsizliği devam edecektir. Yolları olmayan, ulaşılması zor olan köyler, okul binaları ahır olarak kullanılan okulların durumu maalesef köye giden öğretmenlerimizi hayal kırıklığına uğratar. Köyde rahat edemeyen öğretmen köylünün kendisini sahiplenmemesi gibi durumlarla da karşılaşınca, kendini farklı bir dünyada hissetmeye başlar. Okulun tamiri, bakım ve onarımı için kendisine destek bulamayınca, cebindeki paranın bir kısmını okula harcamak zorunda kalır. Yine de kıymeti bilinmeyen öğretmen, buraya geldiğine bin pişman olur. Eğitimde kaliteyi yakalamak adına birçok laf edenler, köy gerçeklerinden uzak olduklarının farkında olmadan, köye giden öğretmenden her şeyin en iyisini beklerken, bir defa olsun öğretmenini arayıp sormazlar. Öğretmen, köyde kendisinden istenilenin en iyisini elindeki mevcut imkânlarla gerçekleştirmenin peşindedir. Peki, bu öğretmen bu imkânsızlıklara daha ne kadar dayanır. Elbet bir gün o öğretmen de sıkılır ve yaptığı işten verim alamaz. Öyleyse öğretmenleri köye göndermeden, köy okullarının en iyi şekilde mevcut imkânlarla eğitim yapılabilir hale getirilmesi gerekir. Yoksa öğretmenlerden verim beklemek bir hayalden öte geçmez.” (Aytekin,1936;4) şeklinde beyan eder.

Yazar, yukarıda beyan ettiği fikirlerinden dört yıl sonra kaleme aldığı makalesinde ; “köylüyü hangi münevver kurtaracak” diye sorar. Bu konuda: “Köyü ve köylüyü aydınlatacak, eğitim seviyesini yükseltecek kimselerin münevverler olduğundan dem vurulur hep. Oysa bu münevverlerin kim olduklarından bahsedilmez.

Köylüyü kurtaracağı söylenen münevver, bir türlü kendisini göstermez. Neden acaba? Yoksa köylüyü kurtarma edebiyatı yapan kimseler, köylerin ve köylünün gerçek durumunu bildiği için mi kendilerini saklamaktadır? Kendisini münevver olarak gören kişiler neden köylere gidip de köylüyle iç içe olmazlar? Neden korkarlar? Köşelerinde köylünün aydınlatılması, kurtarılması gerektiğinden dem vuranlar, ahkâm kesenler, uygulamaya gelindiğinde bir yerlere saklanırlar. Köylünün aydınlatılması ve medeniyet yarışında ülkeye hizmet etmesi nasıl olacaktır, bunları köyleri dolaşarak anlatmak, öğretmek, göstermek hiç akıllarına gelmez, ya da gelir de işlerine gelmez. Ülkenin kalkınması, ekonomimizin düzelmesi için öncelikle köyün ve köylünün aydınlatılması, eğitilmesi ve üretime katılmasını sağlamak gerekir. Bunları dile getirmek kolay bir durumdur. Asıl önemli olan, uygulamadır. Sözlerini sakınmayan, kendini münevver sayan bazı entelektüeller, köye, köylüye gitmeye sıra geldi mi kaçacak, saklanacak yer ararlar. Cumhuriyetin ilk yıllarında köylüyü aydınlatacak münevver kimdir tartışmalarında, eksik olmasınlar yazdılar, çizdiler, ölçtüler, tarttılar ve en sonunda bir neticeye varıp; köyü münevver kurtaracak dediler. Münevver, elektrik olacak köyü aydınlatacak, doktor olup yaraları saracak, velhasıl kelam dertler derman, yolsuzluklara ferman bulacak, bitler kırılacak, çamurlar, bataklıklar cehenneme gönderilecek, talih yüze gülecek... Bir sürü cekli caklı sözlerden sonra köy kalkınıp, cennete dönecek ve şimdiye kadar atasözlerinin birleştiremediği olsa ile bulsa bir araya gelmiş olacak.

Bu çetin memleket davasını omuzlarına alacak hangi münevver acaba? Kudretine güvenilecek bu kadar münevver vardı da, neden bu güne değin mevcudiyetlerini ispat etmediler? Yoksa rügan iskarpinlerinin çamur olmasından, traşlı enselerinin güneşin altında pişmesinden, ipekli gömleklerinin bitlenmesinden korktukları için mi köye kadar çıkamadılar? Yoksa, bir şairin yazdığı gibi, Haşet'ten Mösyö Manburi'ye ismarlanan Fransızca yol rehberleri ellerine geçmedi mi? Biz bu denli münevverlerin yakasını bırakalım. Çünkü, onların birbiriyle boğazlaşmaktan başka işleri yok. Hele şu münakaşası bol günlerde, etraflarını göreceğ gibi değiller.

Onlar ancak çeşit çeşit münakaşa ve meseleler peşinden sürüklenerek asıl memleket meselelerinden uzak istikametlerde çırpınmaya, çene çalmaya alışmışlar. Onlar ancak, mürekkep ve kâğıt bezirgânlarının menfaati uğruna ter dökmesini, küfür savurmasını bilirler. Hem söylenenlere ve yazılanlara bakılırsa, bu gibi münevverler memleket işlerinde birer kalıp akçe imişler. Değil köylere, ufak kasabalara veya şark şehirlerine şu veya bu sebeplerle gitmeye mecbur kalanlar, rapor diye doktorların başını, beynini patlatırlar, İstanbul'un hasretiyle mahvı perişan olurlar.

O hâlde derinliğinden, kabuk bağlamış olduğundan bahsettikleri ve bir muamma addettikleri köy davasında hangi münevvere güvenilecektir? Biz de kendisine güvenilecek böyle bir kitlenin varlığını inkâr edersek yeni bir şey söylemiş olmayız. Hakikaten böyle bir münevver kitle yok mudur? Evet yoktur. Yoktur, çünkü köye giderek, bu uğurda varlığını harcayacak bir adam ata, eşeğe binmesini bildiği kadar, atın eşeğin çıkmadığı dağlara tırmanması, yürüyemediği çamurları geçmesi lâzımdır. Köye gidecek adam tipiden, fırtınadan yılmamalı, kovuktaki kertenkeleyi donduran kesici soğukları bir köylü gibi cesaretle karşılayabilmelidir. Köye gidecek adam, kuru bir mısır veya arpa ekmeğini eritecek mideye sahip bulunmalıdır.

İnsan kadar hayvanı, hayvan kadar otu, ağacı, ekini bütün bunlar kadar da toprağı bilmeli ve sevmelidir. Çünkü köy, insandan çok toprak, hayvan, ot, ağaç, ekin demektir. Köye gidecek olan için bütün bunlar da kâfi değildir. Kırılan masasını tamir etmesini, kırılan penceresine cam takmasını becerebilmelidir. Rençperlik kadar marangozluk ve çilingirlik gibi köyde elzem zanaatlardan anlamalıdır. Bu kadarı da kâfi değildir. Köye gidecek adam, köylüye tepeden bakmamalı, onun arasına karışmalı, ona hitap etmesini, onun dilini dileğini, anlamasını bilmelidir. Kendisine “ula! Hiyerif” hitap edildiği vakit kızıp köpürmemeli, sabırlı, köylü psikolojisine vâkîf, fakir halinden anlar olmalıdır. Toprağı mihrap, işi ibadet, köylüyü kardeş bilmelidir.

Köyün karanlık ve kasvet dolu hayatına, bunaltıcı gecelerine biraz ışık, biraz neşe ve beraberlik verebilmek için hem yazıp hem oynatabilecek kadar tiyatro tekniğinden anlamalı, karagöz ve kukla oynayabilmelidir. Halkı kendinden önce düşünmeli, gecesini gündüzünü yalnız ve yalnız onların hizmetine vermelidir.

Köye gidecek bir adamın vazife sever, insanlık sever, fazilet sever ve âlicenâp olmasından bahse ne hacet? Esasen böyle bir iç cevheri taşımayanlar, köye bir dava adamı olarak değil, zorla gönderildiği veya başka çöplenecek kapı bulamadığı için gider.

İşte köyün istediği münevver. Lâkin böyle bir münevver var mıdır? Hangi münevver böyledir? diyerek ağır eleştirilerde bulunup, sonra sözü köylüyü eğitebilecek aydınının nasıl olması gerektiği noktasına getirerek:

“Köylünün nasıl aydınlanacağını söyleyip ahkâm kesmek ayrı, köylere gidip köylünün durumunu yerinde inceledikten sonra, neler yapılacağına karar vermek ve bir an önce köylüyle işbirliğine gitmek ayrı bir şeydir. Oturduğu yerden köylünün geri kalmışlığından, fakirliğinden ve diğer durumlarından dem vurmamakla, köylünün aydınlanması, medeniyet yarışına katkıda bulunması sağlanmış olmaz. Köyün ve köylünün hayatını bilmeden, köylü için atılacak bütün adımlar başarısız olmaya mahkûmdur. Hayatının hiçbir döneminde köye gitmemiş, bir köylüyle karşılaşmış muhabbet etmemiş bir münevver adayının, köylü için sunacağı reçetenin hiçbir anlamı yoktur. Çünkü yerinde görülmeyen ve incelenmeyen sorunlar için önerilecek çözüm yolları, köylüye bir şey kazandırmaktan çok uzak kalır. Köylü, kendisiyle iç içe yaşayan, kendisini dinleyen, kendisini insan yerine koyan, kendisiyle güneşin altında terleyen kimselerin, kendisi için önerdiği çözümleri daha çabuk kabullenerek, yapılan çalışmaların istenilen düzeyde faydalı olmasına katkı sağlar. Köylü, kendisini sahiplenen, kendisi için birinin bir şeyler yaptığını gördüğünde, mahcup olmamak için elinden gelenin en iyisini yapar. Köylüyü aydınlatacak münevver, köy işlerinin nasıl daha iyi yapıldığı, yaparak gösterdiği takdirde gerçek münevver olacaktır. Çünkü köylü, gördüğünü anlar ve kendisine öğretilmek isteneni kavrayıp uygulamaya başlar. (Aytekin,1940;4,17) açıklamasını yapar.

Köy çocuklarının ve köylünün eğitilmesinde çekilen sıkıntıların aşılması için kurulan “Köy Enstitüleri”nin, köylünün kalkınmasında önemli bir görevi vardır. İsmail Hakkı Baltacıoğlu bu noktada: “Köy enstitüleri ülkemizin birçok bölgesinde kurulmuş okullardır. Kuruluş amacı, köylerin ve köylünün kalkınmasını sağlamak, köylerde okuma yazma bilmeyen kimsenin kalmaması, okuma yazmanın dışında köylüye tarımsal faaliyetlerde yardımcı olacak

öğretmenlerle köylünün tarımsal alanda gelişimini sağlamaktır. Köylünün üretim gücü arttığında, ülkenin ekonomik gücü artar ve köylü, ülkesinin gelişmesine katkı da bulunmuş olur. Bu amaçla kurulan köy enstitüleri, köylünün eğitim seviyesinin yükselmesine ve köylünün üretim gücünün artmasına destek olur. Bu amaçla çıkarılan köy enstitüleri kanunu öncelikle bir kemiyet zaferidir. Çünkü bu iş Türkiye’yi hiç okulsuz bırakmamak kasdıyla yapılmıştır. Teşkilat, bu işi 20 yıl arızasız ve pürüzsüzce halledebilecek bir durumdadır. Bu böyle olmakla birlikte, köy enstitüleri teşkilatında pek göze görünmeyen bir pedagoji yeniliği, bir organizasyon hamlesi vardır.

1908’den beri, bu memlekette terbiye reformları yakından ve içinden incelenecek olursa iki tekâmül çizgisi üzerinde yürüdükleri anlaşılır: “İlkokuldan sonra lise ve üniversite yolunda ilerlemek isteyen nazari, mantıki, kitabi, mücerret ve hep edebi kalmış bir maarifçilik; bir de 1908’den beri elişi, açık hava kültürü, mektep gezintileri, tarihi temsiller, faal terbiye, hür inzibat, serbest mesai gibi türlü adlarla ve klişelerle kendini belirten, fakat ne yazık ki ibtidâi mektebinin seçkin elemanlarının ve ilkokul öğretmenlerinin, ahlâki ve mesleki vicdanından başka hiçbir yerde ne sempati, ne de merak ile karşılanmayan, hem insani, hem realist bir kültür temayülü taşır. Bu iki kol ve akım, Türk pedagoji tarihinin en kuvvetli tezatlarından biridir.

Köy enstitüleri bu cereyanlardan ikincisinin büyük ve canlı eseridir. Hem de bu teşebbüs hiç de yeni değildir. Çünkü, eğitim kursları bu canlı idrâkin ilk ve en masum şeklidir. Ondan sonra Köy Öğretmen okulları gelir. Bunlar da, eğitim kurslarının mütakâmil şekilleridir. Köy enstitüleri ise, bu köy öğretmen okullarının en olgun ve en örgün şeklidir. Bu enstitüler, Türk pedagoji tekâmülü tarihinin en yeni ve en olgun yemişleridir.” ifadelerinden sonra, köy enstitülerini diğerlerinden: “1 – Ananevi okul için zekânın, duygunun, iradenin işleyeceği çevre her şeyden önce kitaptır. Köy enstitüleri için bu çevre, hayattır.

2- Ananevi okul, acemi insanları bu hayata hazırlamaya çabalar ve hazırlayamaz; Köy enstitüleri acemileri bu hayat hazırlamayacak, acemilere bu gerçek hayatı yaşatacaktır.

3- Ananevi okul, tramvay mevzuu olarak kitabı, yazılı fikirleri, misalleri, hayali, tarifi, tasviri ele alır; Köy enstitüleri, köyü, tarlayı, kümesi, arılığı, demirhaneyi ele alacaktır.

4- Ananevi okulda bir teori, bir pratik vardır ve bu iki cinsten ayrı faaliyet arasında bir de duvar vardır; Köy enstitülerinde, yalnız hayat ve realitesi vardır, teorisi de pratiği de onun içindedir.

5- Ananevi okul derse, imtihana, şahâdetname ve mertebelere hazırlar; köy enstitüleri doğrudan doğruya müstakil, tabiatla gürleşen ve onu her yerde yenen Türk adamın yaratıcı şahsiyetini hazırlayacaktır.” gibi özellikleriyle ayrıldığını ifade ettikten sonra:

“Köy enstitüleri kuruluş aşamasında köylüyü hedef alarak köylünün kalkınmasında ve aydınlanmasında etkili olacağını duyurur. Tanzîmâtta beri okullarımızda yapılan yeniliklerin en uygun olanı Köy enstitülerinin programıdır. Bu program, diğer okul programlarından, derslerin işlenişi, talebelerin hayata hazırlanışı bakımından farklıdır. Zaten amaç, köylünün aydınlatılması, eğitilmesi ve üretimde kaliteyi yakalamasına öncülük etmektir.

Köy enstitülerinde okutulacak derslerin programına göz atacak olursak, görülür ki, bu program çizilirken köyün bütün hususiyet ve şartları düşünülmüştür. Görgüden ve bilgidен mahrum vatandaşlara ışık dağıtmak için, onların arasına karışacak olan öğretmenin, klasik nazariyata boğulmaması düşünülmüştür.

Tedris devresi beş yıl olan bu enstitülerin ilk üç yılında, tam devreli köy okullarından gelmiş olan talebeye ziraat, sanat dersleriyle, ameli bilgiler verilir. Ziraat dersleri arasında, tarla ziraatı, bağcılık, bahçecilik, sebzeçilik, arıcılık, tavukçuluk gibi dersler okutulur. Sanat dersleri olarak, dülgerçilik, yapıcılık, demircilik, halıcılık, nakış dersleri, fotoğrafçılık öğretilir. Ameli bilgisini artırmak için de matematik, tabiat bilgisi, Türkçe, İngilizce, musiki, kooperatif, çocuk bakımı ve ev idaresi, tarih ve coğrafya... Fakat daima tarlada ve tatbikât üstünde.

Enstitülerin dördüncü ve beşinci sınıflarında, yukarıdaki derslere ilave olarak, muallimlik mesleğini alâkadar eden tedris usulü ve ruhîyat gibi dersler verilir”(Baltacıoğlu,1940.2.10)şeklinde bu okulların programları hakkında bilgiler verir.

Yukarıdaki programdan da anlaşılıyor ki, bu okulların amacı, yalnız öğretmen yetiştirmek değil, aynı zamanda köye ve köylüye lâzım olan diğer meslekler ile ilgili bilgileri öğretmek, köylüyü bilgi sahibi yapmaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Batı toplumlarının medeniyet alanında, bu günkü seviyeye ulaşmalarının en önemli etkenlerinden biri de, Ortaçağda sürdürülen kitap yasaklarından vazgeçerek, Rönesans hareketleriyle başlattığı topluma yönelik çalışmalarla, halkını eğitmesi ve aydınlatmasıdır. Köylüsü ve şehirlisiyle halklarının eğitimini gerçekleştiren Batı toplumları, günümüzde Doğu toplumlarına oranla her alanda çokça ileridedirler.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, bazı devlet ve ilim adamları devletin geri kalmasının sebebi olarak, halkın eğitimsiz olmasını dile getirirler. Bu kişiler, Batı toplumlarını yakalamak için, önceliğin Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan halkın eğitilmesi ve aydınlatılması gerektiğini ifade ederler.

Eğitim sorununun halledilmesi için, Batılı okulların eğitim sistemleri incelenerek, Osmanlı devletinde de bu tarz eğitim veren okullar açılır. Medreseye dokunulmadan açılan yeni okullar, aslında, eğitim alanında bir ikiliğin doğmasına yol açar. Böylece medrese ve mektep çekişmesi ortaya çıkar.

Özellikle Osmanlı ordularının, 1699 Karlofça Antlaşmasıyla toprak kaybetmesi, batı toplumları karşısında geri kaldığımızı ispat eder. Bu dönemde askeri alanda yenileşme, bir ihtiyaç olarak kendisini hissettirir. III. Selim döneminde ordunun modernleştirilmesi için atılan adımlar, II. Mahmut, Sultan Abdülaziz ve Sultan II. Abdülhamid devirlerinde iyice eğitim alanına kayar. Çünkü, sivil halkın yanı sıra, askerlerin Batı'da gelişen teknolojiyi bilmeyişi, bilhassa, yenilgilerde baş rolü oynar.

Sultan II. Abdülhamid devrinde Osmanlı devletinin eğitim alanındaki en büyük hamlesi başlatılır. Tanzîmâtla başlama aşamasına gelen eğitim reformları, Sultan II. Abdülhamid devrinde uygulanabilir duruma gelir. Çünkü, Tanzîmât fermanında eğitimle ilgi herhangi bir madde yoktur. Bunun için eğitim alanında neler yapılacağı konusunda da bir fikir oluşmaz. Yalnız bu devrin önemli devlet adamları ve kalem erbabı kendi imkânlarıyla halkı eğitmeye çalışırlar.

Sultan II. Abdülhamid eğitim alanında birçok yenilik yapmasına ve eğitim faaliyetlerini İstanbul dışına çıkarmasına rağmen, kendinden sonra gelenler tarafından takdir edilmemiştir. Osmanlıda modern eğitim sisteminin temellerinin

Sultan II. Abdülhamid döneminde atılmasına rağmen, sonraki dönemlerde reform faaliyetleri aksamalara uğramış ve günümüzde eğitim problemlerinin devam etmesine sebep olmuştur. Yapılacak en önemli iş, daha önce yapılan reformların desteklenerek, ülke içinde devam eden eğitim problemlerinin bir an önce çözülmesine çalışılmalıdır. Aksi takdirde, hedeflediğimiz muasır medeniyetler seviyesine ulaşmada başarılı olmamız mümkün değildir.

Tanzîmâtın batı taklitçiliğinden öte geçemeyen reform hareketleri 1856 Islâhatı'ndan sonra bir atılım yapar. Azınlıklar bu ıslâhatla kazandıkları haklar doğrultusunda kendi okullarını açmaya başlarlar. Kendi kültürlerini ve düşüncelerini geliştirme ortamı bulan yabancı unsurlar, Avrupa'da hızla yayılan milliyetçilik fikri doğrultusunda kendi milliyetçiliklerini yaymaya başlarlar.

Fransız eğitim bakanı Duruy'un Osmanlı Devleti için hazırladığı eğitim raporu doğrultusunda hazırlanan, 1869 Saffet Paşa nizamnâmesi ile Osmanlının eğitim alanında yapacağı reformlar belli bir plâna uygun hale getirilir.

1867 yılına kadar rüştiyelere gayr-i Müslimler kabul edilmez. Bu tarihten sonra Türkçe bilme ve yapılan imtihanı kazanma şartıyla gayr-i Müslim unsurlar bu okullara kabul edilir. Bu yapılan bir ayrımcılıktan öte bir şey değildir. Bir devletin tebaasını bu şekilde dışlaması aslında ülkenin geleceğinin tehlikeye atılmasıdır. Daha sonra yabancıların açmış oldukları okullarda Osmanlı devleti aleyhine çalışmaları buradan ileri gelebilir. Günümüzde de, ülkemizdeki yabancıların okullarının sayısı bir hayli fazladır ve bu okullarda, Türkiye cumhuriyeti devleti aleyhine çeşitli faaliyetlerin yapıldığı, basında zaman zaman yer almaktadır.

Sultan II. Abdülhamid devrinde uygulanan 1869 nizamnâmesi doğrultusunda, ülkenin her tarafında yeni okullar açılır. Vakıf okulları ile özel okulların yaygınlaşması yine bu döneme denk gelir. Ancak bu özel okullar ve vakıf okulları, ülkenin bütünlüğünü tehlikeye atan kurumlar haline gelirler.

Ülkede eğitim alanında yapılan reform hareketlerinde, halkın eğitim durumunun unutulmaması gerektiğini çeşitli makalelerinde dile getiren bazı aydınlarımız vardır. Bu konuda, Nâmık Kemal, Şinasi ve Ahmet Mithat Efendi'nin çabaları ön plana çıkar. Bunların yanında halkın eğitilmesi noktasında gazetelerde de bazı makaleler yayınlanır. Bunlardan biri de, Sami Paşazâde Abdülbâki Bey'dir. Sami

Paşazâde Abdülbâki, yazmış olduğu makalelerde, eğitim işinin, yalnız yeni açılan okullarda çocukların okutulmasıyla halledilemeyeceğini, eğitim çağı geçmiş olan yetişkin insanların da eğitilmesi gerektiğini ısrarla vurgular. Bunun için çeşitli tavsiyelerde bulunarak, cami gibi halka açık yerlerde halka yönelik dersler verilmesi gerektiğini söyler.

Şemsettin Sami de “Hafta” dergisinde yayınlanan “25 Senede Islâh-ı İlm” makalesinde eğitim sorununa eğilerek, Osmanlı toplumunun yirmi beş senede eğitilebileceğini ileri sürer.

Yaşanılan bütün sıkıntılara rağmen, medresenin yanında Batı okulları tarzında eğitim veren okullar Osmanlı Devletinde hızla çoğalır, halkın eğitilmesi hususunda gerekli titizlik gösterilir.

Elimizdeki bu çalışmada, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde eğitim alanında başlayan yenileşme hareketlerinin halk üzerindeki etkileri ele alınarak, cumhuriyet dönemine etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

İlköğretim alanında yapılan modernleşme çabaları, cumhuriyet döneminde de devam eder. Öncelikle eğitim birliği sağlanır. Daha sonra, harf inkılâbıyla yeni bir alfabaya geçilir. Böylece Batı tarzı eğitim anlayışının yaygınlaştırılması ve kolaylaştırılması hedeflenir.

Bir milletin aydınlatılması ve eğitilmesi için, sadece ilköğretim ve eğitim alanında yapılan yeniliklerin yeterli olacağı iddia edilemez. Bunun için eğitim alanında yapılan reformların yanında, kültürel kalkınmanın da sağlanması gerekir. Bu amaçla yayın organları kullanılmalı, halkı okuması için çeşitli etkinlikler yapılmalıdır. Radyo ve televizyon programları halkın eğitime katkı sağlayacak şekilde düzenlenmelidir. Halkın eğitilmesi ve aydınlatılması için Köy Enstitüleri ve Halk Evleri kurulur. Halk Evlerinde düzenlenen etkinliklerle halkın kültür seviyesinin yükseltilmesi amaçlanır. Köy enstitülerinde ise, köy çocukları eğitilerek ülkeye yararlı birer vatandaş olmaları sağlanır.

Savaş sonrası harap olan Anadolu’nun yeniden imar edilmesi için köylüsüyle, şehirlisiyle kalkınma ve aydınlanma hamlesi başlatılır. Bu kalkınma hamlesinin temelinde köylü vardır. Çünkü ülkeyi imar edecek, toprağı ekip biçecek, ülke

ekonomisini kalkındıracak olan köylüdür. Bu amaçla topraksız olan köylüye toprak dağıtılmıştır. Köylere gönderilen öğretmenler, köylü çocuklara okuma yazma öğretmekle kalmaz, köylüye tarım, hayvancılık, arıcılık gibi alanlarda yol göstermişlerdir. Bu ülkenin kalkınması adına yapılmış olan en büyük yatırımlardan biridir.

Halkın aydınlatılması ve eğitilmesi için yapılması gereken çalışmaların, incelediğimiz “yeni adam” adlı dergide hangi alanlarda olduğunu daha detaylı görmekteyiz. Bu dergide İ.H.Baltacıoğlu ve arkadaşları cumhuriyetten sonra halkın aydınlatılmasının, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kalkınmasında ve medeniyet yarışında kendi varlığını kabul ettirmesine katkısının neler olabileceğini ortaya koymaya çalışırlar. İleri sürdükleri fikirlerin başında, halkın aydınlatılmasında kültür seviyesinin yükseltilmesi, eğitim sorununun halledilmesi, toprak reformunun yapılması, toplumun ekonomik alanda rahatlaması, sosyal hayatın düzenlenmesi gelir. Bütün bunlar yapıldığında Türk halkının eğitim seviyesi yükselecek, halkımız aydınlanacak ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, muasır milletler seviyesine ulaşmada emin adımlarla hızlı bir şekilde ilerleyecektir

KAYNAKÇA

AKSOY, Musa(2005) **Moderniteye Karşı Geleneğin Savaşçısı Hacı**

İbrahim Efendi, Akçağ Yayınları, / 784, Ankara, Birinci Baskı.

_____, **Yayınlanmamış Ders Notlarından**, s.10–12.

Ana Britannica, cilt, 8, s, 592- 598.

AYTEKİN, Sefer(1936), **“Köy Okulunun Verimsizliği”**, Yeni Adam, Temmuz,

sayı, 134, s, 4,7.

_____(1940), **“Köyü Hangi Münevver Kurtaracak?”**, Yeni Adam, Nisan,

sayı, 278, s, 4,17.

BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı(1936), **“Rüyamdaki Mektep”**, Yeni Adam,

Şubat, Mart, Mayıs, Haziran, sayılar, 113, 114, 115, 122, 123, 128, s, 2.

_____(1936), **“Devlet Tiyatrosunun Kurulması Bir Memleket İşidir”**, Yeni

Adam, Mart, sayı, 116, s,2.

_____(1936), **“Teşkilatsız Edebiyat”**, Yeni Adam, Nisan, sayı, 119, s, 2.

_____(1936), **“Okuma Seferberliği Niçin Yapılmıyor?”**, Yeni Adam,

Haziran, sayı, 128, s,2.

_____(1936), **“Gençlerin Toplanacağı Yerler Halk Evleridir”**, Yeni Adam,

Ekim, sayı, 144, s, 2.

_____(1936), **“Her Evde Radyo, Her Evde Kültür”**, Yeni Adam, Ekim,

sayı, 145, s,2.

_____(1937), **“Memlekette Bir Gençlik Meselesi Var”**, Yeni Adam, Ekim,

sayı, 199, s, 2.

_____(1937), **“Halk Evlerinde Gösteri”**, Yeni Adam, Kasım, sayı, 203, s, 2.

_____(1937), **“Halk Evlerinde Müzik”**, Yeni Adam, Kasım, sayı, 204, s, 2

_____ (1937), **“Bizde Edebiyat Niçin Yoktur?”**, Yeni Adam, Aralık, sayı, 205, s, 2.

_____ (1940), **“Köy Enstitüleri”**, Yeni Adam, Mayıs, sayı, 279, s, 2.

_____ (1940), **“Vazifesini Yapmayan Edebiyatımız”**, Yeni Adam, Aralık, sayı, 310, s, 2.

BERKES, Niyazi(2002), **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Yayına Hazırlayan, Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları, Kasım, İstanbul.

ÇAVDAR, Tevfik, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, **“Halk Evleri”** maddesi, İletişim Yayınları, cilt, 3, s, 878.

DÖLEN, Emre, Tanzîmâtta Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, **“Dârülfünûn”** maddesi, İletişim Yayınları, cilt,2, s,476.

ERGİN, Osman Nuri(1939), **Türkiye Maârif Tarihi, cilt,1-2**, İstanbul.

_____ (1942), **Meşrutiyet Devri Mektepleri**, Türkiye Maârif Tarihi, cilt, 3, İstanbul.

_____ (1943), **Cumhuriyet Devri Mektepleri**, Türkiye Maârif Tarihi, cilt, 4, İstanbul.

<http://www.arnavut.com/hocatahsin.php> 10.08.2007

<http://www.infoonkki.fi/tr> 15.08.2007

<http://www.kho.edu.tr> 13.08.2007

http://www.kongar.org/makaleler/mak_tub.php 11.08.2007

<http://www.wikipedi.org/wiki> 10.08.2007

İBNÜ’Ş ŞEYH NÂFİ, Mahmud Cevad(2001), **Maârif-i Umûmiye Nezâreti**

Târihçe-iTeşkilâtve İcrââtı,-XIX. Asır Osmanlı Maârif Tarihi-,

- Hazırlayan, Taceddin Kayaoğlu, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- İsmet Paşa(1933), **Halk Evlerinin Açılış Nutku**, Ülkü Dergisi, Mart, sayı, 2, s, 99-103.
- KARAL(1946), Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi, cilt, 5**, Ankara.
- KILIÇBAY, Mehmed Ali, Tanzîmâtta Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, **"Osmanlı Batılılaşması"** maddesi, İletişim Yayınları, cilt, 1, s, 147
- KODAMAN, Bayram(1991), **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII . Dizi, sa, 941, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- KURAN, Ercüment(1994), **Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleler**, Derleyen, Mümtaz'er Türköne, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları / 135, Mayıs Ankara, Birinci Baskı.
- KUTAY(1975), Cemal, **Örtülü Tarihimiz, cilt I**,
- OKAY, Orhan(1991), **Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları / 873, İstanbul.
- ÖZDEMİR, Dr. Mehmet(2003), **"Fikret'in Eğitim Yöneticiliği ve İstifaları"**, Eğitim Fakültesi Dergisi, Bahar / Nisan, sayı,5, s, 101-114.
- PEKER, Recep(1933), **"Halk Evleri Açılma Nutku"**, Ülkü Dergisi, Şubat, sayı,1,s, 6-8.
- RAMSAUR(1982), **Ernest Edmondson, J.R, The Young Turks Prelude To the Revolution Of 1908**, Copyright, Princeton University, Press 1957, Jön Türklerle 1908 İhtilâli, Tercüme, Nuran Yavuz, Sander Yayınları, İkinci Baskı, Şubat, İstanbul.
- S.PETROV, Grigoriy(2004), **Beyaz Zambaklar Ülkesinde**, Çeviren, Ali

Çankırılı, Timaş Yayınları, İstanbul.

Said Halim Paşa(1338), **Buhranlarımız**, İstanbul, s,7.

Said Paşa'nın Hatırâtı, cilt I, İstanbul 1328, s, 423.

Sami Paşazâde Abdülbâki(1881), **Bend-i Mahsus**, Tercümân-ı Hakikât, nr.1005,
2 Zilhicce 1298, 25 Teşrîn-i evvel 1881.

_____ (1881), **Bend-i Mahsus**, Tercümân-ı Hakikât, nr,1006, 3 Zilhicce 1298,
26 Teşrîn-i evvel 1881.

_____ (1881), **Bend-i Mahsus**, Tercümân-ı Hakikât, nr.1007, 4 Zilhicce 1298,
27 Teşrîn-i evvel 1881.

_____ (1881), **Bend-i Mahsus**, Tercümân-ı Hakikât, nr.1008,
5 Zilhicce 1298, 28 Teşrîn-i evvel 1881.

Şemseddin Sâmî(1298), **Yirmi Beş Senede Islâh-ı İlim**, Hafta Dergisi, nr.3,
6 Şevvâl 1298.

TANPINAR, Ahmed Hamdi(1997), **19 uncu Asır Türk Edebiyat Tarihi**,
Çağlayan Kitabevi, Sekizinci Baskı, İstanbul.

TEKELİ, İlhan, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, “**Osmanlı
İmparatorluğu’ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi**” maddesi,
İletişim Yayınları, cilt, 3, s, 650-673.

Meydan Larousse, cilt, 7, s, 108,109.

Öz Geçmiş

26.07.1977 yılında Sakarya'nın Kaynarca ilçesine bağlı Büyükyanık köyünde doğdu. İlköğrenimimi köyde, ortaöğrenimimi Sakarya Merkez İmam – Hatip Lisesinde tamamladı. 1997 yılında kazandığı Sakarya Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü dört yıl süren bir eğitim süresi sonunda, 2001 yılında tamamladı. 2001 yılının Ekim ayının yirmi ikisinde Adapazarı merkeze bağlı, Maltepe Mahallesiinde bulunan, Vali Mustafa Uygur İlköğretim Okulu'na Türkçe Öğretmeni olarak atandı. 2002 yılı Ağustos ayında askere gitti. Askerlik görevini, Sivas Kangal' da, yedek subay öğretmen olarak yerine getirdi. 2003 yılında, daha önce görev yaptığı okuldaki görevine döndü. Bu okulda, halen Türkçe öğretmeni olarak çalışmaktadır. Evli ve bir çocuk babasıdır.